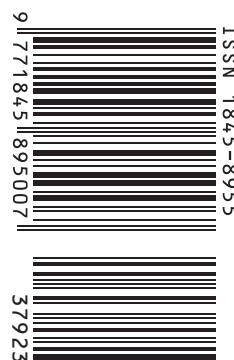

NOVOSTI HOBOCI

#1239

Samostalni
srpski
tjednik

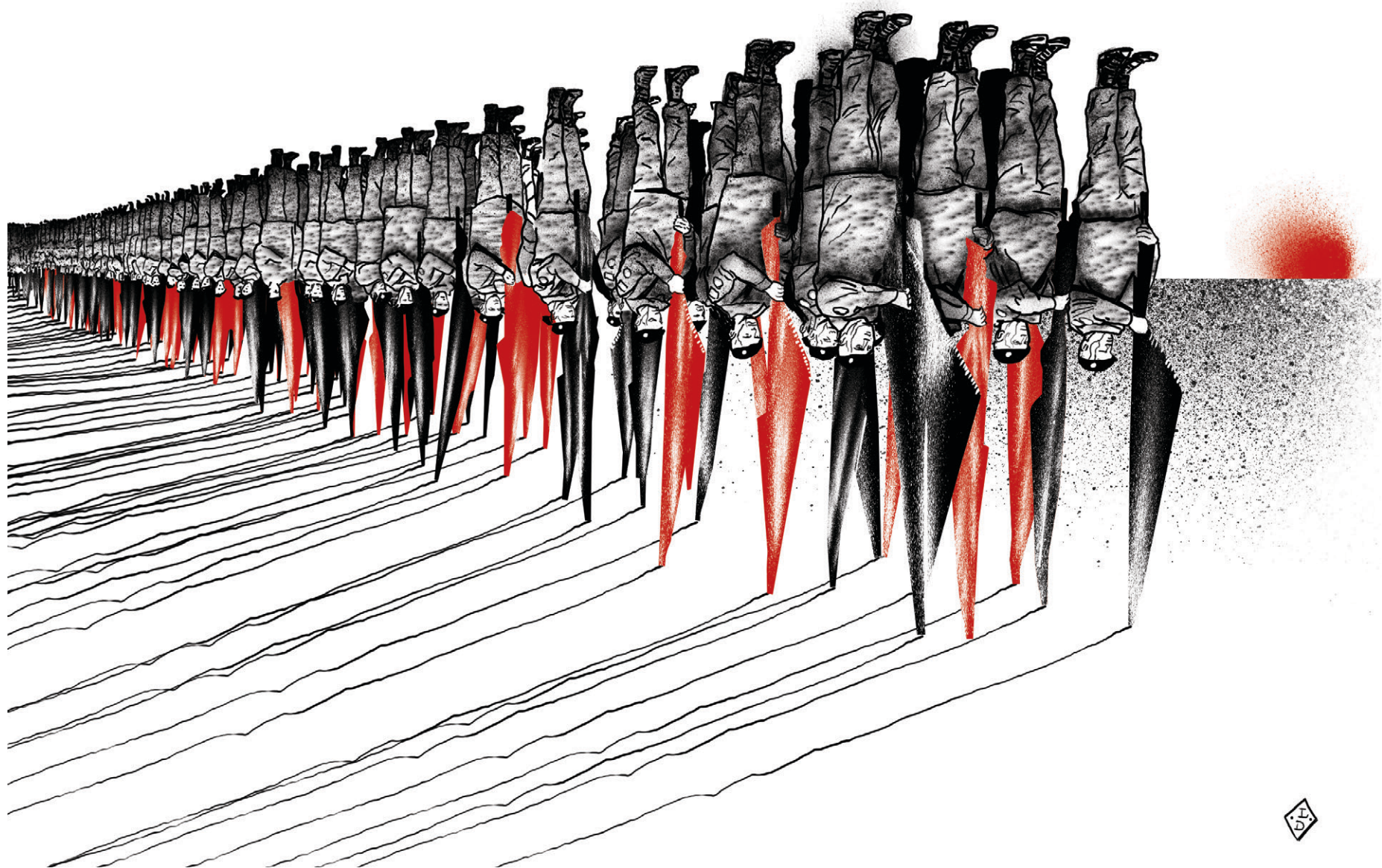
Petak 15/09/2023
1.33€ / 10 kn / 100 din

Prazan džep

Trideset godina nakon hrvatske vojne akcije,
sela Medačkog džepa su prostor 'očišćen' i od Srba i od Hrvata.
Nekad bogat kraj bio je pun mješovitih brakova,
a danas najmlađi stanovnik ima 61 godinu.
Desetljećima se nitko nije rodio

str. 8-11.

Ministar i mešetar

Sukob sa Zoranom Milanovićem zacementirao je poziciju Marija Banožića u Vladi i sasvim razotkrio Andreja Plenkovića kao premijera koji je iskorijenio koncept političke i moralne odgovornosti

Andrej Plenković i Mario Banožić
na otvorenju Kongresnog centra u
Hrvatskom vojnom učilištu 'Dr. Franjo
Tudman' (Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL)

MINISTAR obrane MARIO BANOŽIĆ odavno je pronašao formulu vlastite nesmjernosti, neovisno o dokazima o nedoraslosti funkciji koju zauzima, neovisno o počinjenim nepodopštinama i iscrpno dokumentiranim kaznenim prijavama koje su podnesene protiv njega, neovisno o sudskim presudama

i rijetko viđenoj bezobzirnosti u iskorištavanju pripadanja vladajućoj kasti: zaratio je, naime, s predsjednikom Republike ZORANOM MILANOVIĆEM, vrhovnim zapovjednikom vojske, a to je bilo dovoljno da premijer ANDREJ PLENKOVIĆ zabetonira njegov položaj u Vladi. Vjerojatno su u pravu oni što tvrde da bi Plenković još onomad smijenio Banožića da nije bilo učestalih Milanovićevih verbal-

nih obračuna s ministrom obrane i otvorenih zahtjeva s Pantovčaka da ga se izbaci iz ministarskog sastava, no sve se više pokazuje, a u preostalih nekoliko predizbornih mjeseci stvari bi mogle i dodatno eskalirati, da je Milanović i ne htijući jako naštetio Plenkoviću: da premijer nije iz inata zaštitio Banožića i da ga je smijenio prije, recimo, godinu i pol, uvelike bi olakšao svoj politički život. Sad je

prekasno, premda se u medijima posljednjih dana pojavljuju nagađanja o tome da će šef HDZ-a i Vlade poduzeti čišćenje nekolicine kompromitiranih kadrova, među njima i ministra obrane. Ne treba zanemariti da je Banožić i predsjednik HDZ-a Vukovarsko-srijemske županije te da ga podržava TOMISLAV ČULJAK, godinama najmoćniji HDZ-ovac u tom dijelu Hrvatske, a približavaju se izbori.

IMPRESSUM

Godina xxiv / Zagreb | petak, 15/09/2023

NOVOSTI #1239

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Guđžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimićević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Duplančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Posljednji slučaj koji je Banožića kao negativca doveo u javni fokus jest presuda Visokog upravnog suda – dakle, drugostupanjskog suda – po kojoj se ministar ogriješio o pravila kad je sam sebi, kao ministar državne imovine, potpisao rješenje o dodjeli državnog stana na korištenje, jer u Zagrebu nema svoju nekretninu. Kažnjen je s 930 eura globe, ali je – umjesto da plati kaznu i ispriča se javnosti – odmah najavio da će se žaliti Ustavnom sudu. Riječ je o formalnom prekršaju – dodjelu stana naprosto mu je trebao potpisati netko drugi iz tadašnjeg Ministarstva državne imovine – ali dvije sudske instance, a prije toga i Povjerenstvo za odlučivanje o sukobu interesa, ustanovili su da je Banožić učinio nešto što nije smio i odrezali su mu više-manje simboličnu kaznu. Njemu to, međutim, nije dovoljno da bi shvatio da je pogriješio. S druge strane, maksimalno je iskorištavao presudu Visokog upravnog suda u slučaju umirovljenja brigadira ELVISA BURČULA, bivšeg zapovjednika Počasno-zaštitne bojne Hrvatske vojske. Ministar obrane samovoljno je, na osnovu ličnog animoziteta, i mimo službenih planova umirovio Burčula u trenutku dok je ovaj bio zapovjednik spomenute jedinice, koja je, između ostalog, zadužena za fizičko osiguranje državnih objekata u kojima radi i boravi predsjednik Republike. Bio je to početak sukoba Banožića i Milanovića, sukoba koji je ministar svjesno započeo, a sud je na kraju nije dao za pravo Ministarstvu obrane, jer je Burčul u međuvremenu došao u životnu dob koja ga zakonski goni u mirovinu.

Banožić nije uspio shvatiti da mu je politički naj mudrije što prije zatvoriti sagu o svom funkcionarskom stanu, jer je tehnički propust za koji je kažnjen najmanji problem u akciji njegovog stambenog zbrinjavanja u Zagrebu. Banožić je, naime, sebi odabrao stan u Gundulićevoj ulici, u centru grada, i to stan od 92 četvorna metra, premda je on jedini koji živi u tom stanu. Banožićeva supru ga i troje njihove djece žive u Vinkovcima, a toliki stan uzeo je – tako je obrazložio – da bi ga mogla posjećivati obitelj. Istovremeno, uzimao je dodatak za odvojeni život. Država je, osim toga, investirala blizu 50 tisuća eura u uređenje stana u Gundulićevoj, iako je bilo drugih državnih stanova koji su udovoljavali kriterijima i u čije uređenje nije trebalo ulagati ni približno toliko proračunskog novca. No Banožić je htio strogi gradski centar i punu raskoš: samo najrepresantativniji državni kvadrati za ministra državne imovine. Opsesiju stambenim kvadratima manifestirao je i nedavno kad je dobio subvenciju državnog APN-a od 25 tisuća eura za gradnju kuće u Vinkovcima. Ispunjavao je formalne uvjete, a moralni obziri nisu faktor u njegovim osobnim računicama, u njegovoj odlučnosti da iz političke pripadnosti i neograničenog Plenkovićevog pokroviteljstva iscrpi maksimum privatnog čara.

Formalno je ispunio uvjete i za status izvanrednog sveučilišnog profesora i bio je podnio zahtjev Ekonomskom fakultetu u Osijeku, gdje je i doktorirao prije deset godina s prilično komičnom disertacijom, da mu se dodijeli to znanstveno zvanje, ali onda je u javnost izišao njegov nastavni priručnik iz 2020., još komičniji od doktorata, prepun netočnosti i prepisanih tuđih tekstova. Taj rad valjda je trebao poslužiti izboru u zvanje izvanrednog profesora. ‘Malo je reći da sam šokiran količinom negativnosti koje su se slile na račun moga akademskog i znanstvenog rada kojim se bavim gotovo 15 godina, ali i pokušajima da me se prikaže nestručnim, nečasnim i onime koji radi na štetu studenata. Tražene uvjete koje treba ispuniti svaki izvanredni profesor ispunjavam, a odustati od akademske karijere neću,

Zoran Milanović na svečanoj zakletvi ročnih vojnika u Požegi (Foto: Ivica Galović/PIXSELL)

već ću ovaj njezin djelić ostaviti po strani dok obavljam dužnost ministra i člana Vlade Republike Hrvatske’, objavio je uvrijeđeni ministar.

Sve je to, međutim, u materijalnom pogledu gotovo beznačajno u odnosu na štetu koju je Mario Banožić proizveo na položaju ministra državne imovine, dok je sve to, pak, u suštinskom smislu gotovo beznačajno u odnosu na nered i permanentno izvanredno stanje u oružanim snagama, što je rezultat nastojanja ministra obrane da bude neka vrsta paralelnog vrhovnog zapovjednika. MAJA ĐEREK, nekadašnja zaposlenica tvrtke Državne nekretnine, podnijela je Državnom odvjetništvu kaznenu prijavu protiv Banožića, i ne samo protiv njega, prije više od godinu i pol. Radi se o izuzetno argumentiranoj prijavi u kojoj se, između ostalog, opisuje kako je Banožić u vrijeme dok je bio ministar državne imovine izravno pogodovao jednoj zagrebačkoj poduzetničkoj obitelji da godinama zauzima dva poslovna prostora u centru Zagreba i da uporno ne plaća najamninu, oštetivši državu za više stotina hiljada eura. Đerek se izložila Banožićevoj srdžbi i progonu zbog toga što se, u okviru svojih službeničkih ovlasti, zalagala za hitno izbacivanje politički i društveno dobro umreženih poduzetnika iz državnih lokala. Državnom odvjetništvu dvadesetak mjeseci nije bilo dovoljno da odluči o kaznenoj prijavi protiv Banožića i drugih: ta sporost ne može se protumačiti nikako

Prema presudi Visokog upravnog suda, Banožić se ogriješio o pravila kad je sam sebi, kao ministar državne imovine, potpisao rješenje o dodjeli državnog stana na korištenje. Kažnjen je s 930 eura, ali je odmah najavio da će se žaliti Ustavnom sudu

drukčije nego kao politička usluga tužiteljstva aktualnoj vlasti, jer bi Plenkoviću jako naštetilo da mu još jedan ministar izleti iz Vlade zbog optužbi za umiješanost u kriminalne poslove.

Što se tiče vojske, počelo je, rekosmo, s brigadirom Burčulom, a nastavilo se više-mjesečnim maltretiranjem admirala ROBERTA HRANJA, načelnika Glavnog stožera. Hranj se našao na udaru zbog toga što je Banožić htio dokazati da je Milanović prisilio načelnika Glavnog stožera da provodi njegove nezakonite hirove, koji se tiču upotrebe vojnog osoblja i sredstava za službene potrebe vrhovnog zapovjednika. U Glavni stožer poslana je vojna inspekcija, ali inspektori ondje nisu pronašli ono po što ih je ministar bio poslao. To je svrstalo generala DRAGU MATANOVIĆA, glavnog inspektora obrane, na listu visokih časnika koji nisu u Banožićevoj milosti. Prije dva tjedna, za zamjenika glavnog inspektora obrane postavljen je brigadni general PERICA TURALIJA, dosadašnji ministrov savjetnik. Plan je vjerojatno da Turalija u dogledno vrijeme postane glavni inspektor obrane ili da ga se plasira na neku još važniju dužnost, no za to je neophodno da bude promaknut u čin general-bojnika, a za to promaknuće potreban je potpis predsjednika Republike. Teško da će Milanović unaprijediti Turaliju, s obzirom na to da je javno negodovao i zbog toga što je dotični general raspoređen u obrambenu inspekciju: Turalija je, naime, 2021. godine smijenjen s mjesta zapovjednika Zapovjedništva specijalnih snaga, jer je unutar te formacije otkriveno konzumiranje i dilanje kokaina. Zar ga se moralo smjestiti baš u Glavni inspektorat obrane?

Banožić je u svom kabinetu formirao svojevrсни alternativni Glavni stožer u kojem je, uz Turaliju, i general ŽELJKO ŽIVANOVIĆ. Iz tog kruga bila je potekla ideja da se admiral Hranja po sili zakona pošalje u penziju kad je navršio šezdeset godina života, mada je imenovan na mandat od četiri godine i mada se u veljači 2020., kad su ga Milanović i Plenković postavili za načelnika Glavnog stožera, dobro znalo koliko ima godina. Time se htjelo postići da se umanjí utjecaj predsjednika Republike na oružane snage, jer su Banožić i ekipa ocijenili da je Hranj previše lojalan Milanoviću, ali odustalo se od te tupave zamisli, jer se šefa Glavnog stožera ne može razriješiti bez predsjednikove suglasnosti, kao što se ni novog načelnika ne može imenovati mimo predsjednikovog potpisa. Banožić otada svakih šest mjeseci produžuje Hranju aktivnu vojnu službu. Iz istog kruga – naravno, uz premijerov blagoslov – došla je i inicijativa da se novog ravnatelja Vojne sigurnosno-obavještajne agencije izabere tako što će Milanoviću biti poslano ime i prezime

Šteta koju je Banožić proizveo na položaju ministra državne imovine gotovo je beznačajna u odnosu na nered i permanentno izvanredno stanje u oružanim snagama, što je rezultat njegova nastojanja da bude neka vrsta paralelnog vrhovnog zapovjednika

kandidata bez ikakvog prethodnog usuglašavanja. Ministrov odabranik, general MIJO VALIDŽIĆ, na kraju je očekivano izvisio, a dogovor o ravnateljstvu VSOA-e i o drugim vojnim imenovanjima postigli su pregovarači iz Ureda predsjednika i Vlade među kojima nije bio ministar obrane.

Andrej Plenković voli u svojim istupima optuživati Milanovića i pojedine opozicionare da su spustili razinu političke debate u Hrvatskoj na povijesno dno. Debata, međutim, na kakvoj god razini bila, neusporedivo je manje važna od konkretnih postupaka u upravljanju državom. Činjenica da je, u svemu ispodprosječni, Mario Banožić još uvijek ministar obrane, da je uopće postao ministar bilo čega, neviđeno je srozavanje kriterija i otvoreno ruganje javnosti. To je konačno ubijanje koncepta političke i moralne odgovornosti zarad premijerovog inačenja s predsjednikom države, pri čemu to inačenje nije u sferi iracionalnog. Plenkoviću treba sukob s Milanovićem da bi se pred HDZ-ovim članstvom i biračkim tijelom, naročito uoči izbora, dokazao kao neustrašivi i nepokolebljivi zaštitnik stranke, stranačkih interesa i ljudi, kao gromobran kad je riječ o neprijateljskim napadima na organizaciju koja je zagospodarila gotovo svih segmentima države i društva, a želi se predstaviti žrtvom sveopće mržnje i zavisti. Taj Plenkovićev sebični motiv jači je od osjećaja odgovornosti prema interesima građana i prema elementarnoj političkoj pristojnosti. ■

Nježni ‘nacionalni osjećaji’

Općinski sud u Šibeniku izriče kazne zbog vrijeđanja ‘nacionalnih osjećaja građana Republike Hrvatske’ i ‘Hrvatskog naroda’, pa i na privatnim telefonima. Isti kriteriji ne vrijede za nebrojeno veće količine ustaškog i antisrpskog sadržaja u javnom prostoru

PROŠLOG travnja Općinski sud u Šibeniku proglasio je javnim mjestom privatni telefonski broj. Na 15 dana zatvora osudio je građanina Srbije s hrvatskim i srpskim državljanstvom zato što je uz svoj mobilni broj na profilnoj fotografiji aplikacije Viber imao sliku MOMČILA Đujića, četničkog vojvode, popa i ratnog zločinca. U presudi do koje su došle Novosti piše da je počinitelj prekršio članak 5. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, u kojem stoji da će se kazniti svakog tko na ‘javnom mjestu’ krši javni red i mir ‘izvođenjem, reproduciranjem pjesama, skladbi i tekstova ili isticanjem simbola, tekstova, slika, crteža’. Osim što je kao javno mjesto definirala privatni telefonski broj, sutkinja Općinskog suda u Šibeniku ocijenila je da je počinitelj bio ‘motiviran zločinom iz mržnje’, a cilj mu je bio da vrijeđa ‘nacionalne osjećaje građana Republike Hrvatske’ i ‘Hrvatskog naroda’ s velikim ‘h’. Uz činjenicu da je, dakle, sliku na privatnom telefonskom broju proglasila ‘zločinom iz mržnje’ koja ‘vrijeđa nacionalne osjećaje’ hrvatskog naroda, sutkinja je više od dva tjedna zatvora dosudila čovjeku koji je Đujićevu fotografiju izbrisao najmanje pola godine prije nego što je uhićen i osuđen. Za njim je bila raspisana tjeratica, pa je u travnju na granici automatski priveden.

Počinitelj se, međutim, nije žalio, pa je presuda postala konačna. Odrekao se daljnijeg postupka i ispričao za sliku, rekavši da se gorko kaje i da nije imao namjeru nikoga isprovocirati. Sutkinja mu je dala uvjetnu kaznu s godinom dana kušnje, i nije završio iza rešetaka. On je prošao bolje od najmanje tri pojedinca koji su zbog mržnje prema ‘osjećajima’ hrvatskih građana zadnjih mjeseci odrađili pretežito 15 dana zatvora. Prije mjesec dana takvu je presudu ‘konzumirao’ čovjek

koji je na Facebooku objavio dvije fotografije četničkog zločinca DRAŽE MIHAILOVIĆA, jednu 2019., a drugu 2021. godine. Prije dva tjedna žena je osuđena na istu kaznu zbog ‘veličanja nepostojeće teritorijalne tvorevine’, odnosno Krajine, kao i čovjek koji je pjevao pjesme sličnog sadržaja. I potonji je na sudu prihvatio krivnju te se ispričao. No budući da su svoju sklonost izražavali više od jednom objavom slika nekog uzora s kokardom ili zbog prikaza granice propale SAO Krajine, to su suci Općinskog suda u Šibeniku smatrali nekom vrstom recidivizma. Pod obrazloženjem da bi na Facebooku opet mogli objaviti nešto slično, slali su ih bezuvjetno u zatvor. Sve ih je prijavila policija u Kninu.

Pohvalno je da se hrvatsko pravosuđe i represivni organi gonjenja razračunavaju s reliktima historijskog fašizma na ovim prostorima, uz određenu ogradu o dobro poznatom selektivnom ignoriranju ustaških parnjaka. Međutim, način na koji sud u Šibeniku presuđuje ponešto je čudan i možda ne bi preživio žalbu i reviziju višeg suda. Kad smo pokazali dijelove citirane odluke s popom Đujićem na privatnom broju nekolicini vrsnih odvjetnica i pravnih stručnjakinja, sve su nam redom ukazale na niz problematičnih pravnih kvalifikacija.

Prema ključnom pasusu presude, ‘okrivljenik je objavljenom fotografijom na svom otvorenom, javnom i svima dostupnom Viber profilu nedvojbeno izrazio težnju prema Velikoj Srbiji i veličanju četništva te na taj način motiviran zločinom iz mržnje vrijeđa, provocira i uznemiruje hrvatsku javnost, Hrvatski narod i vrijeđa nacionalne osjećaje građana Republike Hrvatske. Što je dakle postupio protivno odredbi članka 5. st. 1. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira’. Jedna pravna stručnjakinja s kojom smo se posavjetovali rekla nam je da problem vidi odmah na početku.

— Profilna fotografija na privatnom mobitelu nije javno mjesto, niti se komunikacija mobitelom smatra komunikacijom na javnom mjestu, pa bilo kakvo kažnjavanje za neki prekršaj protiv javnog reda i mira zbog fotografije na zaslonu ili sadržaja komunikacije nije u skladu sa Zakonom o prekršajima protiv javnog reda i mira – veli nam ona.

Nadalje, Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira na temelju kojeg je počinitelj osuđen u svom repertoaru nema ‘zločin iz mržnje’, koji se nalazi u kaznenim djelima.

Profesorica na Pravnom fakultetu u Zagrebu MAJA MUNIVRANA kaže da se, doduše, zločinima iz mržnje smatraju i određeni prekršaji, ali ne u Zakonu o prekršajima protiv javnog reda i mira, već u ‘Protokolu o postupanju u slučaju zločina iz mržnje’, dokumentu iz 2021. u kojem se detektiraju prekršaji ako su oni počinjeni ‘zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjeroispovijesti, nacionalnog ili etničkog podrijetla, jezika, invaliditeta, spola, spolnog opredjeljenja, rodno identiteta ili kakvih drugih osobina druge osobe’. No Munivrana dodaje da je riječ o definiciji unutar Protokola samo za potrebe statističkog praćenja, ne i o definiciji na temelju koje se može pravno postaviti kvalifikacija.

— To, međutim, ne priječi sud da prilikom odmjerenosti kazne uzme u obzir motive počinjenja djela – veli Munivrana.

Jedno veliko istraživanje Hrvatskog pravnog centra u kojem je sudjelovala, a koje je obuhvatilo i prekršajne zločine iz mržnje poput fizičkog sukoba na javnom mjestu koji je motiviran mržnjom, pokazalo je da suci u pravilu ne navode motive, kaže Munivrana.

— Naše preporuke su tada upravo išle u smjeru potrebe da suci kao relevantne okolnosti navedu motive, no ni u jednom

analiziranom predmetu u kojem je kvalifikacija bila isključivo po Zakonu o prekršajima protiv javnog reda i mira tada to nije bio slučaj – kaže profesorica.

Što se tiče članka 5. istog zakona koji je bio ključan za osudu svih navedenih pojedinaca, u tijeku je novi projekt koji analizira i taj aspekt.

— No i na temelju sadašnjih saznanja čini mi se kako takva praksa u najmanju ruku nije učestala, izuzev situacija koje spominjete – veli Munivrana.

U prijevodu, hrvatsko pravosuđe je preko Općinskog suda u Šibeniku konačno počelo u prekršajima – doduše, krnje i nepravilno – koristiti ‘zločine iz mržnje’ kao motive, dok godinama svjesno odbija primjenjivati iste kriterije za nebrojeno veće količine ustaškog i antisrpskog sadržaja u hrvatskom javnom prostoru.

Problem se ne iscrpljuje s navedenim presudama. Kad na stranu stavimo ‘Hrvatski narod’ kao žrtvu uvrede u ovom postupku, što znači dobiti 15 dana zatvora zbog vrijeđanja ‘nacionalnih osjećaja građana RH’? Zločin iz mržnje barem postoji u zakonodavstvu, premda ne u citiranom prekršajnom zakonu, ali zato ‘nacionalni osjećaji građana’ nikada ni u kakvom obliku nisu viđeni u zakonima Republike Hrvatske u zadnjih 30 godina. Čak i kad bi se kolektivni osjećaji kao arbitrarna sklepotina mogli negdje ugurati, ni u tom slučaju to ne bi moglo ući u obilježje prekršaja iz članka 5. koji govori o remećenju javnog reda i mira, a na temelju kojeg su donesene ove presude. Po mišljenju Munivrane, ‘nacionalni osjećaji’ bi se eventualno mogli izvesti iz vrlo široko postavljenog članka 1. istog zakona, u kojem se nalazi zbirno obrazloženje svih kažnjivih prekršaja. No ni tamo nema ničega sličnog ‘nacionalnim osjećajima’, ali se spominje poopćeno stvaranje ‘uznemirenosti’ kod građana ili vrijeđanje njihova morala. Ali i uz takvo tumačenje članka 1., koji u presudi nije citiran, ova pravna smatra da je zaštita ‘nacionalnih osjećaja’ vrlo sporna kao legitimni cilj ograničenja prava na slobodu izražavanja.

Gledajući u širem kontekstu praksu koja nadire iz šibenskog suda, penaliziranje pojedinaca zbog vrijeđanja osjećaja nacije moglo bi postati toljaga za kažnjavanje puno šire populacije od šačice mrežnih ljubitelja četnika. Ovisno o preferenciji sudaca, nije teško zamisliti da će kolektivno nacionalno tijelo danas-sutra osjetiti duboku povrijeđenost javnim veličanjem Jugoslavije, petokrake, ukazivanjem na posljedice ‘Oluje’ ili ismijavanjem FRANJE TUĐMANA. Neujednačenost u kažnjavanju i tumačenju zakona ova profesorica vidi i kroz analogne predmete veličanja ustaškog režima. U presudama takvoga tipa koje je čitala suci nisu govorili o vrijeđanju nacionalnih osjećaja Hrvata, nego su procjenjivali govor s aspekta rasizma, fašizma i simboliziranja mržnje. Na koncu, tu je i pitanje sankcija: samo jedan počinitelj je morao platiti 1000 eura, svi ostali su osuđeni na zatvor. Pritom su svi uhićeni i dovedeni sucima čim su došli u Hrvatsku. U isto vrijeme, portal Index je u srpnju ove godine objavio snimku s Facebooka na kojoj voditelj ‘Bujice’ VELIMIR BUJANEC pjeva koljačku pjesmu ‘Jasenovac i Gradiška Stara’. Da su kriteriji isti, bio bi uhićen i procesuiran po hitnom postupku. Umjesto toga, protiv nje ga je pokrenuta nekakva istraga.

Prije mjesec dana s 40 je eura kažnjen vlasnik picerije koji je prije skoro godinu dama na društvenoj mreži napisao da neće zapošljavati ‘četnike’ i crnce. Protiv njega je odbačena prijava za poticanje na nasilje i mržnju pa je osuđen samo zbog ‘objave neprimjerenog sadržaja’. Nekoliko godina prije jedan je hrvatski sud vandalski natpis ‘Ubij

Skejini istomišljenici
u Kninu (Foto: Duško
Jaramaz/PIXSELL)

Srbina' na automobilu u vlasništvu čovjeka srpske nacionalnosti okarakterizirao kao 'neprimjeren natpis na vozilu'. U drugom predmetu, grafit sa svastikom i ustaškim obilježjem je iz poticanja na mržnju i nasilje prekvalificiran u 'oštećenje tuđe stvari'. Okrivljenik koji je drugom čovjeku opsovao majku srpsku i četničku i rekao da zna gdje živi osuđen je za običnu prijetnju. Za istu stvar je osuđen i čovjek koji je poznaniku uputio poruku 'Sada krećem, znam gdje živiš, j* te u usta četnička, j* ti ženu i dijete, dijete ću ti zaklati i zapalit ću vas sve'.

Navedeni anegdotalni primjeri dosta vjerno ukazuju na dvostruka mjerila u procesuiranju 'zločina iz mržnje', čije su ponajveće žrtve prema svim studijama u Hrvatskoj upravo pripadnici srpske manjine. Sudeći po vijestima sa šibensko-kninskog područja, oni su promaknuti u dominantne počinitelje.

Paralelno s prekršajnim progonom Srba s dvojnim državljanstvom koji na Facebooku cmolje nad sudbinom SAO Krajine i simpatiziraju četnike, na šibenskom sudu se trenutno vodi jedan jedini predmet zbog uzvika 'Za dom spremni'. Na pitanje koliko je puta 2021. i 2022. na ovom sudu evidentirano osoba zbog korištenja tog pozdrava odgovorili su nam da na prekršajnom odjelu nema nijedne donesene odluke.

Navedeni podaci dodatno su nevjerojatni s obzirom na okolnosti prethodnih, a posebno ovogodišnje proslave 'Oluje' u Kninu. Kad su pred tim gradom prije mjesec dana priveli i na šibenski sud odveli 17 veterana postrojbe HOS nazvane po ustaškom zločincu RAFAELU BOBANU, pripadnici MUP-a odlučili su da će ih prijaviti zbog pokušaja probijanja kolone motornim vozilom, blokade ceste, neposluha prema uniformiranim licima i zbog remećenja javnog reda i mira. Nisu na koncu prijavljeni zbog ustaš-

kog pozdrava na majicama, a kamoli zbog 'zločina iz mržnje' prema 'nacionalnim osjećajima građana Republike Hrvatske'. HOS-ov barjak vijorio se toga dana nesmetano po Kninu i bez uhićenog MARKA SKEJE i njegovih 16 crnokošuljaša. Iz raznih video-snimki vidljivo je da ga je nosila oveća grupa navijača, koji su potom više puta po cijelom gradu dizali ruke na nacistički pozdrav i opetovano urlali 'Za dom spremni'. Šibensko-kninska policija tada je najavila pokretanje istrage koja, kako su nas obavijestili, do danas nije završena. Kad se pogledaju druge snimke istog događaja, jasno je da gradom bez ikakvog problema defiliraju i stotine drugih pojedinaca u odjevnim predmetima na kojima se koči poznata ustaška krilatica. Do zaključenja teksta, nitko nije procesuiran.

Upravo je policija u Kninu 2016. godine ostala bez svog načelnika zbog nezdravog i nezakonitog odnosa prema Skeji i njegovim provokatorima. Načelnik je samovoljno i bez sankcija otišao u mirovinu nakon što su više instance saznale da nije prosljedio prijavu protiv šefa splitskih veterana HOS-a. Godine 2020. policija nije sankcionirala korištenje tog pozdrava, pravdajući se tezom da nije nedopušten ako se koristi u komemorativne svrhe, što je potpuno krivo tumačenje ionako skandaloznih zaključaka one Vladine komisije za suočavanje s prošlošću. Kad su HOS-ovci u Kninu konačno prijavljeni zbog ustaškog pozdrava, u opisu prekršaja nije bila riječ o širenju mržnje, već o 'uzviku neprimjerenog sadržaja', nešto što se kao kovanica po hrvatskim institucijama godinama ponavlja. Veličanje četništva je 'zločin iz mržnje', dok je glorifikacija hrvatskog fašizma nerijetko smještena u domenu narušavanja građanske decentnosti, nešto poput glasnog prdca na obiteljskoj večeri.

Dobro je znati raspone i kanale djelovanja kninske policije, s naglaskom na društvene mreže gdje su uhvatili srpske počinitelje u deliktu, jer se njihova marljivost može usmjeriti i na druge pojedince. Za takvo nešto nije potrebno obilaziti Facebook grupe i profile nebrojenih tisuća građana iz svih dijelova Hrvatske koji objavljuju antisrpski i fašistoidni sadržaj. Ograničimo se samo na domenu djelovanja policije u Kninu, odnosno na njihove sumještane, i to ljude koji se na razne načine mogu nazivati javnim osobama.

Na primjer, jedan aktivni policijski službenik u Kninu za prijatelja na Facebooku ima TOMISLAVA ČOLAKA, vijećnika u kninskom gradskom vijeću, koji je tamo dospio na listi Mosta. Prije tri godine Čolak je objavio link na video u kojem veterani 4. Gardijske brigade urliču 'Za dom spremni', što bi bilo analogno Srbinu koji je osuđen zbog objave nekakve pjesme u kojoj se izražava ljubav prema četnicima. Čolak je u više navrata objavljivao naslovnice Novosti, a ispod tih njegovih objava do danas stoje komentari poput 'rokaite po četnicima i domaćim izdajicama', odnosno 'zabraniti izdavanje ove lakrdije, stuć redakciju i sve'. Na njegovu objavu o proslavi oslobođenja Dalmacije od fašista jedan je pratitelj napisao: 'Ja bi ih na licu mjesta pobio sto posto.' Da ne govorimo o nizu drugih primjera u kojem se veličaju ustaše i širi mržnja prema Srbima. Drugi policajčev Facebook prijatelj kao profilnu sliku ima Veliku Hrvatsku koja se rasprostranjuje do Drine, što bi se moglo usporediti s kažnjavanjem objave granica SAO Krajine na šibenskom sudu. Službena Facebook stranica Domovinski pokret Knin, koju prati 1,2 tisuće ljudi, vrvi antisrpskim mrzilačkim sadržajem. Tamo su administratori objavili i sliku pripadnika MUP-a, stavljajući mu metu na čelo tvrdnjom da je 1991. nosio četničku zastavu po Vukovaru

i bio u onoj skupini četnika koji su pjevali da će klati Hrvate. Šef kninskog ogranka Domovinskog pokreta ZLATKO BALIBAN napisao je na Facebooku 2021. godine da zastupniku Roma VELJKU KAJTAZIJU smeta 'Za dom spremni', ali mu 'ne smeta što njegovi Romi imaju oružje'. 'Srića u nesrići je što su se propucali međusobno! Kajtazi i ostali znajte: Bili smo i bit ćemo ZA DOM SPREMNI baš zbog takvih', poručio je. Članica Predsjedništva iste podružnice Domovinskog pokreta VESNA RAVLIĆ 2013. godine objavila je fotografiju vojnika sa zastavom na kojoj se jasno vidi stilizirani ustaški samoglasnik uz natpis 'rob nikada'. U kolovozu 2020. objavila je snimku na kojoj dio pripadnika HOS-ovih veterana uz negodovanje ostalih pjeva 'Oj ustaše, kad ćemo do Drine' i s kolektivnim uzvikivanjem ustaškog pozdrava od Skeje i suboraca. I ova stranica obiluje opetovanim veličanjem toga urlika. Profil s imenom IVAN KANAET, kako se zove i potpredsjednik Domovinskog pokreta iz Knina, iz dana u dan publicira identične mrzilačke sadržaje kao i sam profil navedene stranke. Uz dodatke da Kanaet desetak puta ispisuje 'Za dom spremni' i u više navrata objavljuje fotografiju žene s četničkom šubarom, uz optužbu da se radi o potpredsjednici Vlade i predstavnici srpske manjine iz Šibensko-kninske županije ANJI Šimpragi. Iako je odavno kao obična laž prokazana tvrdnja da je Šimpraga na toj fotografiji, Kanaet i njemu slični i dalje vode opasnu šovinističku hajku protiv nje. Ovo je najmanji mogući uzorak smrdljivog mulja koji se godinama nalazi pred nozdrvama kninskih policajaca i tamošnje javnosti. Novosti će im svako poslati navedene primjere. Obavijestit ćemo javnost ako ikada odgovore. ■

Cijene na premalo

Najavljeno je da ministar gospodarstva Davor Filipović zahtijeva pojeftinjenje ukupno 1300 artikala. Netom prije sastanka s trgovcima, ta je numera spala na svega 360. Nije rastumačeno gdje je nestalo onih 940 razlike

SA sastanka ministra gospodarstva RH i predstavnika najvećih ovdašnjih trgovaca, održanog u Zagrebu prošli utorak, svi su otišli zadovoljni. Dugo će se još raspetljivati kako je to uopće moguće. Okupili su se bili radi dogovora o smanjenju cijena pogolemog broja artikala na razinu otprije ove godine, što nikako nije moglo biti svima jednako po volji te interesu. Razlog je iznova neobuzdana inflacija u Hrvatskoj.

Ustvari, razlog je predizborna godina, ali pustimo sad reklamnu svrhu. Cijene su se razbašurile i ne pokazuju znak skorog primirivanja. Problem sadrži više razina političke krivnje i odgovornosti. Zato je Vlada pustila glas o sastanku, organiziravši ga demonstrativno, izvodeći predstavu ispred zgrade ministarstva, s novinarima koji dočekuju svakog trgovca na izlasku ponaosob.

Dan ranije, inače, najavljeno je – najprije u Jutarnjem listu – da ministar gospodarstva DAVOR FILIPOVIĆ zahtijeva pojeftinjenje ukupno 1300 artikala. Ujutro, netom prije sastanka, ta je numera spala na svega 360. Nikad nije rastumačeno gdje je nestalo onih 940 razlike. Čitavi rafovi svježih robe iščeznuli su tako u ništavilu informativnog potkusurivanja. Licitacija je nastavljena oko sačuvanog preostatka, mađa krajnji rezultat neće biti poznat baš odmah.

Proći će vikend-dva s inventurama do usklađivanja poneke cijene, a zatim će u javnom prostoru biti sukobljeni podaci o pojedinim sniženjima, kontradiktorne vijesti, impresije i statistike. Štoviše, određena kampanja zakotrljala se isti dan. Index, na primjer, objavio je članak s naslovom: 'Pusti veći i od 50%: Kaufland, Lidl i Tommy

drastično su srezali cijene'. Ili će biti samo da su drastično honorirali oglaš. Tako je i Jutarnji, u svojstvu dežurnog Vladina propagandista, naveo Filipovićevu izjavu o tome da posjeduje 'instrumente na raspolaganju' za slučaj da trgovci pruže otpor. Nije rečeno kakve i koje, tek su radi ilustracije navedene subvencije za struju. Nije napomenuto ni da smo veoma sličan ogled imali još početkom ove godine, nakon ulaska u eurozonu i glavnog vala poskupljenja, i da nakon toga nije ostvaren nikakav pomak.

Neće ni ovaj put, izuzme li se nešto dokora. Nikad u povijesti kapitalističke ekonomije nije se dogodilo trajno pojeftinjenje čitavog spektra roba široke potrošnje niti preokretanje smjera u kojemu se okreće kotač inflacije, pa tome nećemo svjedočiti ni sad. No uzroci današnjih globalno-inflatornih kretanja svejedno nisu izvan politike, niti su karaktera bezvremenskog.

Ekonomska situacija u Hrvatskoj i Europi ne sluti pritom na dobro, uostalom, što smo se dobrano uvjerali još lani. Nema smisla više ponavljati općepoznatu konstataciju da je Hrvatska ušla u eurozonu u najnepovoljnijem času proteklih deset godina. Inflacija je tad bila u punom zamahu. Energenti su se propinjali cijenom k nebu, nakon početka rata u Ukrajini. Monetarne vlasti, europsko-unijske i hrvatske, blaženo nisu činile ništa. Dobro, bavile su se tehničkim aspektima konverzije, recimo, kad je u pitanju naš primjer, ali ni to nije obavljeno kako spada. Mehanizmi zaštite od konverzijskog šoka jednostavno su zanemareni. Bankovne kamate podignute su sa zakašnjenjem, u odnosu na presudnu poziciju Sjedinjenih Američkih Država. Osim toga, podignute

su na račun najširih slojeva. Konačno, nije iznađen socijalno prihvatljiv amortizer za inflacijski efekt kriznog štampanja novca u prethodnom razdoblju.

U naredni period stoga ulazimo s krajnje mučnom perspektivom daljnjeg nazadovanja po više osnova. Što se tiče Hrvatske, u prvom planu je činjenica – makar po Eurostatu – da bilježimo drugu najvišu inflaciju u eurozoni. Još gori je nalaz da ona ponovno ubrzava, iako se sredinom ovog ljeta naveliko tvrdilo da uzmiče. Ipak, došlo je do nove, navodno posve neočekivane akceleracije. Kolovoz je obilježila inflacija 0,6 posto viša od srpanjske, približavajući se visokih osam postotaka. Državni zavod za statistiku nalaži da se naročito vrtoglavo drži prosječna godišnja stopa promjene za hranu i piće, s čak 10,1 posto, koja znači direktnu prijetnju za siromašniji dio stanovništva. Nakon kratkotrajnog rasta početkom godine, pad izvoza roba i usluga mogao bi premašiti onaj u pandemijskoj 2020. godini.

Pregled se može nastaviti po sektorima, npr. poljoprivredi čija proizvodnja osjetno pada, a ugroženo je čak i ratarstvo kao najjači nam njezin segment. BORIS VUJČIĆ, guverner Hrvatske narodne banke, u svemu tome nedavno je za dodatno, novo poticanje inflacije, optužio prebrz rast plaća. Bivši ministar financija BORIS LALOVAC, saborski zastupnik SDP-a, na to ga je pozvao da izvoli smanjiti svoju, od 10 tisuća eura. Ne bi bilo dovoljno ni da joj skine jednu nulu, nažalost. Nije radio svoj posao dok je Hrvatska još posjedovala nekakav monetarno-politički djelokrug, a sad se ne nadajmo ničemu sličnom. Guverner je ionako sklon paušalno i jednostrano tumačiti problematične pro-

cese, kao što je prije nepunih pola godine za sve optužio profite kompanija. Jest, bar to je lako utvrdivo, ali opet je prešutio funkciju državne politike.

U međuvremenu, širi kontekst upućuje nas na nove komplikacije. Najosnovniji životni troškovi, oni za hranu i stanovanje, lani su u Europskoj uniji rasli četiri puta brže od plaća. Još šire i duže mjereno, u ovom desetljeću jedinični troškovi rada sudjelovali su u rastu cijena u SAD-u i EU-u s osam postotaka, dok se utjecaj profita popeo na 54 posto. U puna četiri desetljeća koja su prethodila pandemiji, taj odnos je bio više nego obrnut, a bez tako fatalne inflacije, pogotovo u ovom stoljeću.

Ako bi netko pomislio da će nas ipak spasiti EU, vrijeme je da se i to revidira. Njemačka, ta glava i probava kontinentalne ekonomije, zapada u teškoće kakve mlađa generacija tamo ni ne pamti. Opća proizvodnja ističe se padom već četiri mjeseca, a prvi put ove godine u pađu je i uslužna djelatnost za koju se tvrdilo da će zadržati ukupnu ekonomiju u plusu. Na pomolu je nova njemačka recesija s dalekosežnim posljedicama na čitavu EU.

Mi se tu nesumnjivo svrstavamo među najizloženije šoku. Pravi je čas da obnovimo gradivo o pojmovima koji se teorijski i praksom vezuju za inflaciju, poput recesije koja znači pad privredne aktivnosti i BDP-a. Nju eventualno slijedi depresija kao još teži izraz recesijskog kretanja. Blaži oblik toga naziva se stagnacijom, gdje ne mora biti minusa, ali je rast prespor u odnosu na ostatak pokazatelja.

Svejedno, takvo naoko mekše prizemljivanje narasta uz inflaciju do novog popularnog bauka, himere imena stagflacija. Kako sad stoje prilike, izbjeći ćemo je jedino pomoću – urušavanja u recesiju. Rezultat je to zanemarivanja razvojne ekonomske politike od strane državne vlasti, oslanjanja na uslužni sektor tj. turizam i opću potrošnju. Nadalje, razlog je porezna politika RH. Vlada se i ovog ljeta zatekla u samozadovoljstvu uslijed relativno uspješne turističke sezone i državno-proračunskog prihoda od PDV-a. Uigrana figura discipliniranja trgovaca neće donijeti nikakva realnog ploda za socijalu. Zapostavljene su, međutim, sve mogućnosti industrijskog razvoja, ako ne računamo poklonstvo rijetkim izdancima IT-sektora. Iznad svega se i dalje propušta stabiliziranje situacije fiskalnim mjerama.

O regresivnosti hrvatskog poreznog sustava pisali smo ovdje nebrojeno mnogo puta. Danas je najširoj javnosti dobro znano koliko je obiman taj neiskorišteni kapacitet za oporezivanje svih pobjednika epohe u izdvojenom slobodnotržišnom prostoru. Najviše plaće, dobit i nekretnine, krupnija renta – sve je to pošteđeno iole ozbiljnog nameta. Pseudopolitički šou vlade s trgovcima, i njeno benevolentno trgovanje javnim subvencijama neće promijeniti ništa suštinski, osim vjerojatno – nagore. ■

'Instrumenti na raspolaganju' – Davor Filipović (Foto: Davorin Višnjić/PIXSELL)

UGOVOR
S ĐAVLOM

PIŠE Boris Dežulović

Zašto bi Sotona uopće izveo svog ratnika iz svijeta javnih kuća i striptiz klubova, 'pakla na zemlji' u kojemu 'žene prodaju svoje tijelo za zaradu' i u kojemu je 'mogao imati svoje cure koje su mu donosile zaradu', iz svijeta u kojemu je, dakle, imao punu kontrolu nad ženama i njihovim životima?

Posljednje Sotono
ino iskušenje

MNOGOG je čitatelja uznemirila priča HRVOJA ŠIMIČEVIĆA u posljednjem broju Novosti, ilustrirana kratka povijest sekte Marijinih ratnika, popularnih 'klečavaca' što već godinama subotom maltretiraju poštenu svijet okupirajući središnje gradske trgove za svoje javne molitve krunice, zagovarajući čedno odijevanje žena i zabranu pobačaja, ne bi li Gospa svoju milost spustila i na one što izazivaju katoličke mužjake dubokim dekolteima, kratkim suknjicama i onim, kako se zovu, ženskim pravima.

Ispalo je, da skratim Hrvojevu priču, kako je kult Marijinih ratnika tek nešto poput komune za rehabilitaciju obiteljskih nasilnika, alkoholičara, narkomana, kriminalaca, dilera, svodnika i neonacista. U bolno predvidljivom raspletu gotovo svake njihove priče bivši neki alkoholičar ili tetovirani čovjek-viljuškar iz lokalne teretane – što je još do jučer nesretnim Moldavkama i Ukrajinkama držao pasoše u sefu *gentleman's cluba* na periferiji, tjerajući ih da se u podrumu skidaju pred pohotnim klinima iz susjedne kladionice, a na katu podaju kamiondžijama na tahografskoj pauzi – doživi, eto, čudesno prosvjetljenje, i uz violinski *crescendo* na glavnom gradskom trgu padne ničice pred Majkom Božjom Kraljicom Hrvata.

Pomislili biste kako bi za grad oko trga i svijet oko grada mnogo bolje bilo da je, umjesto pred Kraljicom Hrvata, debil ničice pao pred policijom Hrvata, i da ga je umjesto Djevice Marije odvela crna marica, ali to je zato što ne razumijete kako funkcionira kršćanska milost. Jednostavno, Marija je bila brža. U Hrvatskoj su, istinabog, od pravde brže čak i puna starosna penzija i tiha smrt u staračkom domu, ali Marija je, eto, brža i od penzije i od smrti.

Kako to izgleda, opisao je neki DRAŽEN, ponosni Marijin ratnik koji je u crkvi Svetog Josipa u Dugom Ratu kraj Omiša rastvorio dušu i pred ganutim vjernicima prostro cijeli svoj mučenički život, od uspješne karijere u borilačkim sportovima i kick-boxu do, logično, trgovine ženskim mesom: ono što je nogometašima druga karijera u ugostiteljstvu, to je takozvanim 'borcima' druga karijera u organiziranoj prostituciji, od izbacivača do vlasničkog separea kakvog *gentleman's cluba* na periferiji. Dražen nije bio iznimka.

'Bio sam daleko od Boga, u smrtnim grijesima, posebno u demonu bluda, alkohola, noćnog života, laži i svega onoga što taj svijet nosi. Radio sam po javnim kućama, gdje žene prodaju svoje tijelo za zaradu. Tu sam bio omiljen, čak sam u jednoj prilici mogao imati svoje cure koje su mi donosile zaradu', priča on tako pred potresanim vjernicima. 'Bio je to noćni život, život prostitucije, bluda, kocke, prodaje roblja, najviše žena iz Ukrajine koje su se prostituirale, jedan užas, pakao na zemlji. Bio sam pod utjecajem tko zna koliko demona, zaradivao do pet milijuna kuna godišnje. Alkohol, kokain, pare padaju s neba, Sodoma i Gomora!'

Nakon što je kao zaštitar u noćnom klubu zbog premlaćivanja čovjeka završio na policiji, uskoro optužen i za sudjelovanje u jednoj od onih popularnih hrvatskih 'tučnjava sa smrtnom posljedicom', Dražen je – šta će? – otvorio vlastiti striptiz klub, postavši rado viđen gost

Marijini ratnici u Splitu (Foto: Miroslav Lelas/PIXSELL)

redovnih ljetnih rubrika s plesačicama što pripitim gostima u krilu naručuju šampanjce i tetoviranim ljudima-viljuškarima s početka priče, što paze na pripite goste s koljenima na grlu dok se prijatelj zaleti do bankomata. Repovi grešne prošlosti i zemaljska pravda pratili su Dražena sve do prije desetak godina, kad je sve završilo, jasno, oslobađajućom presudom. Naš je junak, međutim, već bio daleko.

Netko je bio brzi.

Pet godina ranije, naime, u Draženovu se životu dogodio preokret. I prije je, veli, znao osjetiti Nečastivog u sebi, ali ignorirao je Belzebuba onako kako ljudi ignoriraju kad ih malo boli zub. Laka je zubobolja, međutim, planula u strašnu upalu kad je oženjeni Dražen legao s drugom. 'U sobi me je bičevao račvastim jezikom, zaradio sam opekline po tijelu! Molio sam, klečao i zapomagao', drhtavim je glasom za oltarom Svetog Josipa u Dugom Ratu prepričao svoju strahotnu belzebubobolju, nakon koje je – aleluja, hosana u visini! – zatvorio striptiz klub, otkrio Boga i na koncu se priključio Marijinim ratnicima.

Dok prisutni padaju na koljena i zahvaljuju milosrdnoj Majci, sve brišući suze veličine petrolejke, pažljiviji i koncentriraniji čitatelj ove potresne priče mogao bi imati nekoliko potpitanja.

Ako je, naime, pažljiviji i koncentriraniji čitatelj dobro shvatio Draženovu potresnu priču, Sotona ga je svojim vrelinim jezikom okrutno izbičevao i živog spržio nakon što je – prevario ženu. Ne znam za one manje pažljive i koncentrirane, ali meni to zvuči kao kazna: da je Nečastivi nekoga okrutno izbičevao zbog bračne prevare, to prvi put čujem. Ne samo da bi Đavo, barem onaj kojega ja poznajem – a poznajem ga, vjerujte mi, jako dobro – Dražena i sam gurnuo u grijeh bračne prevare, već bi ga nakon toga nagradio sa sto čuda.

Ne znam, rekoh, za nepažljive i nekoncentrirane čitatelje, ali nekom pažljivijem i koncentriranijem ovako posložena potresna priča sugerirala bi samo jedan zaključak: nije Dražen nakon svega s opeklinama po tijelu najebao zato što je prevario ženu, nego zato što se oženio. Najzad, ako se takav Sotona u Draženovu životu pojavio tek kad je prevario ženu, u čijem je posjedu Dražen bio sve one godine 'u smrtnim grijesima, demonima bluda, alkohola, kokaina, laži, kocke, noćnog života i para koje padaju s neba, života prostitucije, prodaje roblja, užasa, pakla na zemlji i Sodome i Gomore'?

Da skratim, od koga god da je Dražen te noći dobio vrelu jezikovu juhu, to – vjerujte meni, znam njegov jezik – nije bio Sotona.

Osim, jasno, ukoliko i dalje ne inzistirate da vreo račvasti jezik ima samo Antikrist. Čak i tako shvaćena, priča svejedno nudi samo jedan zaključak: ako je to u Draženovoj sobi zaista bio sam Sotona, ako ga je živog jezikom žigosao poslije godina glavinjanja u 'bludu, alkoholu, kokainu, laži, kocki, parama koje padaju s neba, životu prostitucije, prodaje roblja, pakla na zemlji, Sodome i Gomore, bla-bla-bla', nakon čega je Dražen zatvorio striptiz klub, završio karijeru, otkrio Boga i priključio se Marijinim ratnicima, ispada – samo trenutak da izračunam – da ga je na glavni gradski trg s krunicom u ruci i molitvom na usnama utjerao sam Nečastivi.

Nije se opsjednuti Dražen, shvaćate, izbičevan vrelinim račvastim jezikom odao demonu alkohola, kokaina, kocke i prostitucije, pa otvorio striptiz bar s curama 'koje su mu donosile zaradu', već se opsjednut i izbičevan vrelinim račvastim jezikom odao klečanju na trgovima, prebiranju krunice i mrmorenju Zdravomarije.

Ali dobro, dopustimo mogućnost da je to u sobi bio Lucifer glavom i jezikom. U tom slučaju, ostaje još samo jedno potpitanje: zašto bi Sotona uopće izveo svog ratnika iz svijeta javnih kuća i striptiz klubova, 'pakla na zemlji' u kojemu 'žene prodaju svoje tijelo za zaradu' i u kojemu je 'mogao imati svoje cure koje su mu donosile zaradu', iz svijeta u kojemu je, dakle, imao punu kontrolu nad ženama i njihovim životima, svijeta u kojemu su žene bile zatvorene u kući i radile, hm, kućne poslove, u kojemu se njega pitalo što će koja od djevojaka, kad i pred kim odjenuti, što će koja, kad i pred kim skinuti, kad će koja djevojka i s kim leći u krevet – svijet u kojemu je, nakon svega, on odlučivao koja od njegovih cura smije prekinuti trudnoću, a koja ne smije?

Zašto bi, eto – to mene zanima – Sotona izveo svog ratnika iz takvog jednog svijeta, samo da bi se ovaj s krunicom u ruci javno onda molio za svijet u kojemu će imati punu kontrolu nad ženama i njihovim životima, u kojemu će žene biti zatvorene u kući i raditi, hm, kućne poslove, u kojemu će se njega pitati što će koja žena, kad i pred kim odjenuti, što će koja, kad i pred kim skinuti, kad će koja i s kim leći u krevet – svijet u kojemu bi, kako ono, 'mogao imati svoje cure' i odlučivati koja će od njih smjeti prekinuti trudnoću, a koja neće?

Intrigantnija i drskija rukavica izazova suvremenoj demonologiji i marijanskoj teologiji, barem što ja znam, još nije bačena. ■

Taktika spaljene zemlje –
pustoš 30 godina nakon akcije
(Foto: Sandro Lendler)

Spaljena zemlja Medačkog džepa

Za ratne zločine počinjene u akciji ‘Džep ‘93’ osuđeni su Mirko Norac i još trojica pripadnika HV-a. Ademi je oslobođen, a Bobetko, optuženik Haškog suda, umro je bez suđenja. Zapisnici sa suđenja Ademiju i Norcu bilježe potresne iskaze svjedoka sa srpske strane

VOJNO-REDARSTVENA akcija ‘Džep ‘93’ počela je u četvrtak, 9. rujna 1993. godine u ranim jutarnjim satima. Njen cilj bio je odbacivanje jedinica Srpske vojske Krajine kako bi se smanjila izloženost Gospića artiljerijskim udarima po gradu, skraćivanje linija Hrvatske vojske i osiguravanje položaja na Velebitu čime se htjela eliminirati mogućnost da svk iznenadnim udarom prodre dublje na Velebit i potencijalno rasiječe Hrvatsku. Akcija je potrajala do 17. rujna. Na koncu su se hrvatske snage (Hrvatska vojska i Specijalna jedinica policije) morale povući na početne položaje, za vrijeme akcije počinjeni su ratni zločini nad civilnim stanovništvom i ratnim

zarobljenicima, a ono što se događalo za povlačenja hrvatskih snaga odgovara opisu taktike spaljene zemlje, po čemu je akcija ‘Džep ‘93’ vjerojatno jedinstvena u ratu u Hrvatskoj devedesetih godina prošlog stoljeća.

Područje nekadašnje Općine Gospić prije rata bilo je etnički izrazito mješovito. Prema popisu stanovništva iz travnja 1991. godine, ta je općina (koju teritorijalno ne treba uspoređivati s današnjim, manjim područjem Grada Gospića) imala 29.049 stanovnika, od kojih su 64 posto bili Hrvati, a 30 posto Srbi. Na teritoriju današnjeg Gospića prema popisu stanovništva iz 2021. živi 11.502 stanovnika, Hrvata je više od 94 posto, a Srba 3,5 posto. Etnička izmiješanost, bez obzira na dugotraj-

no zajedničko življenje i suradnju, bila je jedno od goriva za stvaranje međunacionalnih tenzija koje su u Hrvatskoj izbile 1989./90. godine snaženjem nacionalističkih politika. U vrijeme rata te su tenzije eskalirale, rezultirale obostranim počinjenjem ratnih zločina i međusobnim protjerivanjem nacionalno ‘neprihvatljivog’ stanovništva, s jedne strane Hrvata, s druge strane Srba. Gospić je za vrijeme rata u napadima JNA i pobunjenih Srba bio izložen velikim razaranjima. Područje je i strateški važno. Njegovim ovladavanjem, posebno zauzimanjem strateški važnih dijelova Velebita, SAO Krajina, odnosno kasnije Republika Srpska Krajina izbila bi na Jadransko more, rascijepila Hrvatsku i dovela je u

strateški veoma težak položaj, na rub vojnog poraza. Ratni zločini obostrano su počinjeni 1991. godine. U listopadu su jedinice pobunjenih Srba počinile ratni zločin nad stanovnicima Široke Kule, Hrvatima, njih 40. U istom mjesecu počinjen je ratni zločin nad Srbima u Gospiću. U nekoliko dana ubijeno je više od 50 Srba. Nad Srbima su zločini počinjeni i prije i poslije sredine listopada 1991. godine, ali u manjoj mjeri. Za zločin iz listopada TIHOMIR OREŠKOVIĆ osuđen je na 15, MIRKO NORAC na 12, a STJEPAN GRANDIĆ na deset godina zatvora. Istovremeno je izmijenjena etnička struktura područja: golema većina Srba napustila je (ili je protjerana) teritorij koji je kontrolirala Hrvatska, golema većina

Hrvata napustila je (ili je protjerana) teritorij koji je kontrolirala SAO Krajina.

Od ljeta 1993. Gospić je bio učestalija meta artiljerijskih udara Srpske vojske Krajine, a učestali su i diverzantski prepadi. Grad je bio u poluokruženju, lokalno stanovništvo demoralizirano, u vrhu Hrvatske vojske postojao je strah od presijecanja Hrvatske na veoma osjetljivom mjestu. Planiranje akcije Hrvatske vojske započelo je najkasnije u srpnju 1993. godine, a u sve je od početka bio uključen, uvelike i inicijator, načelnik Glavnog stožera general JANKO BOBETKO. SVK je morao biti svjestan mogućnosti hrvatskog napada. Stanovnici Divosela upozorili su sredinom kolovoza zapovjednika Ličkog korpusa MILANA Šuputa na tu mogućnost. Sama akcija je pokazala da SVK na ta upozorenja praktički nije reagirao, njihova obrana se vrlo brzo raspala. Vojnici SVK-a i civili koji su neposredno nakon akcije dali izjavu UNPROFOR-u to su potvrdili. MILAN ZORIĆ, vojnik SVK-a, kazao je 'nismo bili pripremljeni za napad i zato nismo učinili gotovo ništa'.

Prvoga dana akcije hrvatske snage praktički su ostvarile svoje ciljeve, ušle su u sela Čitluk i Počitelj, a Divoselo je opkoljeno. SVK je pokušao protuofenzivu 11. rujna, iz osвете su gađani Karlovac, Sisak i predgrađe Zagreba, nekoliko dana se uz posredovanje UNPROFOR-a razgovaralo o prekidu vatre, a zatim je uslijedilo povlačenje HV-a na položaje od 9. rujna.

Hrvatske snage zločine su počinile već prvog dana, što je potvrđeno presudama hrvatskih sudova. Znatno dio žrtava ubijen je prije povlačenja Hrvatske vojske, dakle do 11. rujna, posebno 9. rujna, a Medački džep (sela Počitelj, Čitluk i Divoselo i njihovi zaselci) potpuno je razoren prilikom povlačenja hrvatskih snaga, posebno 16. rujna. U optužnici koju je 2002. godine Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju podigao protiv Bobetka navodi se da je ubijeno 'najmanje 100 srpskih civila i zarobljenih i/ili ranjenih vojnika iz Medačkog džepa'. Osim toga, navedeno je da su sustavno uništene 164 kuće i 148 drugih zgrada kao i sve što je u njima bilo. U prilogu optužnice je popis žrtava na kojem je poimence navedeno 29 civila i petero vojnika. Iako se iz iskaza većine svjedoka s hrvatske strane na suđenju zamjeniku zapovjednika Zbornog područja Gospić RAHIMU ADEMIJU i zapovjedniku 9. gardijske brigade Mirku Norcu to ne bi moglo zaključiti, hrvatska je strana u rujnu znala što se dogodilo u Medačkom džepu. Bobetka je Ademij 20. rujna obavijestio da su hrvatske snage prilikom povlačenja rušile i palile kuće, uništavale imovinu i tražio je istragu o tome. Ministarstvo obrane je formalno pokrenulo istragu, ali dalje od toga nije se išlo. Sam Bobetko je Ademiju rekao, ustvrdio je on na suđenju, 'koja vojska prilikom povlačenja sadi cvijeće'.

Razmjere razaranja dokumentirao je kanadski bataljun UNPROFOR-a koji je ušao u prostor nakon povlačenja Hrvatske vojske. Dok su ulazili u Medački džep kuće su gorjele, odjekivale su detonacije (kuće su uništavane protutenvkovskim minama), pronašli su netom ubijenu stoku, neodnesene vreće s opljačkanom imovinom. Pronašli su i brojne leševe, pri čemu nije bilo za svaku žrtvu jasno je li poginula ili je ubijena. U izvještaju je navedeno da je između Ličkog Čitluka i Stružića svaka kuća bila savršena sa zemljom ili spaljena, infrastruktura nije uništena. Sam Čitluk je bio savršen sa zemljom, bunari su bili zagađeni, a viđena su i vozila HV-a koja su dopremala drva za potpalu. Procijenjeno je da je za razaranja takvih razmjera trebalo 200 protutenvkovskih mina. Pripadnici UNPROFOR-a pronašli su 18 tijela, 11 leševa muškaraca (osam vojnika, dva civila, jedan neidentificiran, sedam vojnika je, vjerojatno u borbi, ustrijeljeno) i sedam tijela žena, sve su bile starije od 60 godina. Neposredno na-

kon završetka akcije organizirana je predaja tijela poginulih. Hrvatska je strana predala srpskoj 52 tijela.

Suđenje Bobetku u Hagu nikada nije provedeno. On se odbio predati, vlada IVICE RAČANA nije ga htjela izručiti, a predmet je obustavljen njegovom smrću u travnju 2003. godine. Haški sud optužio je i Ademiju i Norca, a taj je predmet prepustio hrvatskom pravosuđu. Zahvaljujući tom slučaju zločini i zbivanja u Medačkom džepu detaljno su dokumentirani. Optužnica navodi popis ubijenih i u slučaju Ademija i u slučaju Norca, uz razliku tri osobe manje kod Norca. Među žrtvama su 84-godišnja, slijepa BOSILJKA BJEGOVIĆ, SARA KRIČKOVIĆ kojoj je prerezan vrat, kao i SAVA RAJČEVIĆ koja je hodala pomoću štaka. Đuro KRAJNOVIĆ ubijen je s najmanje 24 hica, NEDELJKA i STANA KRAJNOVIĆ ubijene su u kokošinju, a njihova su tijela spaljena. Ubijen je i retardirani MILAN RAJČEVIĆ, a nakon što je ubijen njegovo tijelo vezano je za stablo, u njega su bacani noževi, a na koncu je spaljeno. Pokušali su ubiti i ANKU RAJČEVIĆ, po nacionalnosti Hrvatice. U Ademijevom dijelu optužnice 23 žrtve su na popisu 'osoba lišenih života, mučenih i teško ozlijeđenih'.

Zapisnici sa suđenja Ademiju i Norcu pred Županijskim sudom u Zagrebu bilježe potrebne iskaze svjedoka sa srpske strane. Mnogi su iskaze dali kao 'ugroženi svjedoci', bez otkrivanja identiteta, zbog straha za vlastitu sigurnost. Mnogi su iskaze prethodno dali istražiteljima Haškog suda, a Županijskom sudu svoje su iskaze davali petnaestak godina nakon događaja. Ugrožena svjedokinja 22 vidjela je pripadnike HV-a koji su na terasu obližnje kuće izveli BOJU VUJNOVIĆ, plegli je na kauč, polili i zapalili. Ona je u Čitluku živjela s Milanom Rajčevićem koji nije htio bježati (za razliku od većine stanovništva koje je u bijegu potražilo spas). On je prebodio dječju paralizu, ugrožena svjedokinja 22 zna da ga je HV odveo od kuće, čula je da je spaljen. Ta je ugrožena svjedokinja bježala deset dana, a na tom putu vidjela je i mrtvu BOJU PJEVAČ kojoj su bila odrezana tri prsta desne ruke. Ugroženi svjedok 7 vidio je kako MILANA i ANĐU MARIĆ odvođe pripadnici HV-a. Oboje su kasnije nađeni u septičkoj jami u Gospiću. Vojnik SVK-a BOŽIDAR MATIĆ bio je u Divoselu. Kao i mnogi drugi, i on je bježao nakon napada hrvatskih snaga. Prvog dana akcije, 9. rujna, u jednoj je kući našao ubijene SARU i LJUBICU KRIČKOVIĆ, jedna od njih bila je zaklana. Među ugroženim svjedocima bio je i pripadnik inženjerije 9. gardijske brigade. Svjedočio je kako je VELIBOR Šolaja dovezao deblju, stariju ženu koja nije mogla hodati, a čuo je da je tu ženu Šolaja osobno ubio. Šolaja je pak 2015. godine osuđen zbog počinjenog ratnog zločina, zbog ubojstva neidentificirane žene, na pet godina zatvora.

Među žrtvama su 84-godišnja Bosiljka Bjegović, Sava Rajčević koja je hodala pomoću štaka i retardirani Milan Rajčević, ubijenoj 68-godišnjoj Boji Pjevač odsječena su tri prsta desne ruke, dok su Nedeljka i Stana Krajnović ubijene u kokošinju, a tijela su im spaljena

Iskaze su davali i pripadnici krajinske vojske koji su bili zarobljeni. Žarko Vojvodić je bio komandir voda, zarobljen je u grupi od osam vojnika, od kojih je njih šest bilo ranjeno. Pripadnici HV-a odmah su ih počeli tući. Posebno teško je prebijen STANKO DESPIĆ koji je od posljedica premlaćivanja i umro. Vojvodić se onesvijestio od batina, a razmijenjen je u prosincu 1993. godine.

Svjedočili su i pripadnici UNPROFOR-a. Umirovljeni pukovnik kanadske vojske THOMAS JAMES CALVIN opisao je ono što je vidio u Medačkom džepu kao etničko čišćenje. Sve zgrade su bile spaljene, životinje ubijene. Zaključio je da se radilo o sustavnoj i dobro isplaniranoj akciji rušenja zgrada. Humanitar-nom koordinatoru UNCIVPOL-a STIGU OLOFU BERTILU SANDGRENU sve je izgledalo uništeno tako da više nikada ne bude naseljeno. Životinje su bile ubijene, a bunari zagađeni. Za Hrvatsku je izvještaj o zbivanjima u Medačkom džepu Komisije stručnjaka UN-a bio porazan. 'Za razliku od smrti proizašlih iz operacije 'Medački džep', vidljivo se i očigledno pokazuje jedan porazan uzorak bezobzirnog uništavanja. Stotine domova bilo je uništeno, stotine drugih zgrada također je uništeno, većina životinja, očigledno sve osobno vlasništvo je uništeno ili oduzeto, sva vozila i poljoprivredna oprema uništena je ili odve-

zena, sjenici zapaljeni i mnogi bunari otrovani. Uništenje je bilo potpuno.' Ovih dana zbivanja u Medačkom džepu za kanadsku javnu televiziju CBC prisjetio se tada mladi zapovjednik voda, danas general i načelnik stožera obrane WAYNE EYRE. Sa svojim vodom ušao je u Čitluk. 'Svaka je zgrada u tom selu gorjela. Dim, plamen je nešto što nikada neću zaboraviti. Na tlu su bile razbacane stotine pari kirurških rukavica koje su korištene dok su se (Hrvati) rješavali tragova mrtvih tijela... Tijekom sljedećih nekoliko sati otkrili smo brojna tijela. Ali, kažem vam, miris. Miris je nešto od čega su mi trebale godine da se odmaknem. Svaki put kad bih osjetio miris, drvene vatre, logorske vatre, odmah bih se vratio u taj trenutak.'

Međunarodna je zajednica već za vrijeme akcije bila dobro informirana o tome što se zbiva, zbog čega je Hrvatska bila pod snažnim pritiskom da akciju prekine, a vojsku vrati na početne položaje. Nekoliko dana nakon akcije, 20. rujna, Ademij je smijenjen, a bilo je jasno, i rečeno mu je, da je to zbog međunarodnog pritiska. Njega je bilo lako smijeniti, zločine se nije htjelo istražiti, a odgovorne procesuirati.

Sud je Ademija oslobodio jer je zaključeno da nije efektivno zapovijedao vojnim jedinicama, već je njima izravno zapovijedao DAVOR DOMAZET LOŠO kojega je poslao Glavni stožer. Mirko Norac je prvostupanjskom presudom 2008. godine osuđen na sedam, a konačnom Vrhovnog suda na šest godina zatvora. Presude zbog ratnih zločina izrečene su još trojici pripadnika HV-a, pripadnicima izvidničke jedinice 9. gardijske brigade. JOSIPU KRMPOTIĆU Vrhovni sud je 2020. potvrdio trogodišnju kaznu zatvora za uništavanje, paljenje i miniranje kuća u srpskim selima. Oslobođen je odgovornosti za strijeljanje ratnih zarobljenika zbog nedostatka čvrstih i nepobitnih dokaza. Sud je pronašao niz olakotnih okolnosti i izrekao mu blažu kaznu od minimalne zakonom predviđene. Zbog ratnog zločina protiv civilnog stanovništva na tri je godine osuđen JOSIP MIŠIĆ zbog ubojstva nepoznate starice. Ubio ju je zato što ga je, kako je rekao, gledala poput boksača koji se sprema na udarac. Zbog istog je zločina osuđen i već spomenuti Šolaja.

Bez obzira na izrečene pravomoćne presude, članovi obitelji žrtava bili su neuspješni u pokušajima traženja naknade pred domaćim sudovima. Sudovi im nisu dosudili naknadu zato što okrivljeni nisu izrijeком osuđeni za smrt pojedine žrtve. Najpoznatiji je slučaj 68-godišnje Boje Pjevač. Na suđenju Ademiju i Norcu nedvojbeno je utvrđeno da je ona ubijena. Njena djeca su radi ostvarivanja prava na odštetu kroz kazneni progon 2015. podnijela kaznenu prijavu DORH-u protiv djelatnika Specijalne jedinice policije koji su zapovijedali u toj akciji. DORH je prijavu odbacio, a istraga o zlodjelu, službeno, još uvijek traje. Djecu Boje Pjevač u dvije je odluke odbio i Ustavni sud zaključivši da im nije povrijeđen procesni aspekt prava na život, a trebala su platiti i sudske troškove. Pritužila su se i Europskom sudu za ljudska prava, ali je on lani u veljači zaključio da je njihov zahtjev nedopušten jer 'nisu iscrpljena domaća pravna sredstva'.

Zločini počinjeni nad srpskim civilima, zarobljenicima i imovinom u Medačkom džepu vjerojatno su najdetaljnije istraženi zločini počinjeni nad Srbima u Hrvatskoj devedesetih godina. Bez obzira na sporost, pa i nevoljkost pravosuđa, što se posebno manifestira u nedosuđivanju odštetnih zahtjeva, oni su i kazneno-pravno najobrađeniji takvi zločini. O naravi kazni, posebno onih koje su ispod zakonskog minimuma, može se raspravljati i prema takvim presudama i onome što se njima htjelo postići biti skeptičan. ■

Mirko Norac na Županijskom sudu u Zagrebu, 2007. (Foto: Goran Stanzl/PIXSELL)

Два усамљена гласа у
Почитељу – Недјељка и
Милева Потребих

Остао је голи ЖИВОТ у ДИВЉИНИ

Најтеже је што нема људи. А могли смо много боље. Народ све може, појединац ништа. Сједим са својим сусједима Хрватима са којима смо се искрвили и који су те 1993. прошли кроз мој Читлук. Такво је било вријеме. То је рат. Данас смо добри, каже 61-годишњи Љубан Крајновић, најмлађи становник опустјелих села Медачког џепа

Сунчеви зраци са истока осликавају снажни Велебит и разлијевају се над необичним септембарским миром села Медачког џепа. Умјесто природног, ужурбаног ритма личке ране јесени над медачким пољима је нијема

тишина коју уоквирује Велебит, пркосни и вјечити свједок свих људских недјела, зла, трагедија и животних борби на овом грубом личком терену. Цијена живота овдје, у селима Медачког џепа, посебно у самом предграђу Госпића Дивоселу, као и сусједном Читлуку, Почитељу, Метку,

деценијама се мјери крвљу и суровим преживљавањем. Други свјетски рат, посљедњи рат. Из спржене земље Медачког џепа израсла је дивљина. Тамо гдје нема људских трагова, газдују животиње, вукови, чагљеви, медвједи. Тридесет година након хрватске војне акције села Ме-

дачког џепа су «очишћен» простор, и од Срба и од Хрвата. А богата села Медачког џепа била су средина пуна мјешовитих бракова, оријентирана према Ријеци и Загребу све док национализам деведесетих није почео затварати своје кругове. Овдје се деценијама нитко није родио. У

Мирко Загорац: Нисам се дао

Дивоселу, Читлуку, Почитељу број живих душа може стати на прсте једне руке. У тој људској пустињи правила живота, поимање свијета је другачије, вјешто избрушено. У првој деценији повратак српског становништва учињен је готово немогућим. Обнова је оспоравана. Малобројни повратници годинама су исцрпљивани животом без струје, без воде. Само најупорнији су успијевали доћи до свог права. Сами, без ичије помоћи. Сљедеће двије деценије небрига за овај дио Хрватске произашла је и из локалне немоћи за покретање живота, не само у српским селима него комплетног го-спићког краја, жупанијског центра који се претворио у провинцију. Вријеме је као неумољиви судија запечатило зна-кове живота.

У дворишту православне цркве у Метку дочекује нас вјерни суговорник Новости МИРКО ЗАГОРАЦ (77) са БОЖИДАРОМ ТРАВИЦОМ (76) и СТЕВАНОМ ГРУБИЋЕМ (83). Кажу да су најмлађи у Метку, посљедња линија одбране живота, рана младост у осамдесетим годинама.

Ка зараслим стазама дјетињства из Загреба се прије 16 година вратио пензионер БОЖИДАР ТРАВИЦА са супругом. О животу 30 година послије војне акције ‘Цеп ‘93’ и почињеним ратним злочинима над српским цивилима Божидар каже да је на крају свима исто, и Србима и Хрватима. — Једнака нам је судбина. Како Србима од те 1993., тако сад и Хрватима. Догодила се пропаст села Медачког цџа, догодила се и пропаст Госпића. Све је пусто, зарасло, позатварано. У ‘Олуји’ су одавде бјежали Срби, сад већ деценију бјеже Хрвати. Остаје само старија популација. На крају, у чему је разлика? А резултат је ова пустиња и џунгла. Не може се комшији радити зло, а да се то зло не врати. Сад смо моја супру-га и ја славили 50 година брака, било је 80 људи. Вјерујете ми, нисам знао тко је од њих Србин, тко Хрват. То више овдје није битно – говори Божидар, који признаје да је нашао пут у суровој борби појединца како ће се сам снаћи у својој невољи.

Ту појединачну борбу Стеван Грубић стоички води сам. Послије смрти супру-ге, иако суочен са озбиљно нарушеним здрављем, сам узгаја овце, радо дочекује дјецу, чак и праунучад, али, како каже, подно Велебита воли свој живот вука са-мотњака.

— Мој ћено, овце и ја, то је моје сигур-но уточиште. Са дјецом се чујем сваки други дан. Из мог Метка утекао сам у ‘Олуји’, затим сам утекао из Србије, из Црне Горе, па и из Босне и опет дошао овдје гдје је срце увијек било. Тамо су ми говорили што се нисам борио, зашто сам дошао. Није то мој менталитет. Син ми има кућу у Босни, кћерке у Србији, али мени је овдје најљепши мир који ни за шта не бих мијењао – говори Сте-ван, а његове се ријечи губе у звуцима црквеног звона које означава подне и разбија хармонију успаване медачке равнице и ћудљивих врлети Велебита. — Тешко је разумјети наше изборе. Сви смо ми у озбиљним годинама и озбиљно нарушеног здравља. Не морамо бити овдје.

Имамо своју дјецу која осјећају кривњу што нисмо с њима, али то је наш избор – каже Мирко Загорац, наш водич кроз зарасле путеве и заселке Медачког цџа. — Вратио сам се 1999., тад је још пола Го-спића носило униформе. Нас неколико подигло је овдје живот. Кућа ми је била минирана. Пет година сам водио борбу за обнову. И то само за мојих 35 квадрата. Али нисам се дао. То је моје! То је мој Веле-бит. На тих 35 обновљених квадрата моја су дјеца надоградила свој простор, своје апартмане, да имају гдје доћи. Имају гдје отворити своја врата – говори Мирко док обилазимо зарасло медачко гробље на којем су сахрањени посмртни остаци 27 Срба убијених у војној акцији хв-а. — Рачунали смо прошла је та ‘Олуја’, све је то прошло, мало ће се погледати овај наш крај. Могли смо се дигнути пољо-привредом, могли су нас дигнути и туризмом, али ништа. Примјера ради, врело Мрђеновац водом снабдијева пола Лике, али километар даље од њега 16 фа-милија нема воду. Да ли морам рећи да су у питању Срби. Човјек мора бити јак. Што ће? Љети још неког има. Дође зима, смркне у четири сати, па до осам увече, човјеку дође да урличе као животиња. Дојаде више и телевизија и новине. Туга те ухвати да не знаш шта, немаш куд, и не желиш. Никуда – говори Мирко док пролазимо скоро непостојећим путем од Метка према Дивоселу.

Кроз густо грање над путем којим се аутомобил тешко пробија долазимо до Почитеља. Улазимо у отмјено сређено двориште гдје теку пензионерски дани наших вјерних суговорница, кћерке и мајке, МИЛЕВЕ и НЕДЈЕЉКЕ ПОТРЕБИЋ. Угледавши нас, Милева са прага већ го-вори како се за годину дана до њих неће моћи доћи.

— А ни воду нисмо добили – наставља Милева наш разговор од прије неколи-ко година.

И као да смо јучер били у дворишту По-требића, сви су проблеми остали исти, само што године све више нарушавају путеве и здравље наших домаћица. Али се Недјељка у својој 91. години не да. — Ова година је добро прошла. Прошле године биле смо два мјесеца без воде. Мо-рале смо довести 6000 литара воде. Доне-давно су нам обећавали помоћи. Више и не обећавају. Нас двије смо у овом дијелу саме. Више нисмо занимљиве ни поли-тичарима пред изборе. Никоме се не ис-плати. Два усамљена гласа, коме требају? – говори Недјељка.

Из избјеглиштва се вратила прије 20 година, а њена кћерка из Загреба је дошла прије 13 година.

— Треба поправити три километра нај-критичнијег дијела пута. Прије двије го-дине за увођење воде тражили су 18.000

Љубан Крајновић

еура за 1200 метара водовода. Откуд да ја то дам? Да нас ту има десет па да по-дијелимо. Нажалост, и наше комшије Хрвати одлазе и овај крај ће бити све пу-стији. Овдје може опстати само аутохто-ни човјек који се овдје родио и саживио са природом. Без људи ова се природа не може припитомити – истиче Милева. — Наши крајеви су претворени у испла-тива ловишта и ранчеве са којих се убиру велики еуропски новци. На нашим ли-вадама новац обрћу Далматинци преко својих опг-ова. Међутим, Далматинци овдје неће да живе. Они дођу, поко-се, обиђу своја стада оваца и враћају се под своју маслину и смокву. Неће овдје остати ни ловци, ни они из Италије, ни ови наши домаћи из Задра. А могли смо бити примамљива дестинација за одмор у природи, за туризам. Већ су нас и на-дања прегазила. Нас двије саме у овом пустом крају почеле смо се осјећати као вишак – додаје Милева.

Из Почитеља запуштеном личком кал-дрмом кроз дивљину долазимо до Читлу-ка. Сусрећемо службу Хрватских цеста која крпа асфалт код куће ЉУБАНА КРАЈ-новића (61), најмлађег становника села Медачког цџа. Љубан живи са супругом СЊЕЖАНОМ, Хрватицом из Билаја, син им ради у Ирској. Предратни мјешовити брак одолио је свим српско-хрватским су-кобима и недаћама. Љубан је са супругом живио у Читлуку све до 1993., до ‘Олује’ у сусједном Метку и Радучу, затим у Ср-бији гдје је направио кућу, продао је и вратио се под Велебит.

— Најтеже је што нема људи. Неће их ни бити. Прве комшије су ми Хрвати из села удаљених пет километара. Лијепо живи-мо, сналазимо се. Након 30 година било би ненормално да се мрзимо. Вријеме је прошло, а остао је голи живот у дивљини. Наши Срби неће да се врате. Овдје су се догодиле трагедије, српска села страдала су у Другом свјетском рату, страдала су и у посљедњем рату. Тегоба нашег народа је

Села Медачког цџа данас су ‘очишћен’ простор, и од Срба и од Хрвата

тешка и претешка. Међутим, синови овог краја запустили су своја огњишта, гро-бове, нису своју унучад везали уз своје коријене. То тако није запустео ни један народ. Ми који живимо овдје и они који се нису вратили, постали смо два свије-та различита. Могли смо много више и много боље. Народ све може, појединац ништа. Ми малобројни који смо се вра-тили на своје, нас ништа није дочекало на длану. Годинама смо се борили са др-жавом за своје право на обнову – говори Љубан.

— Ја сам био учесник на српској страни од почетка до краја рата, кад сам се вра-тио прошао сам сва полицијска испити-вања, моји пријатељи Хрвати знају тко сам и гдје сам био, причамо о нашем злу, немамо се овдје што лагати, све је јасно. И поносно ходам кроз Госпић. Дигнуте главе. Живим у своме. Сједим са својим сусједима Хрватима са којима смо се ис-крвили и који су те 1993. прошли кроз мој Читлук. Прошао бих и кроз њихово село. Такво је било вријеме. То је рат. Данас смо добри. Син сам партизана који је био за-немарио своју православну вјеру, а ја сам послјије свега вратио икону Јована Крсти-теља у нашу кућу, у Читлуку. Под мојом иконом сједе моји пријатељи Хрвати. Они мене поздраве са ‘хваљен Исус’, ја њих са ‘Бог помог’о’ – прича нам Љубан. — И не могу да прећутим кад из Београда трују овај преостали живот овдје. Нега-тивне информације о томе како су Срби угрожени у Хрватској, како је живјети сваки дан са Хрватима, дизање тензија, причање о нашем животу а да нас овдје нитко ништа не пита. О Крајини, дале-ко одавде, на све стране пишу се књи-ге, али овдје се брани живот и ствара та историја. Нека нас већ једном пусте на миру. Прошло је, људи, 30 година, пола људског живота. Живјели смо ми са Хрва-тима и прије свих тих учињених злочи-на – закључује Љубан док нас испраћа ка Дивоселу.

Уским путем који је испрекидан водо-деринама, окружен минским пољима и подивљалом шумом, из Читлука на-стављамо до Дивосела и самог Госпића. Дивосело, некоћ једно од највећих лич-ких села, данас је чиста дивљина у којој се не назиру ни трагови људског пустошења и зла. Кроз шипражје, трње и тридесе-тогодишња стабла, чије крошње већ пу-цају под моћи неконтролиране природе, не препознајемо више ни центар села: остатке некадашње школе уз сам пут, не види се ни партизанско гробље, нема трага ни дому културе који се још прије неколико година назирао кроз стабла. Тражити остатке некадашњих кућа, по-неки камен темељац или остатак плота био би опасан пробој. Избијање из џунгле Дивосела у само пар километара удаљен центар Госпића представља културолош-ки и цивилизацијски шок. А сунчеве сје-не са запада покривају Велебит и милују Медачки цџа на умору. ■

INTRIGATOR

U Šešeljevom društvu

Zbog vrijeđanja policije i vođenja psa bez povodca srpskom glumcu Sergeju Trifunoviću određena je kazna protjerivanja poput one koju su dobili ratni zločinci Vojislav Šešelj i Kapetan Dragan

V EĆ nekoliko godina s početkom turističke sezone aktiviraju se različite grupe po društvenim mrežama na kojima Splićanke i Splićani revno sakupljaju snimke pijanih turista. To je područje, naprosto, prepušteno turizmu pa se i mjesne službe tako odnose prema gostima. Prave se da ne vide ono što inače ni u snu ne bi dopustile.

E sad, Split u jednu ruku i jest baš takav – od lipnja do listopada prepušten grad. A opet, u drugu ruku, i nije. Jer gradska vlast na čelu s IVICOM PULJKOM i BOJANOM IVOŠEVIĆEM pojačala je broj komunalnih redara da uvedu kakav-takav red. Kako je to povećanje bilo tek simboličko, takvo je i uvođenje reda. Simboličko.

Ipak, nadu da se može drukčije Splićanima su nedavno dali lokalna policija i gradski redari. Spremno su stali 'na crtu' beogradskom glumcu SERGEJU TRIFUNOVIĆU koji je em kupao svog vučjaka Milu na plaži, em vrijeđao službene osobe, em ga šetao bez povodca i brnjice, em opet vrijeđao službujuće. Strašan je to krimen. Jedan od najgorih ikad viđenih na području PU splitsko-dalmatinske gdje se red zna i poštuje, kao i zakoni Republike Hrvatske. Ni mušica ne može prošetati a da nije uredno zabilježena i legitimirana, kamoli pseća mrcina od 40 kilograma.

Sve oni stižu, pa čak i pratiti Trifunovićev profil na Instagramu gdje je ovaj – nije

mu ni prvi ni zadnji put – prolio popriličnu žuč. Nije to ona engleska bljuvotina kraj splitskog medžlisa, jedne od top-lokacija za alkoholom svladane turiste, ali je ipak bila dovoljna da ovom glumcu bude određeno 1,5 tisuća eura kazne plus izgon iz država europskog gospodarskog prostora (EGP) na godinu dana. Inače, u prvih osam mjeseci ove godine PU splitsko-dalmatinska evidentirala je 123 prekršaja držanja psa bez nadzora, 22 više nego lani.

Policija je glumca okvalificirala kao osobu koja 'predstavlja opasnost za javni poredak ili javno zdravlje' i 'ponavlja činjenje prekršaja'. Time se pridružio osobama poput ratnog zločinca VOJISLAVA ŠEŠELJA ili kapetana DRAGANA VASILJKOVIĆA koji je 2020., nakon izdržane kazne, protjeran na maksimalnih 20 godina iz EGP-a. Anonimni mladić iz BiH je dobio zabranu ulaska na dva mjeseca jer je porazbacao prometnu signalizaciju i tako uzrokovao nekoliko sudara. Lopov iz Mađarske je krao po Istri, dok je Makedonac šakom udarao sredozemnu medvjedicu i nelegalno boravio u Hrvatskoj, zbog čega nema pravo ulaza pet godina. To svakako nije društvo koje donedavni predsjednik stranke Pokreta slobodnih građana zaslužuje.

Trifunović je jedan od onih ljudi o kojima svatko ima svoje mišljenje, a nakon ovih incidenata imat će ih još više. Kazao je da je istina kako je izgubio živce i posvađao se na plaži; rekao je da je bio izložen maltretiranju policije jer je pet sati bio zatvoren u stanici; tvrdi je da je pas bio na povodcu, ali da ga je unatoč tome opkolilo deset policajaca i sedam zaštitara, kao i da su mu granični policajci s Bajakova kazali da su iz Splita tražili da ga dopreme interventni policajci u marici s lisicinama. Svašta je, međutim, napisao po društvenim mrežama, od vrijeđanja policije

do spominjanja vlaških brabonjaka, crnokosuljaša i ustaša, a Ivoševića je nazvao 'malim govancetom', što mu ovaj – sudeći po jakoj redarskoj intervenciji – nije oprostio. Čini se da je ovakva drakonska kazna protjerivanja prije rezultat ljutnje nekog policajca koji se zainatio i želi Trifunoviću zagorčati život, nego želje za uvođenjem kakvog-takvog reda u Splitu, gdje se upravo policajci i redari prečesto prave – Englezi.

■ Goran Borković

Čokolino u analizi

N ETOM uoči predstavljanja Vladine mirovinske tzv. minireforme krajem ovog tjedna, bankovni fondovi drugog stupa osiguranja počašćeni su ovih dana u medijima i s nešto preliminarnog marketinga u tom kontekstu. Ukazao nam se tako iznova ANDREJ GRUBIŠIĆ, financijski analitičar kojemu rado prostor daju informativna glasila liberalno-ekonomskog usmjerenja, a nerijetko ga predstavljaju i kao predsjednika Udruge članova obveznih i dobrovoljnih mirovinskih fondova.

O toj organizaciji pisali smo početkom prošle godine: gotovo polovina osnivača prikupljena je iz PR-agencije u vlasništvu notorne ANKICE MAMIĆ, skupa s njom. Sumnjičavce bi to navelo da pomisle kako je sama ta udruga naručeni bankovno-fondovski projekt, e da bi se zagovornici privatizacije mirovinskog sustava u javnosti pozivali na njezin institucionalni legitimitet. Ostavljamo ih u tom uvjerenju znajući koliko bi zahtjevno bilo dokazati suprotno, a pogotovo s obzirom na stavove udruge koji se napadno podudaraju s fondovskim i bankovnim.

Bilo kako bilo, Grubišić, kao najistaknutije ime iz te kuće, konstatirao je da fondovi drugog stupa ne stoje dobro, pa je predložio njihovo jačanje, tj. veće im javno izdvajanje. To je standardni postupak dotične strane – kad god zapnu, a zapinju počesto, krene priča o nužnosti daljnje još žešćeg forsiranja onoga što se pokazalo kobnim. Predvidljivi su, pa ni sad nije iznenađujućom bila teza da moramo praktično ugasiti prvi stup, onaj međugeneracijske solidarnosti, jer je neodrživ, dok će drugi uto procvati.

Detaljima ukupne te problematike više ćemo se posvetiti u idućem broju Novosti, nakon Vladine objave izmjena u sustavu, a Grubišićem se ovom prilikom zasebno bavimo i zbog njegove marketinške efikasnosti u guranju prokapitalske agende po svaku cijenu. Ta lik je u par rečenica zatražio privatizaciju mirovinskog sustava, zdravstva, školstva, HEP-a, HAC-a, HŠ-a, HPB-a, ACI-ja i Podravke, i sve uz samo jedan, iako reklamno blistav argument: 'Čokolino nije nacionalni interes.'

■ Igor Lasić

Sergej Trifunović šeta psa, ali Beogradom (Foto: Antonio Ahel/ATA Images/PIXSELL)

KRATKO I JASNO

Glasine oko migranata

Kako komentirate stanje na području Karlovačke županije u vezi pojačanog kretanja migranata?

I dalje ne funkcionira vertikalna država – županija – gradovi i općine. Početna pogreška da se namjere Vlade drže u tajnosti teško se ispravlja. Posebno ako se migrantskom pitanju pristupa netransparentno i ne uvažavajući strahove koje situacija izaziva kod jednih i kod drugih. Dolazit će sve više migranata i pogrešno je očekivati da će se domaći ljudi spontano privikavati. Lokalna politika mora intenzivno i kontinuirano razgovarati s njima, davati im točne informacije, objašnjavati im sve što treba, smirivati situaciju. Uz to, postat će važno pitanje imali za policijske zadatke – organizirano prebacivanje migranata, otkrivanje ilegalnih ruta i zaštitu samih migranata, garantiranje opće sigurnosti na terenu itd. – dovoljno policajaca.

Načelnik Uprave za granicu Zoran Ničeno izjavio je da od početka ove godine PU karlovačka bilježi ukupno četiri kaznena djela oštećenja tuđe stvari na području Slunja i da nema dokaza da su provala i krađe počinili migranti. Dakle, ne poklapaju se statistika i burne izjave s terena?

To potvrđuje prisutnost ne samo krivih informacija, nego i dezinformacija. One su rezultat i nenamjernog čina, tako što se pojedine glasine ne provjeravaju, kao i namjernog čina, tako što se glasine šire radi radikalizacije stanja i jačanja pritiska. Ključno je širiti prave informacije s ciljem dubinskog upoznavanja lokalnog stanovništva sa situacijom.

Pored medijske histerije, i lokalni političari s desnog spektra šire antimigrantski narativ, a posljedično siju strah. Kako vidite njihovo okupljanje oko ove teme?

Oni se fokusiraju na posljedice aktualne situacije. Njih političko-ekonomski uzroci, kao ni hrvatski, evropski i bliskistočni kontekst previše ne zanimaju. Zanima ih ono što im ljudi govore, neovisno koliko su to dojmovi, a koliko stvarno stanje. U vezi suverenosti Hrvatske, za koju smatraju da je ovime ugrožena, političari desnog spektra fokusirani su na ograničavanje kretanja ljudi, dok nemaju ništa protiv kretanja roba i kapitala. Većina bankarskog sektora, trgovine, naftne industrije u rukama je inozemnog kapitala. Inozemni kapital gradi željeznicu, mostove, ceste. Pritom najviše ovisimo o turizmu i potrošnji stranaca.

■ Anja Kožul

Tko će podučavati suce?

Od Hrvatske se traži uvođenje mjera koje će promicati rodnu ravnopravnost, razumijevanje problema nasilja nad ženama temeljeno na načelima Istanbulske konvencije i osiguranje suradnje s nevladinim organizacijama

MEHANIZAM za praćenje Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji – GREVIO, objavio je evaluacijsko izvješće o mjerama koje bi Hrvatska trebala učiniti u svrhu sprečavanja rodno uvjetovanog nasilja i provedbe Istanbulske konvencije. Mehanizam poziva hrvatske vlasti da istraže sve oblike nasilja nad ženama, uključujući seksualno nasilje, uhođenje, genitalno sakaćenje i prisilni brak, kao i iskustva ranjivih skupina – LGBT populacije, starijih žena i migrantica. Hrvatsku pozivaju i na reviziju nastavnih planova i programa radi uklanjanja negativnih stereotipa o ženama i djevojčicama.

— Sve što je napisano u izvještaju stoji. Država bi to trebala shvatiti ozbiljno – kaže DUNJA BONACCI, neovisna konzultantica za suzbijanje nasilja nad ženama.

— Radi se dosta površno i problem je provedba zakona. Recimo, Obiteljski zakon nam je rodno neutralan u smislu da ne prepoznaje obiteljsko nasilje kao jedan od oblika rodno uvjetovanog nasilja gdje su u većini slučajeva žrtve žene, a počinitelji muškarci. Stoga kod prijave obiteljskog nasilja dolazi do dvostrukih uhićenja baš zbog toga. GREVIO nam zamjera da se isključivo bavimo obiteljskim nasiljem i ne govorimo o drugim oblicima nasilja nad ženama koje Istanbulska konvencija navodi – dodaje Bonacci.

GREVIO upozorava i da 25 skloništa za žrtve obiteljskog nasilja s ukupno 346 kreveta trenutno ne ispunjava uvjet od jednog takvog mjesta na deset tisuća stanovnika. — Hrvatska odgovara da su kapaciteti 66 posto popunjeni. Ali ako smo potpisali da ćemo provesti Istanbulsku konvenciju i ako ondje piše da mora biti toliko mjesta na deset tisuća stanovnika, onda to moraš ispoštovati. Da ne kažem da centri za žrtve silovanja uopće nisu osnovani. Ideja nije samo savjetovati, pružiti psihološku i pravnu pomoć, već je ideja da žrtva na jednom mjestu može dobiti sve što joj treba, od forenzičkog pregleda do psihološke pomoći, pa je ne moramo šetati po svim institucijama u gradu. Ne postoji dubinsko razumijevanje o tome što je to nasilje nad ženama – kaže Bonacci.

Posebno zanimanje javnosti izazvala je najava Ministarstva pravosuđa i uprave o uvođenju specijalizacije sudaca za predmete vezane uz nasilje nad ženama. Ministarstvu smo se obratili s pitanjem kako bi to konkretno trebalo izgledati i tko bi mentorirao suce. Dok ne dočekamo odgovor, naša sugovornica smatra da bi na pitanjima rodno uvjetovanog nasilja trebalo raditi putem različitih kolegija na fakultetima i visokoobrazovnim institucijama gdje se školuju budući policajci i socijalni radnici, suci, odvjetnici... — Ako već učiš kazneno pravo, valjda možeš kroz semestarski kolegij učiti i o nasilju nad ženama. No pitanje je tko će predavati, hoće li se učiti samo pravni aspekti ili od žena koje rade direktno sa žrtvama. Niz je pitanja – ističe Dunja Bonacci.

Hrvatska još nije provela Istanbulsku konvenciju – Kazneni sud u Zagrebu (Foto: Jurica Galoić/PIXSELL)

Čini se da je država ipak ozbiljno shvatila problem jer je nakon sastanka u srijedu s različitim udrugama i inicijativama premijer ANDREJ PLENKOVIĆ najavio čitav set zakonskih izmjena i mjera za suzbijanje nasilja nad ženama i za zaštitu prava djece. Osim specijalizacije sudaca, u najvažnijem, ubojstvo ženske osobe tretirat će se kao novo kazneno djelo, povećavaju se kazne za silovanje i uvodi kazneno djelo femicida. Također, ukida se zastara za teška kaznena djela spolnog zlostavljanja.

■ Dragan Grozdanić

Murakami, pervertitu!

NA prijedlog vijećnika Domo-vinskog pokreta Skupština Splitsko-dalmatinske županije usvojila je većinom glasova (DP-a, HDZ-a, Hrvatske građanske stranke i jednog člana oporbenog HSLS-a) prijedlog zaključka o davanju preporuke Ministarstvu znanosti i obrazovanja te Agenciji za odgoj i obrazovanje za zabranu školskih radnih materijala u osnovnim i srednjim školama kojima je osnivač spomenuta županija, a koji, prema njima, 'promiču seksualizaciju i seksualnu ideologiju djece, kao i pedofiliju'. Premda spomenuta kao ni bilo koja druga županija nije nadležna za donošenje odluka iz područja obrazovanja, u DP-u su se okomili na djela KRISTIANA NOVAKA, ZORANA FERIĆA, SLAVENKE DRAKULIĆ, OLJE SAVIČEVIĆ IVANČEVIĆ, pa čak i jednog japanskog pisca, HARUKIJA MURAKAMIJA.

Što to smeta ćudorednim DP-ovcima u Novakovom romanu 'Črna mati zemla'? 'Bilo mu je osobito zanimljivo što bi Dina, kad bi svršavala, usporavala... Jednom ju je pitao zašto nikad ne govori dok se seksaju (jer je njemu tu i tamo došlo da joj kaže nek mu puši do kraja kad je već kurva)...'

Hajku na pisce predvodi najpoznatiji član splitske podružnice te stranke MARTIN PAUK, osvjedočeni zagovornik podizanja spomenika mladom ustaši FRANI TENTI, poznat i po drugim ekstremno desnim stavovima. Premda je 'Adio kauboju' Olje Savičević Ivančević nagrađivan roman, priznat od struke i javnosti, Domovinski pokret upozorava na strašan ulomak: 'Treća je dječaćki potiljak s kratkom, ošišanom kosom i velikom tustom rukom na njemu: lice osobe koju veliki jebe zariveno je u jastuk i ne vidi se...'

— Ovakve nasilnike i zle ljude kakvi su ti vijećnici DP-a teško je izmisliti. Prema onome što su oni iznijeli u javnost, onaj tko piše o silovanju je silovatelj, onaj tko piše ili snima film o ubojstvu je ubojica. Kada to tako plasiraš onom dijelu publike koji nije zainteresiran za istinu, a pun je bijesa, dobiješ na stotinu komentara u kojima javno pozivaju na linč, na to da se pisce pronađe i ubije. Čini li to Pauka i njegove stranačke kolege potencijalnim suučesnicima u ubojstvu? – komentirala je kratko za Novosti Olja Savičević Ivančević.

■ D. Grozdanić

FRAGMENTI GRADA

Želim sve

Sve što želim je sve; poručuje udarni reklamni slogan zadnje velike promidžbene kampanje jednog od, frazeološki rečeno, vodećih telekomunikacijskih i mobilnih operatera na domaćem tržištu. Navedeni je oglasni moto, jasno, priglup pleonazam, besmisleno poigravanje riječima s učinkom tautologije.

No nije to ništa novo, ni toliko bitno, niti je ekonomsko-propagandnom autorskom timu dotične kompanije isto promaklo, ali tko još mari za takve finese. Važnije je agresivnim nastupom – jer u tu je reklamu očito ulupan povelik novac, naprosto je monopolizirala tržište, dominira na svim medijskim platformama, digitalnim i analognim, pa joj je nemoguće umaći – odaslati kodirane poruke iz same srži pripadajuće joj ideologije. Iste glase: permanentna mobilnost i umrežavanje svih i svega nemaju alternativu, prihvati to ako već nisi; drzni se i zaželi, imaš pravo na to; lansiraj se izvan granica, predrasuda i nametnutih očekivanja; mi smo tu samo za tebe i za tvoje želje. Izrečeno pronalazi svoje utemeljenje pogledamo li pedeset i dvije sekunde dug video spot za tu reklamu. Tek tamo imamo što za vidjeti i čuti. Bakicu u svojim 80-ima koja besramno hrabro skejta rubom kosih stepenica praveći piruete. Djevojčicu na malonogometnom terenu što bez kompleksa majstorski dribla, obara svoje muške vršnjake i suvereno poentira, zabivši gol vrhunskim udarcem. Super modernu obitelj koja u stanu nalik palubi svemirskog broda upada u stanje ekstaze kada se najednom posvuda oko njih upale stotine blještećih ekrana. Djevojku na motoru što pri punoj brzini širi ruke i polijeće poput ptice. Dečke iz bumerskog rock benda koji odbijaju ostarjeti i u verziji 'tribute to Queen' momački ludo izvode prikladan svestremenski hit, posuđen u svrhu himne ovog spota – *I want it all*.

Generacijski i rodni identiteti nemaju limite nakalemimo li na njih odgovarajuću i adekvatnu suvremenu mobilnu tehnologiju. Ništa bolne kosti, netrpeljivost i strah su nepoznanice, caruju hrabrost, vječita vitalnost i beskompromisnost. Moraš samo željeti i pokloniti nam svoje puno povjerenje. Zato smo tu, vele. Sve bi bilo lijepo i sve bi bilo krasno u toj arkadiji današnjice, pastoralni našeg vremena, kada slika i njezine poruke ne bi bili posvađani s temeljnom logikom stanja stvari po tim pitanjima. Nema subjekta koji bi mogao biti realiziran putem praksi bezuvjetne umreženosti, u nekritičkom prepuštanju interpelaciji, tek protkan željom i vođen imaginarijem užitka. Subjekt je bio i bit će onaj/ona koji ima moć, znanje, hrabrost i umijeće da se snagom vlastite volje i služeći se razumom odluči uključiti i/li isključiti iz igara koje nikad ne prestaju. Tako jest ma koliko se neki protagonisti suvremenosti trsili, promućurno kalkulatивно fascinirani tehnologijama i pripadajućim praksama komunikacije, poručiti nam nešto posve suprotno.

■ Hajrudin Hromadžić

Turizam bez kanalizacije

Najveća prijetnja Karinskom moru i njegovim specifičnostima je neregulirano obitavanje sve većeg broja ljudi na obali. Masovni turizam u Karinu nije popraćen odgovarajućom infrastrukturom

KARINSKO more, brendirano kao najmanje na svijetu, više se ne može oslanjati samo na svoje bogomdane zadatosti. Ono najbolje od Bukovice i Ravnih kotara – jedinstvena mikroklima, ugodno more, velebitski obronci u blizini, gusta crnogorična šuma koja osigurava hlad i strujanje čistog zraka – sve teže mogu nadvladati ljudsko djelovanje.

Najveća prijetnja Karinskom moru i njegovim specifičnostima je neregulirano obitavanje sve većeg broja ljudi u načičkanim mjestašcima na obali. Masovni turizam u Karinu nije popraćen odgovarajućom infrastrukturom. Gorući problem je kanalizacijski sustav koji još uvijek nije proveden. U ovom zatvorenom i malom ekosustavu, odvodnja otpadnih voda nesretno je riješena sabirnim i septičkim jamama. Sve su propusne pa se otpadne vode izlijevaju u krško podzemlje ili izravno u more. Kada se tome nadodaju česti temperaturni ekstremi i posljedično pregrijavanje cijelog Jadranskog mora, niču svi preduvjeti za moguću ekološku katastrofu.

Izgradnja sustava odvodnje dugo se planira. Ona je uostalom predviđena prostornim planom općina i gradova kojima pripada po komad Karinskog mora. U koštac sa složenim zahvatima nedavno se uhvatio Grad Benkovac. Kroz projekt uređenja karinske plaže i pripadajuće infrastrukture u Donjem Karinu, u sklopu intervencijskog plana, završena je prva faza projekta. Osim obnove prometne infrastrukture te javne rasvjete, izgrađeni su prepumpna stanica, tlačni vod do lokacije uređaja za pročišćavanje i gravitacijski dio kanalizacije u donjem dijelu naselja. Za dovršetak radova u cijelosti nije bilo sredstava, izjavio je gradonačelnik Tomislav Bulić.

Daljnji koraci investitora zasad su nepoznati. Kada će se i da li će se uopće nastaviti s hitnim radovima, kada će biti postavljen uređaj za pročišćavanje otpadnih voda i konačno, kada će cijelo naselje biti priključeno na kanalizaciju, pitanja su koja postavlja Građanska inicijativa za održivi razvoj Karinskog mora i priobalja 'Orka'. Više od svega, pokretači inicijative i peticije inzistiraju na prioritetu izgradnje kanalizacije na

području cijelog Karinskog mora te u skladu s tim – proglašenju moratorija na izgradnju novih objekata i turističke infrastrukture. Smatraju da ostale razvojne intervencije moraju ustupiti mjesto sustavu odvodnje.

Zastupajući interese vlasnika obiteljskih kuća i kuća za odmor, kao i ostalih ljubitelja Karinskog mora, inicijativa uključuje Donji i Gornji Karin, Kruševo, naselja Vrulje, Šušnjare, Crnu Puntu, Ribnicu te Pridragu. Kako za Novosti govori ZDRAVKO AJDUKOVIĆ, član inicijativnog odbora Orke, cijelo područje Karinskog i Novigradskog mora nema sanitarnu odvodnju. Zbog toga, kako kaže, more svake godine izgleda sve tužnije. — Nasreću ono se oporavlja preko zime, ali već krajem sedmog mjeseca i u osmom bude jako prljavo, bez obzira što se voda redovito šalje na analizu i što kažu da je sigurna za kupanje. Ideja je da počnemo misliti zeleno, za nas same, za naše unuke i za one koji će tu doći poslije nas. Ne radi se o mojoj komociji. Kanalizaciju moramo imati svi da bismo opet imali dobro more, onakvo kakvo je bilo 1967. kad sam prvi put došao u Karin – govori Ajduković.

On i njegovi susjedi žele prikupiti kvalificirane potpise pa da u ime ljudi koji su zainteresirani da se stanje popravi, dođu na razgovor u gradsku upravu. Zanima ih da li Grad radi na pribavljanju sredstava. I oni bi, kaže, rado pomogli svojim znanjem i iskustvom. Ako nedostaje financija za sve planirane aktivnosti u projektu, neka se uloži u najbitnije, a to je kanalizacija, poručuje Ajduković. Peticija trenutno broji više od 320 potpisa.

— Potrošeno je puno para da se postavi oborinska kanalizacija, da se postave tlačni vod i prepumpna stanica, a ona je navodno i opremljena. Međutim, dokle god ne bude izgrađen uređaj za pročišćavanje vode i dok se ne spoje sve kuće, to je bačen kapital. Ovaj projekt je sve za nas. Inače, već sad osjećamo posljedice. Imamo puno manje morske trave. Jadranski bračić je nestao, a on je indikator čistog mora. Sve periske su nestale, ribe je sve manje. Ne ide na dobro – upozorava Ajduković.

Osim opasnosti od zagađenja mora, i invazivni građevinski radovi narušavaju sklad karinskog ekosustava. Ni ovaj dio obale nije pošteđen prekomjernog razvoja i betonizacije. Usto se ponavlja nestručno nanošenje šljunka šoderice i tucanika na plaže. Ajduković napominje da je riječ o drobljenom kamenu koji nije primjeren za plažu. U njemu ima sitnog materijala koji se pretvara u mulj.

Jedna od pokretača peticije, BORKA MILKOVIĆ, govori da turističko naselje u Donjem Karinu nije napravljeno s ambicijom da se razvija ogromna turistička eksploatacija. Prve vikendice u Karinu s početka 1960-ih su bile prizemnice s malom terasom. Kako su se rasle obitelji tako su se širile i kuće, a i septičke jame. Naša sugovornica objašnjava da Donji Karin nije izoliran slučaj. Sličnu problematiku dijele ostala naselja smještena u priobalju Karinskog mora i šire. Stoga se nadaju širenju inicijative i pokušaju pokretanja dijaloga, ne samo s Gradom Benkovcem već i s ostalim jedinicama lokalne uprave koje dijele ovaj vrlo ograničen i u najširem smislu ekološki osjetljiv prostor.

— Cijeli život ljetujem ovdje. Moj djed je početkom 1960-ih počeo graditi vikendicu. Mene su donijeli ovdje kao bebu. Danas kad ulazim u more, pogotovo na višekratno nasutim dijelovima plaže, više ne vidim rakove. Ne prilaze ribice i ne šuljaju se okonogu. Znam da se riblji fond prilično smanjio – govori Milković. Ona smatra da su radovi na izgradnji infrastrukture izvedeni u zadnje dvije godine samo početak i da je to u osnovi dobro.

— Zanima nas da li će u nastavku radova prioritet biti dovršetak sustava kanalizacije prije nego što se počne puniti građevinsko područje naselja namijenjeno izgradnji vikendica i kuća za iznajmljivanje. Mislimo da bi dovršetak kanalizacije i spajanje na uređaj za pročišćavanje otpadnih voda trebao biti prioritet jer bi ekstenzivno zagađenje, koje već sada prijeti, potpuno poništilo osnovni prirodni fenomen zbog kojeg svi rado dolazimo ovdje – zaključuje Borka Milković.

Sve je više razloga da se što prije osigura sustav odvodnje na ovoj lokaciji. I priobalne vode na području Karina, dvije krške rijeke Karišnica i Bijela, također mogu postati ugrožene. Prostornim planom Grada Obrova iz 2020. predio u neposrednoj blizini Karišnice, s druge strane ceste koja povezuje Donji Karin i Gornji Karin, određen je kao građevinska zona. Peticiju možete potpisati ovdje. https://www.peticijeonline.com/orka_karin ■

Franjevački samostan na ušću Karišnice u Karinsko more
(Foto: Goran Šafarek/PIXSELL)

Zaljubljeni u Kordun

Nekad bih za samo tri mjeseca tova svinja potrošio po stotinu tona hrane. Sada toliko cijela Kusaja ne bi dospjela potrošiti ni u pedeset godina. Ne da smo spali s konja na magarca, nego s konja na miša, slikovit je Dušan Pavić iz Kusaje

UKRSTINJI, kamo smo 4. jula stigli u povodu Dana Mjesnog odbora i nekadašnjeg Dana borca, susreli smo 68-godišnjeg DUŠANA PAVIĆA iz Kusaje, čovjeka koji već dulje od pola vijeka dolazi prigodom tih praznika odati počast žrtvama fašizma uz tamošnji spomenik.

— Ovaj dan i ovaj spomenik naše su svetinje, jer u selima podno Petrove gore nije bilo kuće iz koje bar netko nije bio u partizanima. I moja tri strica – Đuro, Mile i Dušan – izgubili su živote boreći se protiv fašizma. Na spomeniku na Tjentištu sedam je partizanskih imena iz vojničkoga kraja poginulih na Sutjesci, među njima i naš Đuro. Danas je u Krstinji, što i sami možete vidjeti, zasigurno više od dvjesto ljudi iz svih krajeva i vjerojatno svatko ima nekog svog čije je ime zabilježeno ili na ovom ili na kojem drugom antifašističkom spomeniku širom bivše Jugoslavije. Velike su to stvari – kazao nam je naš sugovornik. Dušan nas je sam potražio nakon polaganja vijenaca podno krstinjskog spomenika.

— Nemojte, molim vas, otići prije nego što mi nešto obećate: naime, ja sam iz obližnje Kusaje, sela koje malotko posjećuje, a kamoli novinari. Dodite zato vi kod mene na čašicu rakije, možda se nađe i nečeg na tavanu, pa da malo proljudujemo. Ha, što kažete? – zapitao nas je, pa nije bilo druge nego mu udovoljiti. Stoga smo se nedavno, čim su donekle minule nesnosne ovoljetne vrućine, zaputili u Kusaju. Dušanova je kuća na osami, na samom kraju sela, pa smo je jedva pronašli. Domaćin nas je sa svojom suprugom MARIJOM dočekao širom raskriljenih dvorišnih vratnica, ali i ruku. Na samom početku našeg novog razgovora opet se dotaknismo boljih vremena za sebe i za cijelo selo u kojem je prije tzv. tranzicije živjelo gotovo dvjesto stanovnika. Danas ih je jedva petnaest, a on sa svojih gotovo sedamdeset ljeta spada među mlade.

— Bilo je prije rata tu i više od 150 krava. Svaka kuća imala je bar pokoje grlo. Nije bez kravice u štali bilo ni najsiriromašnijeg domaćinstva. Svoje posljednje dane u cijelom selu sada broje tek tri, jedna moja i dvije moga komšije NEDELJKA. Imao sam ja i farmu svinja, koja je kao tzv. uslužni tov bila u sustavu kooperanata PPK-a Karlovac. Znalo bi mi u svinjcima u istom trenutku boraviti i po 250 prasaca, a nisam se time jedini u Kusaji bavio. Bio je to isplativ posao od kojeg se dalo dobro živjeti. Recept je bio jednostavan: PPK nas je plaćao korektno i na vrijeme, a mi smo bili jako radišni. I kad se to dvoje spoji, uspjeh bude zagarantiran. Ovdašnji su ljudi, bar oni koji su ostali, i dalje vrijedni, ali ih država guši, ne da im disati. Pogledajte što se događa s mlije-

Nikakav se uzgoj više ne isplati – Marija i Dušan Pavić

Imao sam ja i farmu svinja, koja je kao tzv. uslužni tov bila u sustavu kooperanata PPK-a Karlovac. Znalo bi mi u svinjcima u istom trenutku boraviti i po 250 prasaca

kom i mesom, voćem i povrćem, nikakav se uzgoj više ne isplati. A ja bih nekad za samo tri mjeseca tova svinja potrošio po stotinu tona hrane. Sada toliko cijelo selo ne bi dospjelo potrošiti ni u pedeset godina. Svi su nekad bili zadovoljni, a sada ne da smo spali s konja na magarca, nego s konja na miša – slikovit je Dušan.

Sunovrat njegove porodice započeo je s Olujom, kad je sa suprugom i djecom, sinom GORANOM, kćeri BRANKOM te roditeljima RANKOM i ILIJOM na brzinu potrpaio najnužnije na traktorsku prikolicu. Neželjena putesestvija u nepoznato zapela je već u Dvoru, odakle su upućeni nazad prema Topuskom, pa s dugom izbjegličkom kolonom prema Beogradu.

— Prolazili smo putem kroz Glinu, Petrinju, Sisak i Popovaču. Posvuda je bilo pripadnika HV-a, ali nam nitko nije pravio probleme. Štoviše, pomagali su nam da sigurno prođemo kroz ta mjesta, opskrbljujući nas gorivom i hranom. A kad smo izišli na autoput, bilo je to stvarno čudo neviđeno: beskrajno duga kolona traktora koji su se kretali jedva trideset kilometara na sat. Takva vozila tom brzinom sigurno nikada više neće proći istom rutom – prisjeća se, opet živopisno, naš sugovornik.

Pavići su završili u Indiji, gdje su se uz pomoć Crvenoga križa uselili u jednu napuštenu kuću, no odmah su počeli razmišljati o povratku. Nakon dvije godine to su prvo učinili Dušanovi roditelji, nastojeći što bolje 'pokrpati' znatno oštećenu i ozbiljno opljačkanu kuću, Za njima je stigla unuka im Branka, dočim je Goran odlučio ostati u Srbiji. Marija i Dušan u Kusaju se vraćaju tek 2000. godine.

— Čim smo izvadili dokumente, započeli smo život takoreći od nule: nabavili smo jednu kravu, ponešto letava, crijepova i osnovne stolarije, pa potom zametnuli jedno svinjče i par kokošiju te zasadili vrt. Od tada kroz ove 23 godine nismo baš nešto napredovali, životinja je jednak broj kao i nakon povratka, a i obradiva površina bašče je podjednaka. No svejedno smo zadovoljni, unatoč tome što su roditelji već umrli, a djeca otišla svojim putem. Sin je danas vozač kamiona i živi u Karlovcu, kći je u Batajnici. Oboje imaju svoje obitelji, pa Marija i ja ovdje u Kusaji uglavnom samujemo. Samo da nam tako što dulje ostane – sumira Dušan svoje povratničko doba. Ipak, iako sami s ilegalnim imigrantima čije rute prolaze pokraj njihova imanja, nisu imali problema, vječito su na oprezu.

— Znam da ti ljudi bježe od rata i nevolje, od dobrog života nitko milom ne odlazi. Kad psi noću zalaju, što znači da oni nastoje proći dalje, sjetim se odmah naše bježanije, pa im barem ne odmažem prijavama ili drugačije, kad im već pomoći ne mogu – govori Pavić, koji je u svoj Kordun i dalje zaljubljen jednanim intenzitetom kao njegova Marija. Zato i nisu započeli život ispočetka nigdje drugdje, premda je zasigurno bilo boljih prilika u razvijenijim sredinama. Potkraj boravka u Srbiji živjeli su na ovcem imanju kod jedne starice bez potomstva, koja je u Australiji zaradila više nego dobru mirovinu: nudila im je da ostanu brinuti o njoj u zamjenu za sve to što bi nakon nje naslijedili.

— Eh da mi u glavi nisu bile slike mog Korduna, onog šljivara, jesenskih magli, cijepanja drva pred prvu studen i grobova naših čestitih dedova, još bismo bili pristali na tu ponudu... pa onda do vijeka žalili – zaključio je Dušan naše krstinjsko druženje. ■

ИНФОРМАТОР

Ромска насеља карактеризирају лоши увјети становања (Фото: Вјеран Жганец Рогоуља/PIXSELL)

Проблеми Рома морају у јавност

Циљ пројекта Регард је освјештавање грађана о хисторији и садашњости Рома јер дискриминација произлази из незнања

З а рјешавање или барем ублажавање проблема Рома у Хрватској, нужно је те проблеме, као и укупни положај Рома учинити што видљивијим у јавности. Такођер су важни боље провођење закона те квалитетнији рад државних и јавних институција, али и подсјећање на геноцид над Ромима у Другом свјетском рату, сложили су се учесници конференције која је у оквиру пројекта Регард недавно одржана у Загребу.

Пројект Регард проводи се од фебруара 2023. до априла 2024. у Хрватској, Румуњској и Италији, а партнер за Хрватску је Савез Рома Кали Сара. Посвећен је сјећању на Самударипен и борби против дискриминације Рома. Циљ му је очувати сјећање на геноцид над Ромима и ромски отпор, разматрајући њихове темељне узроке и посљедице те импликације у садашњости, каже нам ФРАНЧЕСКА ФАЗИО из Талијанског националног центара за истраживање који је координатор пројекта.

— Током љета разговарали смо с бројним особама из свијета јавних институција, политике, цивилног друштва, медија те ромске заједнице и потом користили методу Конференција за будућност, којом је циљ постићи ефикасне начине за постизање позитивних промјена, јачањем заједничких интереса дионика: од државних власти до ромских насеља – рекла је Сунчица ДРЕМПЕТИЋ из Кали Саре, истичући да су учесници по групама анализирали своју прошлост и садашњост, заједнички сценариј за промјене и реалан начин како их постићи.

— Укупно наше дјеловање усмјерено је ка мијењању друштва да буде отворено, праведно и доступно за све грађане, те на побољшавање прилика на терену. Ту су наши напори ка што већем образовању младих, очувању сјећања на самударипен (геноцид над Ромима) и освјештавање грађана о Ромима јер из незнања произлази дискриминација и коначно упознавање с културном баштином јер су Роми богати културом – казала је СУЗАНА КРЧМАР, председница Кали Саре.

— Роми нису објект него субјект – истиче саборски заступник ВЕЉКО КАЈТАЗИ, подсјећајући на значајне промјене набоље у посљедњих десетак година и коначни циљ да Роми имају исте услове за рад и дјеловање у друштву попут осталих грађана. Кад је ријеч о проблемима, њих је подоста: према попису становништва из 2021., у Хрватској живи 17.980 Рома, а највише их је у Мејимурској, Осјечко-барањској и Сисачко-мославачкој жупанији те Граду Загребу. Ипак, према неслужбеним подацима Уреда за људска права и права националних мањина, у Хрватској тренутно живи око 30.000 до 40.000 Рома, што значи да се велик број њих не изјашњавају као Роми. Уз то, у Хрватској постоји девет различитих ромских скупина које се међусобно разликују према културном и националном идентитету те према језику, вјери и начину живота; ромски језик користи 20 посто Рома који живе на мору и урбаним срединама, а интегрирали су се у друштво, док остали користе бајашки дијалект.

Према анализама, чак 93 посто ромске популације у Хрватској има доходак испод националног прага сиромаштва, 62 посто чланова домаћинства је незапослено, док је удио плаћеног рада у Хрватској најнижи међу чланицама ЕУ.

Истраживање из 2022. показује да преко 50 посто опће популације има негативне предрасуде према Ромима. Суговорници сматрају да су разлози за то дијелом хисторијски јер су Роми одувјек били идентифицирани као другачији и као придошлице, иако су на овим просторима преко 700 година.

— Свему томе допринос даје дио медија који о Ромима пишу прилично негативно, а ако пишу позитивно ствара се утисак да су Роми на неки начин привилегиранији од осталих – сматра МАЈА ГРУБИШИЋ, уредница Пралипена, гласила Кали Саре па додаје да позитивних прича о Ромима има премало.

Сегрегација је нарочито тешка прича; у Хрватској је више од 60 ромских насеља, већином на сјеверу земље, док на неким подручјима чак 46 посто Рома живи у просторно изолираним насељима гдје су животни услови изразито лоши. Постоји слагање да просторна сегрегација Рома, нарочито оних у насељима, представља озбиљну препреку њиховом пуном укључивању у хрватско друштво.

— Осим изолираности, ромска насеља карактеризирају лоши увјети становања, неадекватна опскрба чистом водом и канализацијом, неадекватна инфраструктура, повремени недостатак електричне енергије и готово потпуни недостатак било каквих јавних и рекреацијских садржаја – наглашава Сунчица ДРЕМПЕТИЋ и додаје да Роми имају ограничен приступ здравственим услугама, образовању и јавним установама.

Сегрегација условљава и проблеме у образовању; једна петина ромске дјеце у Хрватској школује се у потпуно етнички сегрегираним разредима, а тамо гдје су разреди мјешовити, дјеца других заједница пресељавају се у друге школе.

— Те се школе налазе унутар ромских насеља или у њиховој близини. Иако је основна школа обавезна, нитко не реагира ако ромски ученици не похађају наставу, истиче двоје просвјетних радника из Мејимурја чији подаци су познати редакцији. Они истичу потребу јачег дјеловања ромских асистената који су сада слабо плаћени волонтери, потребу учења хрватског и припрема за школу у предшколској доби. Ромски се сада учи по моделу Ц, што значи да је главни дио наставе на хрватском.

Многи Роми и Ромкиње напуштају средњошколско образовање или се не уписују у средње школе, иако држава стипендира сваког ромског ученика који успјешно заврши школску годину, а факултете и високе школе похађа тек неколико десетина Рома и то тамо гдје имају уписне квоте као нпр. на Здравственом велеучилишту.

Већ приликом школовања, млади Роми се суочавају с проблемима запошљавања јер многи имају тешкоће с налажењем праксе, о чему се свако мало пише. Истраживање из 2022. показује да једна трећина запослених у услужном сектору сматра да ромски запосленици одвраћају муштерије, па због предрасуда и слабог образовног статуса Роми тешко налазе редован посао. Ако је тешко мушкарцима, женама је још теже јер се од њих очекује да се удају и рађају дјецу, тако да морају напуштати школу и из тог разлога.

Здравствено осигурање је посебна прича јер је многим приступ лијечењу ограничен. Иако су Ромкиње по хрватским градовима третиране као и остале труднице, има случајева као у Чаковцу, да иако је прво рођено у овој години, једно ромско дијете не буде пријављено као такво, већ остане прешућено (и остане без пригодног поклона).

Што се тиче геноцида над Ромима у Другом свјетском рату у НДХ и у Европи, о томе се не зна довољно иако је у НДХ страдало око 90 посто ромске популације. Заправо се о том геноциду зна најмање, а није ни дио курикулума.

— Нужно је да младе генерације, не само Рома, буду боље информисане о томе и узму веће учешће у активностима везаним уз самударипен – оцјењује хисторијар ДАНИЈЕЛ ВОЈАК, стручњак за геноцид над Ромима. Наглашава да је су за ово, као и за рјешавање других проблема, потребна средства, домаћа и из фондова ЕУ, али и политичка воља.

■ Ненад Јовановић

Сјећање на жртве Кампора

Од изгладњивања, небриге и нехуманих увјета смјештаја, у талијанском логору је умрло око 4.500 људи

Б РОЈНЕ државне, регионалне и борачке делегације Хрватске, Словеније и Италије, као и чланови породица умрлих логораша, окупиле су се на Спомен-гробљу Кампор на отоку Рабу како би одале почаст умрлим интернирцима истоименог логора и показале одлучност у грађњи мостова пријатељства међу људима и народима како се нови облици фашизма не би поновили. Скуп су заједнички припремили Град Раб и Савез бораца НОВ-а Словеније, а присуствовали су му и председници Хрватске ЗОРАН МИЛАНОВИЋ и Словеније НАТАША ПИРЦ МУСАР, као и више од тисућу људи од којих је значајан дио дошао из Словеније, одакле је и био највећи број логораша.

Након 14 мјесеци постојања, концентрациони логор Кампор је након капитулације Италије 1943. ослобођен. То је био један од најзлогласнијих талијанских фашистичких логора а кроз њега је од почетка јула 1942., прошло између 14.000 и 15.000 Словенаца, Хрвата и Жидова, међу којима и око 1.200 малолетне дјеце.

Пирц Мурсар и Милановић на комеморацији (Фото: Горан Ковачић/PIXSELL)

У том периоду од изгладњивања, небриге и нехуманих увјета смјештаја, у логору је по процјенама умрло око 4.500 људи, од којих је до сада идентифицирано само 1.490, јер су већи дио логорских књига и других материјалних доказа уништили фашисти. Подсјетимо, логор је формиран у јулу 1942. и у њега је интернирано становништво анектираног подручја Приморја и Горског котара које је требало населити Талијанима, али и Словеније с подручја гдје су Талијани вршили акције чишћења и па су Словенци чинили двије трећине логораша. Смјештен је на мочварном тлу близу града Раба, осигуравало га је 2.200 војника и карабињера уз густу бодљикаву жицу и бункере. Касније су у логор довођени и Жидови. Логораша су након капитулације Италије разоружали стражу те формирали јединице, међу којима и Жидовски батаљон. Након полагања вијенаца код средишњег обелиска Спомен-гробља присутнима се обратио предсједник Зоран Милановић.

— Славени су ту третирано као ствари и то само зато што су, међу осталим, своје људско остварење тражили кроз припадност некакој нацији, словенској или хрватској. Овај догађај који се ту збио, тих страшних годину дана који су завршили капитулацијом Италије и 15.000 људи који су овуда прошли, подсјетник су на све оно на што је спремна баналност стално присутног, резидентног и резидуалног људског зла — казао је. Подсјетивши да Словенија, заједно с Хрватском, обнавља Спомен-парк и гробље Кампор, словенска предсједница Наташа Пирц Мусар је нагласила да су обје земље тиме доказале да су свјесне колико су ти догађаји били болни и штетни у заједничкој историји.

— За нашу будућност јако је важно да не заборавимо патње наших предака, прије свега повјесне чињенице и свједочанства о прошлим догађајима као и окрутна дјела фашизма и нацизма. Са својом повијешћу, славном или неславном, морамо се суочити сви, јер промијенити ју не можемо. Вријеме никако не смије избрисати потресне исповијести преживјелих о понижењу, невиним жртвама у масовним гробницама и безумљу окуртног понашања освајача који нису штедјели ни најслабије, па тако ни дјецу и новорођенчад. Сјећањем и његовањем успомена на све који су градили љепши свијет постићи ћемо да се окупности којима смо свједочили у Другом свјетском рату никада више не понове — закључила је предсједница Пирц Мусар.

— Овдје су страдали недужни људи. Ово мјесто у Кампору и дан данас је синоним за патњу и страдање због припадности другој вјери, нацији или другачијем увјерењу — рекао је градоначелник Раба Никола Гргурић. Представници партизанских борачких организација Маријан Крижман, предсједник Савеза удружења бораца за вриједности НОВ-а Словеније, Фрањо Хабулин, предсједник Савеза антифашистичких бораца и антифашиста РХ и Ђанфранко Паљиаруло, предсједник Националног савеза партизана Италије, нагласили су потребу да се највиши представници талијанске власти одлуче суоче с мрачном страном фашистичке прошлости и да смогну снаге да одају почаст жртвама тог режима и на отоку Рабу. Спомен обиљежје жртвама Кампора

саграђено је међу првима у послеријатној Југославији, а комплекс током 90-их није претрпио насртаје вандала.

■ Н. Ј.

Освештан нови храм у Вргинмосту

Осим с Кордуна, многи од присутних вјерника дошли су из других крајева земље. Владика Герасим захвалио је свима који су дали допринос градњи

УПРИСУСТВУ великог броја људи, у Вргинмосту је ове недјеље 10. септембра, освештана новосаграђена, православна Црква Сабора српских светитеља. Литургији који су служили владика горњокарловачки ГЕРАСИМ и далматински Никодим са свештенством епархије, присуствовали су између осталих и предсједник СНВ-а МИЛОРАД ПУПОВАЦ, саборски заступник СДСС-а БОРИС МИЛОШЕВИЋ, представници локалних власти те српских мањинских вијећа и организација.

Осим с Кордуна, многи од присутних вјерника дошли су из других крајева земље као нпр. чланови Завичајног удружења Кордунаша и Банијаца ‘Милош Војновић’ из Вуковара, а било је и гостију из других земаља. Том приликом владика Герасим захвалио је свима који су дали допринос градњи храма. Догађај је обogaћен наступом најмлађих фолклораша ‘Просвјете’.

Градња цркве почела је у јулу 2019. Па иако је првобитно било планирано да буде освешћена 2020., због епидемије градња се одужила. Уз то, средином јуна 2021. непознати починиоци уништили су гранитне плоче и мозаике, што је наишло на опћу осуду. Због значења за домаће становништво, али и све који су поријеклом с Кордуна, освештање Цркве Сабора српских светитеља у Вргинмосту привукло је велик број људи. — Све буре и невоље су шибале овај народ, али ево, опстао је овдје да и даље у част својих светих подиже храмове, да се у тим храмовима молимо Богу, а исто тако молимо у захвалности за све што нам господ даје у овом животу — навео је епископ Герасим.

Црква је највећим дијелом саграђена средствима из Србије. Кад је председник Србије АЛЕКСАНДАР ВУЧИЋ прије неколико година посјетио овај крај, обећао је да ће обезбиједити средства како би храм у Вргинмосту био мјесто окупљања српског народа. ‘Свуда смо са нашим народом; када је добро, када је лоше и када треба да прославимо важне празнике, важне датуме’ — нагласио је АДАМ ШУКАЛО, савјетник и изасланик предсједника Републике Србије. — Прије овог рата, на подручју опћине живјело је око 19.000 људи који су имали много тога осигурано. Данас је живот тежак и ту мало тко живи, али ми је драго да видим људе који су стигли из Карловца, Загреб, Србије и БиХ — рекао је СТАНКО ЧИЧА, члан пододбора скд ‘Просвјета’ Вр-

Вјерници испред нове цркве (Фото: Еуген Јаковчић)

гинмост.

— Дао Бог да буде здравља и среће овом народу који се расуо по свијету, да ће бити прилике да се врате — рекао је кум храма ПРЕДРАГ МАРЕШ који је радни вијек провео у Канади, а сада се вратио у родни крај. Ту је био и ВЛАДИМИР ГАК, предсједник Општине Инђија у Србији која врло често помаже повратничким срединама од Кордуна до Далмације, па је овај пут доставио донацију спортске опреме за локални ногометни клуб.

— Моја породица је одавде. Стварно ми је увијек велико задовољство и срце ми је велико када могу да се нађем овдје, у родном крају. Када видите околини број људи онда нико од нас не може да нема осмијех на лицу — рекао је Гак. Задовољство новосаграђеном црквом у којој ће се окупљати вјерници изразио је и МИЛАН ВРГА, начелник Опћине Гвозд, којој, за разлику од опћинског сједишта није враћено старо име. — Опћина Вргинмост је била једна од највећих опћина у Хрватској с преко 90 посто српско становништва. Послије рата је раздвојена на три опћине, али је и сада, са 70 постотним удјелом, већинско српско становништво — рекао је.

Поводом освештања храма предсједник Одбора за помоћ Србима на Косову и Метохији МИЛОРАД АРЛОВ уручио је икону на камену Патријарха Павла, израђену у Зубином Потоку на Косову и Метохији.

■ Н. Ј.

80. рођен- дан Бригаде Радић

Ударна бригада Браће Радић основана је у шуми између Дуге Ријеке и Лудбрешког Иванца

УОРГАНИЗАЦИЈИ Удружења антифашистичких бораца и антифашиста Општине Расиња (УАБА), Заједнице удружења антифашистичких бораца и антифашиста Копривничко-крижевачке жупаније те САБА Републике Хрватске, 4. септембра обиљежена је 80. годишњица

оснивања Ударне бригаде Браће Радић у шуми између мјеста Дуга Ријека и Лудбрешки Иванца.

Поред чланова и чланица антифашистичких удружења, скупу су присуствовали представници локалних власти из Општине Расиња, Града Копривнице, српских вијећа и други грађани. У уводном дијелу програма код споменика на мјесту формирања бригаде, најприје су положени вијенци и запаљени лампиони, а потом одржани пригодни говори. Своје учешће у обиљежавању овог значајног хисторијског догађаја узели су својим културно-умјетничким наступом ученици ПШ Расиња и

Споменик Бригади Радић

ОШ Велики Поганац те оперна солистица БАРБАРА ОТМАН уз музичку пратњу проф. МАРЈАНА КРАЈНЕ. Сви учесници обишли су Спомен собу посвећену 32. Дивизији која се налази у склопу објекта Подручне школе Велики Поганац и своје дружење наставили у Друштвеном дому у Великом Поганцу. О хисторијском значају формирања ове славне партизанске јединице, своју изјаву дао је начелник Опћине Калник МЛАДЕН КЕШЕР (СДП).

— Данас сам запалио свијећу код споменика Прве ударне бригаде Браће Радић у Дугој Ријеци јер на данашњи дан 4. рујна 1943.г. основана је бригада. Оно што је битно за истакнути, да је ова бригада као први ешалон 10. Загребачког корпуса загребачког, ушла у ослобођени Загреб 1945. године. Калник је увијек био важна стратешка точка у свим ратовима, али су га заборавили у миру — на скупу је истакнуо Кешер.

■ З. В.

Наставак активности

Чланови скд Просвјета пододбор Осијек кренули су јаким темпом након љетне паузе

НАКОН љетне паузе, чланови скд Просвјета, пододбор Осијек, наставили су с радом. Прва активност коју су имали била је 10. ликовна радионица у текућој години. Чланови ликовне секције ‘Креативно ћоше’ ликовно су се изражавали на ра-

ИНФОРМАТОР

дионици с темом ‘Сат од црепа, гипса и винила’. Наставак претходне радионице обогаћен је и допуњен креацијама сатова од гипса и винила. Под умешним руководством СЊЕЖАНЕ ФУИС, и након ове ликовне радионице настало је низ занимљивих сатова израђених од црепа, гипса те грамофонских плоча. Радионици је присуствовало дванаест ликовних креативаца. Неколико дана касније, у просторијама СКД Просвјета, подбор Осиек, одржана је промоција нове књиге ‘Од мене песма – од Бога здравље’ Драгољуба Војновића, просветног радника у пензији из Бобо-те. Драгољуб Војновић је аутор десетак књига које су, како је истакнуто, обишле свет, а ово је његова четврта збирка песама за децу. Књига ‘Од мене песма – од Бога здравље’ наставак је догдодовштине Војновићевих литерарних јунака, а има и два додатка, од којих се један односи на трагичну судбину породица Рома из Боботе, Николића и Јовановића.

— Једини сам од некадашњих момака, који се сећају тих људи који су некад живели у Боботи и које је судбина одвела у Јасеновац, где је велики број њих страдао – рекао је Војновић. Након пригодног обраћања Зденка Чикаре, председника СКД Просвјета, подбор Осиек, у промоцији књиге учествовао је Миленко Васиљевић-Чико, песник и члан Књижевне секције. Он је прочитао песму коју је посветио аутору и лично пријатељу. Промоцији књиге присуствовало је тридесетак гостију.

Након љетне паузе и кроз ликовну радионицу, и промоцију књиге чланови СКД Просвјета, подбор Осиек, настављају са својим бројним активностима, а да је томе тако показује и то да је у току позив за упис нових полазника свих добних група у њихову Музичку секцију, прецизније мешовити збор и тамбураше. Информације и упис за мешовити збор може се обити и обавити позивом на бројеве 095/392-8492 и 098/178-0060, а за тамбураше 099/812-9999 и 098/178-0060. Пријаве за упис могуће је обавити и личним доласком у осјечку улицу Матије Гупца 32.

■ Зоран Поповић

Писци
у раљама
трендова

Тренд је капиталистичка подвала књижевности и кратко траје, каже писац Марко Томаш

У склопу Фестивала креативног писања који се, као и Љетна школа креативног писања Центра за креативно писање, одвио у дворцу Стара Сушица у Горском котару, одржан је низ предавања, представљања књига и разговора. Под називом ‘Од њих учимо, с њима пи-

шемо’ одржан је разговор познатог пјесника, писца и новинара Марка Томаша те књижевника, новинара и уредника у Новом листу, Давора Мандића који је модерирала Сташа Арас. У разговору је покривен широк спектар тема, од самог питања избора књижевности као каријере, преко притиска издавача на ауторе и новог приједлога Закона о хрватском језику, а судионици су читали пјесме из својих збирки.

Занимљиво је да су и Томаш и Мандић, уз то што су књижевници, такођер и новинари, но у посао су ушли друкчијим путем – Мандић је из новинарства дошао до писања књижевних дјела, док је Томаш из књижевности стигао у новинарство. Мандић се осврнуо на профил писаца у Хрватској те истакнуо да су већина њих хобисти због начина на који пишу. ‘да би се на хрватском тржишту књига опстало морате бити луд као Каракаш и знати се добро продати, али не може то сватко’, рекао је.

— Већином хрватски писац ради неки други посао. Ако има среће онда је тај посао везан за писање. Ја сам у почетку мислио да то није добро, да пишем и онда да пишем, да то нема смисла, да нема одмора, али у принципу ме то писање у новинама, тај утилитарни текст држи у тренду. За вербализацију мисли потребан је сустав и апарат којим се вербализира. Ако то мораш радити и имати чисту мисао која је разумљива другоме, а то је у новинарству јако важно, онда немаш проблем с вербализацијом тих идеја и стављањем идеја у ријечи – казао је Мандић.

Додао је да се ‘уморио од продавања магле’, мислећи притом на контекст у којима писци зарађују те истакнуо да ради на томе да промијени то у свом животу, а најавио је и да тренутно ради на новој књизи. Томаш је пак нагласио како се, с обзиром на то да није класични новинар, у новинарству држи истих принципа какве је себи задао у књижевности, те му то ‘наизглед пролази већ доста дуго’.

— Имао сам период кад су моје збирке биле јако танке, а то је долазило од питања издавача: ‘Шта имаш ново? Шта има ново?’. ‘У једном тренутку сам изашао из писања поезије због очекивања људи’ – објаснио је Томаш.

Разговарало се о надоласећој генерацији писаца те трендовима и њиховој улози у свијету књижевности, на што је Томаш рекао да ‘писци испуњавају воље њихових финансијера како би задовољили трендове’.

— Тренд је капиталистичка подвала књижевности. Некад су постојале епохе и доба која су трајала дуго, трендови су нешто што кратко траје, ако сте у тренду трајете годину-двје дана. Ако сте припадник епохе трајете пуно дуље, а сад смо дошли до тога да насједамо трендовима, бавимо се темама које су актуалне, а фактички из Брисела директива која нам говори о чему треба да пишемо, па ће они то финансирати – казао је Томаш.

Дотакнули су се значаја писца у друштвеном смислу, око чега су се сложили да писац више нема толико значај какав је имао некада те да је ‘данас писац у тржишној ниши’. Сувремени либерални капитализам тежи ка затварању људи у нише које су међусобно сукобљене, због чега нема јединства нити колективизма. Потакнути новим приједлогом Закона о хрватском језику, разговарали су о очувању језика, на што је Томаш рекао да га држава креће штитити јер ће постати ендем и изумријети. Мандић је пак казао да је ‘најбоља ствар која се могла догодити језику, појава некакве булументе оцвалих професора и писаца која промовира идеју Закона о језику, зато што тада почиње промишљање о језику, тада устају у одбрану језика и они који иначе о језику уопће не размишљају’.

— Језику ће се десити оно што му се има десити. Националистички, помало десничарски ригидни промишљатељи језика, стварају језик зато да би и даље радили дистинкцију према српском. Већини њих треба та дистинкција, не треба њима сачувати хрватски, већ им треба несрпски језик – закључио је Мандић.

■ Катарина Бошњак

Сретна нова
школска
година

У Белом Манастиру одржано је свечано богослужење поводом почетка школске године

У ПРАВОСЛАВНОМ храму Светог Архангела Михаила у Белом Манастиру одржано је свечано богослужење поводом почетка нове школске године. Свету литургију и призив Светог Духа на ученике служио је епископ осјечкопољски и барањски Херувим уз саслуживање свих барањских свештеника и вероучитеља. Свечаном богослужењу поводом почетка нове школске године одазвали су се ученици из Дарде, Угљеша, Јагодњака, Болмана, Кнежевих Винограда, Белог Манастира, Поповца и осталих барањских места. Осим ученика верској свечаности присуствовали су и политички

Разговор с писцима

Ученици испред
Барањске српске куће

представници саборска заступница СДСС-а ДРАГАНА ЈЕЦКОВ, председник зво-а ДЕЈАН ДРАКУЛИЋ, заменица градоначелника Белог Манастира Светлана ЖАРКОВИЋ, и председник СКД Просвјета, подбор Бели Манастир, ДЕЈАН ЈЕЛИЧИЋ.

Саборска заступница Драгана Јецков позвала је том приликом ученике да се одазову предстојећим активностима у организацији Српског народног већа у Барањској српској кући у Белом Манастиру. Након свечаног богослужења поводом почетка нове школске године, чланице удружења Коло српских сестара Света Јелена Дечанска из Белог Манастира, помогле су у припреми послужења за све присутне.

■ З. Поповић

Оживља-
вање Вере

У Вери је одржана традиционална манифестација Заједничког већа општина ‘Селу у походе’

У ОРГАНИЗАЦИЈИ Заједничког већа општина, у селу Вера код Вуковара, 10. септембра је одржана манифестација ‘Селу у походе’. Уу домаћина, куд ‘Љубомир Ратић Бубо’ из Вере, у фолклорном дијелу наступили су куд ‘Васо Ђурђевић’ из Бршадина, Трио ‘Тајде’ из Сивца и ансамбл СКЦ ‘Вук Стефановић Караџић’ из Бачке Тополе у Србији.

Наступ фолклораха попраћен је изложбом фотографија из прошлости села, рукотворина чланица Удружења жена Нура из Острова и производа локалних пољопривредних газдинстава.

Манифестација је покренута прије 40 година с намјером оживљавања културног живота села на подручју тадашње општине Вуковар. Организацију је с временом преузело Заједничко веће општина.

— Ово је традиционална манифестација зво-а и у својим почецима имала је за циљ да обезбеди одређена финансијска средства за културно-уметничка друштва и да проведемо културна деша-

вања кроз све наше општине. Ове године се по први пут организује на овакав начин и наш циљ је да децентрализујемо културне догађаје, да се не дешава све у Вуковару или Белом Манастиру. Прошле године смо неколико представа организовали у Барањи, тако да ћемо се трудити да наставком ове и следећих манифестација културу доведемо у општине које су у саставу зво-а и које немају увек прилику да у свом месту виде разнолик културно-уметнички програм – изјавио је новинарима председник зво-а ДЕЈАН ДРАКУЛИЋ. Зашто је за поприште овогодишњег издања избрана Вера објаснио је и председник Одбора за културу и спорт зво-а ВЕЉКО МАКСИЋ.

— Вера се уклапа у наша села која нажалост, имају осиромашен културни живот јер је главни проблем демографија. Баш ово место је изабрано за полазак ‘Селу у походе’ јер се у Вери 15-ак година није десило нешто оваквог типа, па нам је ово био леп повод да овде почнемо с концертом – рекао је Максић.

— Хтели смо да направимо сеоски угођај, а сви артефакти су из самог села, од фотографија до бала сена на којима је седела публика, а велик број мештана је помогао у организацији – рекао је Максић те најавио да ће и друга насеља бити обухваћена овом манифестацијом. Прилику су искористили и старији чланови куд-а ‘Љубомир Ратић Бубо’ који су се поред својих најмлађих чланова, након неколико година поново окупили у коло и заиграли уз подршку публике, све уз наду да ће се фолклорна дружења у селу наставити.

— Због различитих ситуација, у Вери нисмо били десет година, а пре тога смо сваку другу годину долазили. СКЦ ‘Вук Стефановић Караџић’, основан је 1990. првенствено зато да чува традицију српског народа – певањем, свирањем и играњем фолклора, рекао је директор СКЦ-а ВЛАДИМИР РАЦ.

■ Н. Ј.

Конзулов опроштај

Дошао је крај мандата Генералног конзула Републике Србије у Вуковару Александра Накића

НАКОН што је 11. новембра 2021. године, Генерални конзул Републике Србије у Вуковару АЛЕКСАНДАР НАКИЋ био ступио на ову функцију, сада су пред њим нови изазови јер одлази на место амбасадора Републике Србије у Словачкој.

Једна од последњих коју је имао, сада већ бивши конзул, била је званична посета конзулату начелнице Општине Јагодњак ДАНИЈЕЛЕ МЛИНАРЕВИЋ, начелника Општине Борово ЗОРАНА БАЋА-НОВИЋА и председника ФК Јован Лазић из Болмана СТЕВЕ МЛИНАРЕВИЋА. У духу доброг домаћина, након пријатног разговора с гостима, Накић је председнику

Александар Накић (први слева) с гостима у конзулату

ФК Јован Лазић из Болмана уручио гарнитуру тренерки и фудбалских лопти које су донирали покрајински секретар за спорт и младе Републике Србије ДАНЕ БАСТА, председник Општине Стара Пазова ЂОРЂЕ РАДИНОВИЋ, директор ЈВП Вода Војводине СРЂАН КРУЖЕВИЋ и директор Управе царина Нови Сад СЕНИША КРЕСОЈЕВИЋ. Имајући у виду да је једна од основних задаћа генералног конзула, између осталог, промовисање развоја политичке, културне, спортске и привредне сарадње између Републике Србије и Републике Хрватске, управо је спорт оно што је обележило Накићев конзулски мандат у Вуковару. Наиме, последња донација тренерки и фудбалских лопти само је једна у низу свих донација у спортској опреми Генералног конзулата Републике Србије у Вуковару који је и покренуо иницијативу за помоћ спортским клубовима на подручју свог јурисдикционог деловања.

Уз Накићев лични ангажман и несвободну помоћ његових пријатеља и спортских радника, донације многим клубовима имају још и већи значај ако се има у виду да су их примили и поједини клубови који нису били активни неколико година. У готово две године, колико је био на месту Генералног конзула Републике Србије у Вуковару, Александар Накић био је иницијатор и многобројних програма, сусрета и активности усмерених на побољшање живота припадника српске мањине на подручју Вуковарско-сремске и Осјечко-барањске жупаније.

Након донације гарнитуре ФК Јован Лазић из Болмана споменимо и да је непосредно уочи одласка на нову дужност, АЛЕКСАНДАР НАКИЋ у једном вуковарском ресторану организовао опроштајни ручак с представницима свих српских медија две најисточније жупаније. Њима се том приликом захвалио на коректној сарадњи и објективном извештавању о активностима Генералног конзулата Републике Србије у Вуковару.

■ Зоран Поповић

Stogodnjak (703)

15. 9. – 22. 9. 1923: novac је у posljednje vrijeme, tvrde upućeni, postao vrlo rijetka, па тако i skupa roba. ‘Skupoća novca najviše se očituje u kamatnjaku. Za novac se danas plaća 20, 30, па i više postotaka. Jasno је такође да се то огледа i на cijenama: потреба за velikom zaradom sili prodavače да robu prodaju još skuplje, јер samo tako mogu vezati kraj s krajem. Nestašica novca dakle direktno prouzrokuje skupoću i vrto-glavi rast cijena. То пак baca u zdvojnost kupce... Dok mi u opticaју imamo 300 milijuna dinara u zlatu, dotle mala Švicarska ima oko 900 milijuna franaka.’

* peta је годишњика proboја Solunskog fronta који је, како се пише, ‘toliko obezglavio neprijatelja да су га наје и savezničke trupe mogle прогонити као u bitci kod Jene, 1806. године, kad је Napoleon на sličan način razbio i razjurio Nijemce... Postoji uvjerenje да су saveznici kod Soluna imali mnogo veću koncentraciju vojne sile i да је то било odlučujuće u proboју. Međutim, sada се зна да nije bilo tako: imali су 264 bataljuna, 1371 top, 1863 mitraljeza i 50 eskadrona konjice, те као potporu 55 bataljuna srpske vojske i dobrovoljaca. U isto vrijeme Bugari i Nijemci imali су на istom mjestu 279 bataljuna, 1176 topova, 1803 mitraljeza i, što је jako važno, 80 aeroplana. Međutim, neprijateljska vojska bila је raspoređena u jednoј liniji, već pomalo razbijena i bez morala... Prve су u proboј krenule srpske jedinice, čvrsto zadržavši svoje položaje, а за njima Francuzi i Englezi. Srpske trupe су i osvojile prve pozicije, što је било presudno u daljnjem razvoју bitke...’ podsjeća се u tekstu uz petu годишњicu једне od најважњих bitaka Velikog rata.

* talijanski fašisti i riječki talijanaši proslavili су четврту годишњicu D’Annunzijeва dolaska iz Venecije u Rijeku. Tim povodom novine су objavile neobičnu priču која u sasvim drugom svjetlu prikazuje ту famoznu ‘la marcia di Ronchi’ pod којом се обично podrazumijeva taj D’Annunzijev osvajački pohod. ‘Na Rijeci је за vrijeme okupacije s talijanskim četama bio i major Reine, hrabri i pobjedonosni osvajač – ljepših Riječanki! Za Reinovo oko zapela је i једна riječka krasotica – која, uzgred rečeno, danas živi u Opatiji – која се међутим nije dala osvojiti. Pošto је u неко doba talijanskim četama i samom majoru Reini bilo od saveznika i nadređenih naređeno да napuste Rijeku, oni су то i učinili i stacionirali се u mjestu Ronchi. Cijelo vrijeme major Reina žalio је за svoјом krasoticom i slao јој ljubavne poruke. U једном trenutku i ona је njemu uzvratila porukom, ali samo једном једином: u Ronchi је poslala preko једне svoje poznanice omotnicu, а u omotnici uvoјak svoje kose i kratku poruku: ‘Dodi да га uzmeš!’ Major је istog trena podigao svoje čete i naredio marš на Rijeku ili – ‘la marcia di Ronchi’. Ali u Rijeku nije ušao, јер се плашио posljedica. Umjesto njega то је nakon kratkog vremena učinio D’Annunzio, прогласивši себе heroјem, а majora i njegove čete – vojnim dezerterima.’

■ Ђорђе Лићина

Objavljeni oglasi o otvaranju ispravnog postupka za novoosnovane zemljišne knjige

U Hrvatskoј су u toku postupci osnivanja, obnove i dopune zemljišnih knjiga за određene katastarske općine. Postupak osnivanja zemljišne knjige за katastarsku općinu ili neki njezin dio provodi се kada zemljišta те katastarske općine nisu upisana ni u једној zemljišnoj knjizi. То се посебно односи на dijelove Hrvatske gdje је vođen samo katastar, а ne i zemljišne knjige.

Zemljišne knjige су јавне knjige u које се upisuју podaci о правном stanju nekretnina mjerodavnom за правни promet (pravo vlasništva, pravo služnosti, založno pravo, etažiranost nekretnine, hipoteke, krediti). Izvadak iz zemljišne knjige (vlasnički list) prikazuje činjenično i правно stanje nekretnine u trenutku izdavanja izvatka те је on једини dokaz о праву vlasništva на некој nekretnini. На temelju izvatka iz zemljišne knjige sklapaju се svi правни poslovi vezani uz nekretnine (ugovori о darovanju, kupoprodaji, zalogu); izvadak kao dokaz potreban је i u nekim drugim postupcima (npr. prijava prebivališta ili boravišta, ishođenje kojeg drugog prava).

Zemljišna knjiga је osnovana ili obnovljena onoga dana kada sud odlukom о otvaranju zemljišne knjige ili dijela zemljišne knjige utvrdi да су sastavljeni svi zemljišnoknjižni ulošci за које се provodio postupak. Oglasom о otvaranju zemljišne knjige за određenu katastarsku općinu pozivaju се zainteresirane osobe да могу ostvariti uvid u novoosnovanu knjigu u radno vrijeme općinskog суда i putem internet pretraživača www.pravosudje.hr ili www.oss.uredjenazemlja.hr.

Danom objave oglasa otvoren је ispravni postupak за novoosnovanu zemljišnu knjigu па све zainteresirane osobe које smatraју да bi trebalo u те knjige upisati nešto što nije upisano ili да bi trebalo izmijeniti, nadopuniti ili izbrisati neki upis ili njegov prvenstveni red, pozivaju се да stave općinskom sudu svoje prijave prijedloga за upise odnosno svoje prigovore postojećim upisima ili prvenstvenom redu u roku određenom за ispravak. Red prvenstva znači да raniji upis uživa prvenstvo u odnosu на kasniji, tj. tko је ranije zatražio upis u zemljišne knjige.

Prijave i prigovori podnose се općinskom sudu elektronički putem јавног bilježnika ili advokata. Ukoliko prijave i prigovori nisu podneseni elektronički putem Zajedni-

kog informacijskog sistema iste će се odbaciti. Rok за prijave се не може produžiti niti се може dopustiti povrat u prijašnje stanje. Ako u određenom roku zainteresirana osoba propusti podnijeti prijavu, odnosno prigovor predstoji јој да tužбом zahtijeva brisanje nevaljanog upisa.

Da li су objavljeni oglasi за vašu katastarsku općinu možete pratiti i на Internet stranicama:

<https://sudovi.hr/hr/priopcenja-i-obavijesti?q=hr/priopcenja-i-obavijesti&page=1>

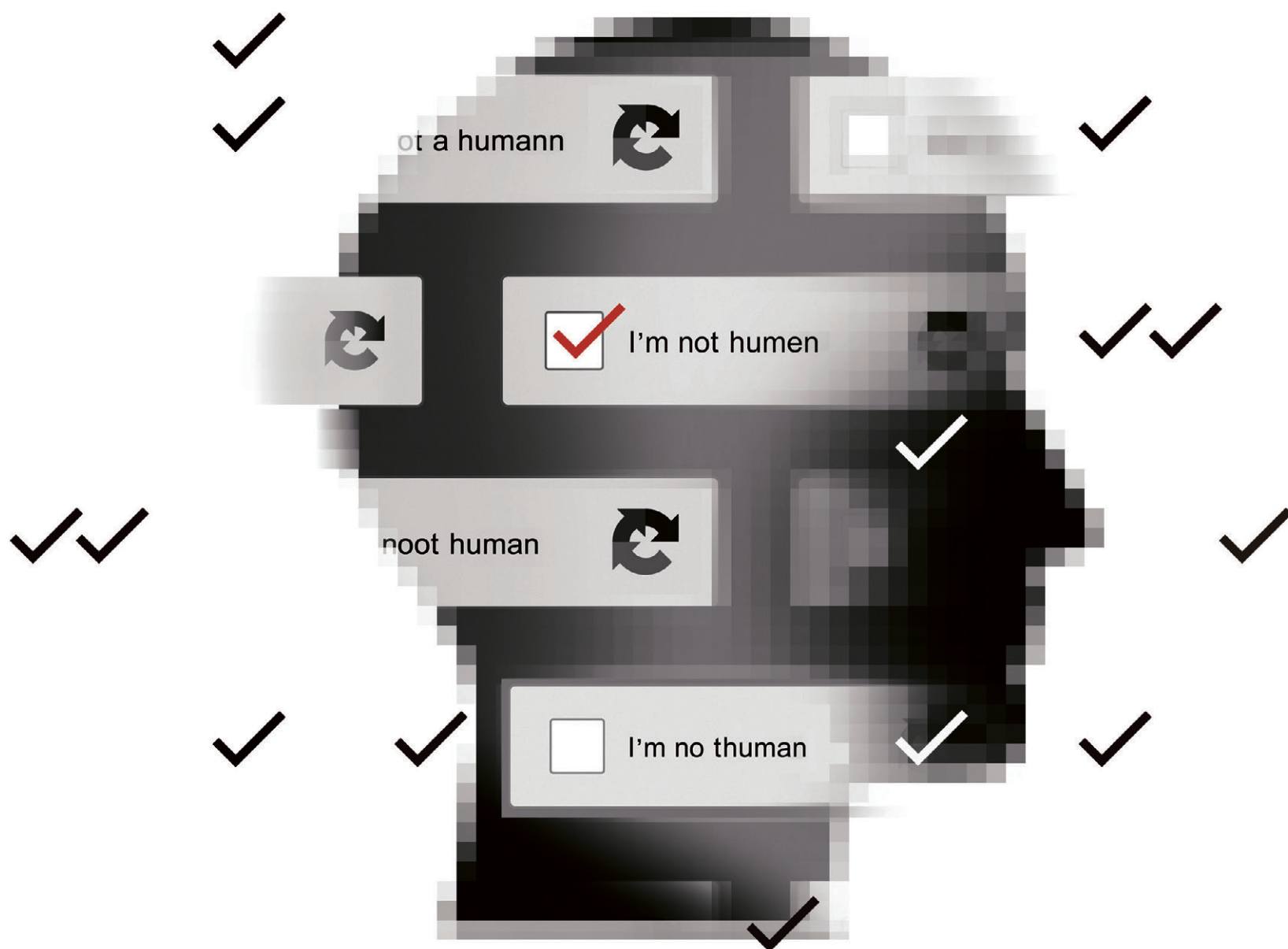
<https://sudovi.hr/hr/osnzg/o-sudovima/oglasi-zemljišnoknjižnog-odjela>

Možete i direktno kontaktirati nadležni općinski sud preko internet stranice <https://sudovi.hr/hr/o-sudovima/sudovi-republike-hrvatske> gdje ćete saznati radna vremena i adrese općinskih sudova i njihovih zemljišnoknjižnih odjela (gruntovnice). Npr. želite kontaktirati Zemljišnoknjižni odjel Općinskog suda u Gospiću sa sjedištem u Gračacu. Nakon što otvorite internet stranicu <https://sudovi.hr/hr/o-sudovima/sudovi-republike-hrvatske>, на padajućој traci Sudovi republike Hrvatske klikните на Općinski sudovi, u padajućem meniju klikните на Općinski sud u Gospiću, potom на gornjoj traci lijevo klikните на ‘o sudu’, zatim на lijevoj plavој padajućој traci pronađite ‘kontakti’ i klikните на + , koji се nalazi desno od ‘kontakti’ i pojavіće се Kontakti Zemljišnoknjižni odjeli, klikните i pojavit će се adrese, telefoni i radno vrijeme Zemljišnoknjižnog odjela (gruntovnice).

Spisak javnobilježničkih ureda, adrese, kontakt telefone, e-mail adresu i radno vrijeme možete naći putem web stranice: <https://www.hjk.hr/Uredi>

Spisak odvjetnika/advokata u Hrvatskoј, adrese, kontakt telefone i e-mail adresu možete naći putem web stranice: <http://www.hok-cba.hr/hr/imenik>

Uvid u zemljišne knjige možete ostvariti i uz pomoć правних savjetnika Srpskog narodnog vijeća, kontakt brojevi dostupni на internet stranici SNV-Kontakti-Pravna pomoć: Kontakti – Srpsko Narodno Vijeće – SNV.

Zarobljeni u neuralnoj mreži

Za razliku od jezika koji na temelju ograničenog broja inputa daje neograničene outpute, veliki jezični modeli (LLM) na temelju prevelikih korpusa, odnosno prevelikog broja inputa, daju sličan broj outputa, dok istovremeno program nema inherentnu sposobnost ispravljanja, brisanja i prepravljanja informacija u skrivenim slojevima neuralnih mreža

PRVA faza rasprave o umjetnoj inteligenciji uslijedila je nakon blagog ontološkog šoka i spoznaje da živimo u budućnosti neke davno minule sadašnjosti koja je maštala o svim tehnološkim čudima što ih danas imamo. No budućnost je to prepuštena tržiš-

noj logici bez dovoljne filozofske i društvene odgovornosti. Dobra ilustracija možda je slučaj Googleovih inženjerki TIMNIT GEBRU i MARGARET MITCHELL koje su zajedno s lingvistkinjom EMILY BENDER napisale rad 'On the Dangers of Stochastic Parrots: Can Language Models Be Too Big?' ('O opasnostima

stohastičkih papiga: Mogu li jezični modeli biti preveliki?') u kojem su sve *velike jezične modele* (u nastavku LLM-ovi, engl. *Large Language Models*) prozvale 'stohastičkim papigama' želeći time reći da su rezultati koje daju LLM-ovi slučajni ishodi statističkih i probabilističkih funkcija. Odnosno

da baš kao i papige, LLM-ovi imitiraju jezik, ali ga zapravo uopće ne razumiju. Tezu su ilustrirale upućujući na sklonosti LLM-ova rasnim predrasudama, što je rezultiralo povjerenom Googleovih politika raznovrsnosti u zapošljavanju. Rezultati nisu bili dobri. Obje znanstvenice bile su članice tima za etička

Безидејна опорба

С првим данима јесени закорачили смо у предизборно доба, раздобље пред супер изборну 2024. годину у којој ће хрватски грађани бирати политичку гарнитуру на три разне власти. Осим Сабора, бираће се 12 заступника у Еуропском парламенту и председник Републике. И док многи, судећи по досадашњој излазности, нажалост, неће судјеловати у предизборним и изборним активностима, она мањина коју интересира судјеловање у доношењу политичких одлука имат ће пуне руке посла.

Кључно питање је хоће ли Хрватска наставити по старом, добро утабаном стазом пленковићеве политичке стабилности у којој нема изненађења и недоумица или ће се окренути опорбеним рјешењима и позивима за радикалним обрачуном с корупцијом и архитектуром коју је у дугогодишњој владавини креирао хдз. Пленковићева визија обнашања власти је јасна, дубинско интегрирање Хрватске у сваки постојећи еуропски или међународни пројекат уз истодобну челичну контролу свега унутар државе, од финансијских токова, преко медија до образовања. Посљедице такве владавине, уз чланство у разним асоцијацијама, свакако су наставак исељавања, инфлација и погоршање стандарда грађана. Истовремено, опорба не нуди ништа посебно, а уз то је и крајње неуверљива у доказивању своје намјере и воље да преузме одговорност за стање у држави.

Као и сваки пут до сада у посљедњих неколико изборних циклуса, хдз улази у предизборну утрку са значајном предношћу. Иако би судећи по медијским натписима и опћој атмосфери у друштву било лако закључити да је хдз увјерљиво најомраженија политичка опција у држави, то се у анкетама, а онда и на бирачким мјестима не види. Тако хдз у августу биљежи високу подршку међу бирачима од чак 25 посто, који у хдз-у виде идеалну политичку опцију. Десеци ухићења истакнутих чланова, милијарде куна и еура отуђених јавних средстава нису успјели пољуљати вјеру и наде четвртине бирача који у актуалном премијеру и даље виде идеалног председника Владе. Због масовне апстиненције бирача која досеже све чешће и више од 50 посто, хдз с лакоћом успијева своју 25-постотну подршку претворити у 40 и нешто посто гласова и у коначници, што је и најважније, у 100 посто извршне власти. Власти, која му онда омогућава да сљедеће четири године ведри и облачи, запошљава и кадровира по вољи уске страначке врхушке. хдз и његови чланови до савршенства су довели способности игнорирања бијеса јавности према њиховим страначким политикама. Никакве критике их не дотичу и не забрињавају, они прецизно знају своје циљеве, како политичке тако и особне, финансијске, које у потпуности испуњавају.

Посао освајања власти никада није лагана шетња у парку, но хдз на путу према новој побједи ужива огромну подршку и помоћ, чак, ни мање ни више него и саме опорбе. Посвађани, уситњени, неспособни за било какав договор још једном би могли завршити као лаган плијен тренутној владајућој гарнитурџи. Иако су и прошле изборе изгубили на исти начин, уситњени кроз неколико коалиција, опорба још једном креће истим путем. Штовише, политичка стратегија опорбе оставља изузетно јак дојама да примарни циљ није освајање власти него још један мандат у сигурности саборске опорбе. Како иначе објаснити ситуацију да у опорби нитко не жели ни с ким, иако им је свима декларативно хдз 'смртни непријатељ'? Да је заиста тако и да опорбени лидери немају скривене намјере и посебне рачунице, предизборна коалиција с циљем елиминације примарног противника не би се смјела доводити у питање. Овако, Можемо не жели са сдп-ом, Центар не жели ни с ким, а иста је ситуација и на десници на којој Мост не жели никакве коалиције. Посљедишно се може очекивати да ће

огроман број гласова, који би се у случају коалиције претварали у мандате, у овом случају отићи у вјетар, те тако припомоћи хдз-у да још једном своју релативну и заправо скромну изборну побједу претвори у парламентарну већину.

Изјава петје грбина, председника сдп-а, да се види као будући премијер у јавности је дочекана с нескривеним подсмјехом, као да ју је дао какав локални редикул, а не председник номинално најјаче опорбене политичке опције у држави. Таква реакција није случајна, нити је производ неке теорије завјере, него људи једноставно у потпуно хладном и бирократизираним Грбину не виде лидера који би могао водити државу. Тим више зато што му је странка на мизерних 15 посто, што је довољно тек за бескорисно четворогодишње дремуцање у саборским клупама, а никако и за освајање власти и креирање нове владе. Не тргне ли се и не понуди ли квалитетне и увјерљиве алтернативе тренутној владавини, опорба се доводи у опасност да јавност и у евентуалној промјени власти не види значајне реформе за којима друштво видљиво вапи. Таква спознаја додатно би демотивирала и потакла да се не изађе на изборе на којима се ионако ништа не би промијенило. У сљедећих девет мјесеци, Хрватска ће бити попрште политичке борбе која би могла довести до значајних промјена, али и оставити све на садашњим позицијама. Одлука ће, као и сваки пут до сада, бити само на нама.

■ Душан Цветановић

Национална селекција

О вога лета разне анималне тежње у људима попримиле су гротескне размере, поготово јер су доведене у контекст са животињским врстама... Најпре је извесна књижевница упоредила српски народ са предаторима и бубама, које треба истребљивати, газити

томе препознати природну селекцију у складу с многим дарвиновим тврдњама. Они који су најбоље прилагођени околини, који се уклапају у доминантни систем размишљања, они ће преживети (или заобити закон). Како другачије објаснити флексибилно тумачење јавног реда и мира. Оно што неком изазива немир, другој крепи и опушта. Само је питање с које стране се налази онај који не би смео да заузима страну и који то тумачи...

Једна друга врста селекције, узрокована разним савременим факторима, довела је до недавне одлуке да се напуштени војни полигон у Дугом Долу на подручју општине Крњак пренамени и преуреди тако да постане мигрантски камп. Иако сви познати разлози за овакву одлуку делују смислено и неоспорно, тешко је одупрети се утиску да је и овде посреди селекција. Можда не да се баш овде уместо негде другде нађе мигрантски камп, али свакако да се од свих могућих инвестиција за којима овај крај вапи, једино ова реализује.

Гостујући у емисији 'Отворено' прошле среде на хрт-у, дожупан Карловачке жупаније дејан михајловић указао је на суштину проблема кад је у питању локално становништво и његов однос према сада већ врло извесној изградњи мигрантског кампа. Људи овде не желе такву инвестицију не зато што немају солидарности и саосећања за људску несрећу, не зато што имају нешто против слободног кретања људи, већ зато што су сви њихови захтеви за развојне инвестиције, за улагање у инфраструктуру и побољшање животних услова до сада наилазили само на игнорисање. И то, по Михајловићевим речима, додатно код људи изазива осећај страха и несигурности, па и отпор идеји мигрантског кампа. Ако су инвестиције које долазе у овај неразвијени, депривирани и слабо насељени крај: мигрантски камп (Крњак), центар за управљање комуналним отпадом (Бабина гора), центар за збрињавање радиоактивног отпада (Трговска гора), како их другачије и назвати него негативним. Непожељним. Људи би имали другачији осећај када би поред тих непожељних

Инвестиција у крајишка подручја (фото: Борис Шчитар/pixsell)

ногама, тровати или, пак, користити бацач пламена како би се истребили. Њене отровне паралеле које дехуманизују један народ и подстичу мржњу и нетрпељивост одјекнуле су у медијима и истом брзином којом су плануле – тако су и утихнуле. Институције које су с 'књижевницом' повезане нису адекватно реаговале. Закон о прекршајима против јавног реда и мира није препознао ширење мржње у овом јавно изреченом и документованом ставу. Али је недуго затим препознао чак пет прекршаја које је у Сплиту направио глумац о којем се ових дана непрестано прича. Да иронија буде већа, иницијални прекршај који је ланчано покренуо све остале и након којег је, руку на срце, уследило бахато понашање глумца, био је опет повезан са животињама, али у овом случају, иако то није у складу са законом, повезан са хуманим поступањем према животињама... Без брњице и повоца није дозвољено шетати пса на одређеним местима, а закон је то експресно препознао и деловао у складу с правилима. И није претерано у

инвестиција имали и инвестиције које би им створиле минималне услове достојне данашњег времена у којем живе. Становници готово целе Карловачке жупаније, а поготово Кордуна, прошли су издеглјички статус и имају пуну емпатију према мигрантима, објаснио је Михајловић. А оно што становници овог краја немају јесте комунална и саобраћајна инфраструктура, асфалтирани путеви, комплетна водоводна мрежа, сигнал за мобилне мреже... То мало радних места која ће се вероватно отворити на подручју око Дугог Дола не улива наду да надлежни желе да улажу у живот на овим просторима. Управо супротно, стиче се утисак да се политика улагања у ове просторе своди на ванредне ситуације (да не кажемо – елементарне непогоде, иако ни то поређење не би било без утемељења). Мада и ванредне ситуације и елементарне непогоде више нужно не гарантују правовремену, транспарентну и ефикасну интервенцију. И ту су разне селекције на снази.

■ Оливера Радовић

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

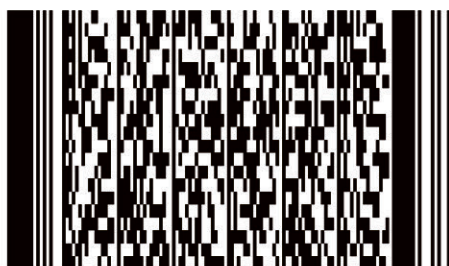
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Језичка протуре-формација

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

Најприје је пропала хрватска књижевност, повиновавши се цензури нових правила, чему су криви не само озлоглашени лектори-цензори, него и писци који су без отпора прихватили

Ашта ('што') ако 'Приједлог Нацрта о хрватском језику' о којем смо говорили у прошлом броју стварно побиједи? И што ако се почне и примјењивати у ионако већ измученом и исцрпљеном стандардном хрватском језику који је омутавио читаву нацију. Односно, не нацију, него заједницу која говори и пише овим језиком. Шта, ако у некој дистопији, која се већ дијелом догодила, крену да поправљају све што се појављује тамо гдје Матица и друге установе имају своје пипке и гдје могу извршити не само исправке нових текстова, него, као и свака опресивна, истински криптототалитарна свијест, крену још једном у оно што све такве власти раде – у измјену прошлости, онако како се она артикулирала у језику?

Сад, рећи ће неки, с правом, да је то одавно проведено у чистки с почетка деведесетих и да је побациано и измијењено све што се могло, познате, уобичајене и комотне ријечи замијењене су другима, синоними су нестали – што значи да је, ужаса ли, рјечник смањен – придјиви и суфикси излудили су народ (-ски вс. -они), синтакса је редукцирана и окљаштрена – од 'дакања' се ћуле уши и сад на све стране. Да, све је пропуштено кроз сито, више пута. Али, како заборављени хадезе-

ов ветеран славко дегориција сугестивно рече за онај први шверц оружја из Мађарске, ономад, '91., код стварања овога државног комплекса: '...доста је богами и прошло'. Е, тако и с језиком. А и не може другачије. Он ће наћи увијек неки начин да се заобиђе свуда присутни полицајац, да се задржи каква ријеч, појам, провуче синоним (иако синонима заправо нема, поготово из наше, стилистичке визуре илти очишта), нека конструкција реченична што је нису успјели ухватити, примијетити и зауздати.

Отуд, ако Нацрт прође и ови крену опет да чешљају, свашта ће наћи. Иронично – и срамотно – ту ће најмање имати посла у књижевности. Јер, о времену и пракси о којима ће се тек писати знанствени радови, не само из лингвистике и књижевне стилистике него и из социологије, а могуће и психологије, у тој језичкој *протуреформацији* догодило се нечувено нешто. Најприје је пропала хрватска књижевност, појевши саму себе у моменту кад се повиновала без гласа цензури нових правила, чему су криви до дан-данас не само у међувремену све више проказивани и озлоглашени лектори-цензори, него и писци који су без отпора прихватили нова правила, стварајући бескрајну листу преступа и издаја, стилистичких, књижевних, и, наравно, етичких. Сваки пут кад хрватски писац данас напише 'часници', а није домобранска новела из Првог свјетског рата, него говори, рецимо (!) о официрима јна из доба Југославије, тиме додаје још један камен на од почетка накривљену грађевину језичког, литерарног и моралног пада. Глуви за регистар и тон, умирени самоцензуром, већина се овога ипак и даље држи. Тако раде – што би била тема за посебан текст – и преводиоци. Пардон, *преводишелци*. Е да: по аутоматизму се понавља 'преводитељи', иако се њихов цех дхкп и даље службено/официјелно зове Друштво хрватских књижевних *преводилаца*.

Има један сектор који их, национал-пуристе, пак стално превари. Баш овај *мој*, у ком сам онолике деценије. Популарна музика, гдје се ваљда најмање пазило кад је кренула хајка за ђавлом који је, како Германи знају, у детаљу наравно, остала је унаточ карикираним цензорским повећалима пуна рјечничких и синтактичких 'нагазних мина' за чистаче. Примјера је превише, ја их скупљам беспотребно већ тридесет година, ни сам не знам зашто (можда за овакве ситуације, за очај и гротеску), али, ево овако из главе и на прилику, 'најдражих' пар, разбацаних на имагинуарну топ-листу срама и страха, за наслијеђе, за прошлост, за памћење.

Можда је почело од најбољих, баш оних који нас највише боле јер смо их највише вољели. Можда и од величанственог аутора нашег рокенрола, суптилног класика велеграда, што је сам ушао у pjesме, онај цонијев (е, он би тек синтактички страдао!) лик 'из Сесветског Краљевца', и одмах извршио аутоплагијат, измијенивши у чаробној, тематски потпуно оригиналној pjesми стих 'дао бих милијарду динара', за исто толико долара. Не знам.

Они мање писмени, већ устрашени властитом мањкавошћу, одали су се хиперкорекцији, као и сви језично несигурни: одавно ми омиљени кикс збио се у хитићу нажалост покојне 'денс' звјездице деведесетих. У рефрену се аутору, неком пилепићу, намјестила рима (тако то хоће, зна сваки текстописац, метар увјетује своје): 'Ниси ти једини на свијету – нисмо ми сами на... *иланешу*', тако би

Ни умјетност није остала имуна (фото: Нева Жганец/pixsell)

једино звучало добро. По аналогiji, присјећајући се нешто мутно у глави, аутор мора да је помислио да сличне именице преузете из других језика у мушком су роду биле 'српске', а у женском 'хрватске': *мејшог* – *мејшода*, *квалишеш* – *квалишеша* итд. Па онда није ваљда да је нашки 'планет?', закључио је – и скрхао риму, претворивши је у комичан неједнак пар 'свијету...планети', да би било 'исправно'. Кад тамо – обратно. *Планеша* је 'српска'. А као 'космички баланс' и као нека 'казна', на радију често чујем како лакоглазбени аутори не умију да погоде футур први: '...везаји ћу сјећања', пјева слатка Ј. Розга у мелодиозном хиту Магазина.

Али добро, то је што заборављено, што маргинално. Него класици. То је најтеже цензору јер оно давно снимљено не можеш промијенити, звучни запис је тај који јест. Шансоне (шпишићев сјајни 'Милионер' нелагоди се сад пред *милијунашима*), па тзв. лака и забавна музика/глазба. Рокенрол. Чак и највећи од свих, Арсен, један једини, ни он није *исправан*. Један од најљепших и највољенијих стихова наше културне повијести, што нас је оплеменио док нас има, по правилима багре што пише нацрте био би данас неправилан – '...неког мораш и да сањаш'.

И најславнији, и даље ходајући културни феномен, живућа легенда далматинске, хрватске и југославенске забавне музике, мишо ('Мате') ковач није пазео: у 'Ти си pjesма моје душе', непотписаном препјеву 'Seven Spanish Angels', кад доврши рефрен – скупа с хором/збором маса на концертима – 'и не могу још да схватим, да без тебе морам ја'. Негација би морала ван. Омрзнути *да*-презент не може.

Неки дан годишњица одласка талентираног, непослушног сплитског фанкера, дина дворника: његов хит из 1989. 'Нећу да знам да нико осим тебе', био би 'ладно убијен у метрички немогућу и, горе, *семантички измијењену* 'Нећу знати ни за ког ('предметак испред приједлога!') осим тебе'. Да је 'Ти си ми у мислима' изашла двије године касније, онај Динов иронични императив 'мешај!', у уводу, би ли постао 'мијешај', изгубивши тиме сваки смисао и референтност. Без много муке могу замислити како 'радна скупина' узима програм ових 'аи' помахнутаих технологија, да 'поправе' све. Да буде *до исправилу*. Претјерујем? Не. Дајем руку у ватру – да имају прилику поново, то би урадили.

Пажња и *позорносћ*, пак. Пишу се нове pjesме. *Нацрпшаи* су спремни.

Дуга је борба пред њима. И велики посао. ■

ЉИЉАНА ЦРНИЋ На Бајакову пред домом, а на Батровцима пред кућом

Предсједница
Хрватског
културног
центра у
Београду

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

Пишем на хрватском књижевном језику, а и на далматинском дијалекту, па теме црпим и одавде и из завичаја. Све зависи од тренутка. Довољна је једна ријеч или један поглед да се прешалтам из овог простора овдје у онај тамо, у крај из којег сам потекла

Љиљана Црнић
(фото: приватна
архива)

ПРЕМА посљедњем попису становништва, у Београду живи око осам хиљада грађана хрватске националности. Од 2016. године Хрвати, становници Београда, могу се окупљати у Хрватском културном центру, смјештеном у самом срцу града, на Студентском тргу. Како Хрватски културни центар у Београду дјелује, како људи хрватске народности живе са својим сусједима Србима и другима, разговарамо с предсједницом овог друштва родом из Далмације, пјесникињом Љиљаном Црнић.

Можете ли нам у кратким цртама представити Хрватски културни центар у Београду, његове досадашње културне активности и циљеве? Хрватски културни центар у Београду основан је у дишпет свима онима којима се диже коса на глави, када чују лепо, липо, лијепо, када чине финту да не разумију хрватски или српски језик. Основан је да спаја и да представља различитости свих нација без обзира на језик и вјеру. Четворо ентузијаста, од оснутка 2016. године: лијечник михаило балић, културна активисткиња ивана вуков, александар алач, глумац Београдског драмског позоришта у Београду и моја маленкост – новинарка и књижевница Љиљана Црнић, кренуло је с идејом да Хрватски културни центар у Београду постане једног дана културни центар свих Хрвата у Србији. С једне стране Београд је највидљивији самим тим што је главни град, а с друге, сматрам да Хрвати из цијеле Србије морају имати такав један центар, као што га имају Словенци у срцу Београда, Талијани, Шпањолци, Нијемци и други. Свих ових година од оснутка до сада (осим у вријеме короне) организирали смо завидан број културних дешавања. Доводили смо еминентна имена из свијета културе: зборове, сликаре, музичаре, књижевнике, што све можете видјети на нашем сајту [хкцбеоград.цо.рс](#) и на нашој фејсбук страници.

Липота завичаја

Како живи Хрватски културни центар у Београду из дана у дан? Просторије у центру града за које смо се борили годинама, сада су формално додијељене Хрватском националном вијећу у Републици Србији и захваљујући тој чињеници, ми сада можемо користити дио тих просторија, у којима организирамо књижевне и ликовне вечери. Простор није велики и за неке амбициозније акције: казалишне представе, концерте и слично, сналазимо се преко пријатељских веза и драгих људи. Предузеће Југотон – Кроација рекордс, ту у Београду, свесрдно нам помаже, да не говорим о Државном уреду за Хрвате изван Хрватске у Загребу, Велепосланству у Београду и Конзулату у Суботици, без којих, уз сав наш ентузијазам, ми не бисмо могли организирати ни један културни догађај. Ми нисмо доходовна установа, не наплаћујемо улазнице, као ни чланарину од наших чланова. Како је могуће платити три ноћења за 50 чланова куд-а 'Петар Зоранић' из Задра, које ми желимо угостити у Београду? Дајемо све од себе, али хвала Богу помажу и други.

Како живи хрватска заједница у Београду, у свакодневним контактима с људима већински српског поријекла и другима? Ако питате како ми живимо и радимо као Хрвати овдје у Србији, односно у Београду, одговор је да ми живимо добро. Нисмо ми толико међусобно различити. И немамо проблема у комуникацији. Дапаче, ми имамо чланове разних ентитета у Хрватском културном центру, а таква је и, национално разнолика, посјећеност наших догађања. Што се мене тиче, рецимо као писца, могу рећи да ја гдје год дођем на какво представљање или књижевну вечер, овдје у Београду или у Србији, дочекана сам с поштовањем. Позвана сам недавно на пјесничке сусрете 'Орфеј на Дунаву' у Костолцу и једва чекам да тамо одем. Треба осјетити ту добродошлицу, не само према мени, јер тамо ће бити људи из цијелог свијета. Овдје у

Србији, ја никада нисам доживјела никакву нелагоду, ни као жена родом из Хрватске, ни као пјесникиња која пише на далматинском дијалекту, ни као предсједница Хрватског културног центра у Београду.

Колико вашу заједницу хране властити културни коријени у средини у којој она живи, а колико кореспонденција с културом различитом од ваше? У Хрватском културном центру у Београду свакако нас хране наши коријени. Случајно смо у Хрватском културном центру Александар Алач и ја Хрвати пристигли из Хрватске, а други људи су представници аутохтоног хрватског становништва у самој Србији. Умјетнике из Хрватске као и Хрвате из Србије, доводимо и представљамо као представнике хрватске културе, што је занимљиво овдашњим Хрватима, а такођер је интересантно и домицилном већинском становништву. Ми дајемо руку свима и не тражимо ништа за узврат. То је липота нас из Хрватског културног центра у Београду. То се најбоље види на догађајима које организирамо. Израз који доказује и обједињује радост и нас и публике на крају таквих приредби је – велики аплауз.

Народи на овим просторима прошли су разне тегобе, понекад врло тешке у протекле три деценије. Које је вриједно искуство хрватска заједница у Београду и у Србији стекла након тих тегобних времена? Хрватска културна заједница, кажу да нас има преко 7.000 у Београду, и није овдје међу два милијуна становника нешто баш видљива. Као и сви Београђани, чланови наше заједнице снашли су се у тешким временима како тко је знао и могао, па су им и искуства различита. Оне које ја познајем уклопили су се у средину и дијеле судбину овог народа. За себе могу рећи да у тим ратним, лудим временима, мој далматински говор када бих на примјер у пекари тражила 'по крува' или када бих рекла 'шкужајте јел, могу ли нешто питат', овдје је у Београду свугдје наилазио на подршку. Ово није маркетиншка прича, ово је оно што сам проживјела. Овдје сам више од 34 године и понављам да никада, никада, нисам од ових људи доживјела било какву нелагоду. Дапаче. Ево још једног примјера: када смо прије пар година дочекали пјевачки збор из Јелсе, с Хвара, пивали смо заједно на почетку Кнез-Михајлове 'Да ми је проћи с тобом Маре'. Ви не можете замислити колико се одједном окупило свијета и какав је то френетичан аплауз био. Људи су ишли за нама и молили нас да пјевамо још. Тада вам се од липоте

У оним ратним, лудим временима, мој далматински говор када бих на примјер у пекари тражила 'по крува' или када бих рекла 'шкужајте јел, могу ли нешто питат', овдје је у Београду свугдје наилазио на подршку. Ово није маркетиншка прича, ово је оно што сам проживјела

диже коса на глави, јежите се, душа вам је пуна, јер сте у некој другој земљи и у неком другом граду представили у најкраћих пар минута липоту свога завичаја. То су ти дивни моменти, када се ненајављени појавимо на Калемегдану, на путу за Скадарлију или другдје и људе развесељавамо далматинским пјесмама. Ја говорим говором мога краја, ту и тамо ми побјегне која ријеч на екавици, али људи овдје када чују далматински говор у правилу – и то је дивно – сјете се и неке своје лијепе младости.

Град пун душе

Ви сте госпођо Црнић пјесникиња и списатељица. Како пулсира ваш умјетнички нерв у односу на мјесто у којем живите и у односу на простор из којег сте потекли? Статус књижевнице имам и у Србији и у Хрватској. Пишем на хрватском књижевном језику, а и на далматинском дијалекту, па теме црпим и одавде и из завичаја. Све зависи од тренутка. Довољна је једна ријеч или један поглед да се ја прешалтам из овог простора овдје у онај тамо, у крај из којег сам потекла. Обично кад дођем на хрватски гранични пријелаз Бајаково кажем 'ја идем дома', а кад дођем на српски гранични пријелаз Батровци, кажем 'ја идем кући.' Могла бих о завичају причати и писати данима и годинама, о свим љепотама које носи мој завичај, о свим радостима и тугама, о болима и љубавима... Тај мој далматински дијалект, као што рекох, чује се овдје међу већинским становништвом јако позитивно и са симпатијама. Људи с одушевљењем реагирају, не само на књижевним наступима већ и у свакодневном животу говорим далматински. Никада нисам другачије говорила.

Колико дуго живите у Београду?

У Београду живим више од 34 године. Ја волим овај град. Београд је град пун душе, град различитости, град шарма, ако хоћете, свјетска метропола. Викендом је Београд заиста пун Сплићана, људи са стране, из сусједства, странаца, јер овај град има што показати. Овај град не стаје, живи 24 сата свих 365 дана у години и овај град вас не гледа по крвним зрнцима. Овдје сте или човјек или нисте, као што уосталом можете наћи и у другим срединама, али ако сте човјек, овдје су вам сва врата отворена. Ја сам прије постала чланица Удружења књижевника Србије, а тек касније чланица Хрватског друштва писаца, па ако су овдје у Србији сматрали да ја треба да уђем у ту кровну удругу писаца, онда не могу рећи да овдје нисам добро примљена и прихваћена.

Једном сте рекли да пишете о љубави, али понекад и из огорчења. Како се те двије ствари слажу? Наравно, тренутак одређује тему, а и огорчена знам да будем. Огорчена сам на неправде у књижевном свијету, како тамо, тако и овдје. Не подносим раздвајања Хрвата по било ком основу овдје и лицемјерства многих без покрића. А љубав, она јест покретач мог писања. Љубав је чудо. Подршку имам у мојој обитељи и на крају све се то лијепо сложи у мојим књигама.

Меша Селимовић је у једном свом роману написао како је 'човјек увијек на губитку'. Ви сте написали књигу пјесама под насловом 'Машо ме тога таре', или у пријеводу с дијалекта – много ме тога боли. Када се подвуче црта, из вашег искуства, да ли је човјек биће губитка или особа од богатства? Стих из књиге 'Машо ме тога таре' је и истоимени стих из пјесме под насловом 'Нећу говорит сућурашки', произашао је из носталгије за завичајем у неким мојим расположењима, али – ја нисам увијек таква. По природи сам оптимиста и весељак јер да нисам таква, због свих мојих болести, носталгија, љутњи, дишпета, тврдоглавости, мене било не би. Човик је особа од богатства. ■

Чији је нин?

Медији и политика

пише
Мухарем
Баздуљ

Крајем августа, потпуно изненађујуће и за српске журналистичке инсајдере, објављена је вијест о томе да београдски недјељник нин мијења власника. Из нин-а се повукла велика међународна медијска компанија Рингиер, а нова власница је њихова дугогодишња запосленица, држављанка Србије

Кад је о штампаним медијима у најширем смислу ријеч, у Србији постоје три 'институције'. Новосадски Летопис Матице Српске (лмс) је најстарији европски књижевни часопис са континуитетом излажења. Београдски дневни лист Политика и недјељни политички магазин нин, пак спадају међу најстарије штампане медије на потезу између Беча и Истанбула. лмс као двомјесечник посвећен култури нема неки посебан утицај на дневну политику, што се за Политику и нин упркос драстичном паду тиража штампаних медија у посљедњим годинама ипак не може рећи. У том смислу, све што се дешава са ова два медија привлачи пажњу шире јавности. Око власништва над Политиком већ годинама постоји мистерија и гомила нејасности, а прича око власништва над нин-ом је прије коју недјељу добила врло бизаран заплет.

Макар основан још 1935. године, нин има историју која је колико историја континуитета, толико је и историја дисконтинуитета. У Краљевини Југославији, лист је забрањен после само 26 објављених бројева. Шест година после ослобођења, сада у социјалистичкој Југославији, група новинара одлучује да обнови овај лист препознатљивог акронима (Недељне информативне новине). Три су године прошле од раскида са Стаљином, земља се либерализује, али је још под пуном партијском паском. У тим условима, нин је један од оних листова који истражује и опробава границе допуште-

ног. Угледу листа помаже и награда за роман године коју је редакција основала на предлог тадашњег сталног књижевног критичара бори-слава михајловића михиза, коме је опет 'калуп' за награду био славни француски 'Гонкур'. Од 1958. нин постаје дио велике Политикине медијске куће. Цијело вријеме трајања Југославије, нин је један од њених кључних штампаних медија. Почетком деведесетих једно вријеме је на страни милошевића, па скупина 'дисидената' оснива Време. Ипак, касније нин заузима више опозициони курс. После петог октобра, нин је испрва на позицијама десног центра. Међутим, крајем прве деценије двадесет и првог вијека, то се мијења. Издавачка компанија Рингиер најприје у марту 2009. купује 70 посто власништва, да би тринаест мјесеци касније постала практично једини власник (99,7 посто). Аранжман је био процијењен на око милион евра, а тираж нин-а тада је у просјеку био виши од 16.000 примјерака.

Из почетка, у Рингиеру су на нин гледали као на дио своје корпорације која је у Србији била сконцентрисана око таблоида Блиц. Направљена је велика интегрисана редакција, уз измјене оријентације листа, и то не само политичке, него и ауторско-стилске. Прекинута је сарадња са истакнутим колумнистима какви су били момо капор и милован данолић, укинута су дугачки фељтони и анализе по којима је нин био познат, културна рубрика се свела на љуштину. На трагу по-

тпуно некритичке еврофилије, нин је почео да изгледа, како се у јавности знало чути, као 'ћирилични Блиц'. Становита промјена десила се наставком успона Александра Вучића, коју годину након што је коалиција око СНС-а први пут освојила власт. нин, за разлику од Блица, почиње да води изразито опозициону уређивачку политику. Поједини аналитичари су сматрали да је то опција која власницама савршено одговара: подржавају власт преко својих моћних медија, док један користе као 'осигурач'. Било како било, неки од највећих годинама објављених су управо у нин-у. Паралелно с тим, утицај листа је падао због пада тиража, што је мање кривица нин-а, а више генерални тренд. Добронамјернији инсајдери тврде да продати тираж нин-а сада ријетко прелази три-четири хиљаде. Чак је и позиција фамозне нин-ове награде за роман године у највећем дијелу јавности постала неодвојива од политичке оријентације листа.

Крајем августа, као гром из ведре неба одјекнула је вијест да Рингиер више није власник нин-а, одоносно да је цјелокупни проценат својих дионица 'донирао' Јелени Дракулић Петровић која је опет јавности у Србији најпознатија као вишедеценијска висока функционерка Рингиера. Оно што је прије тринаест година било процијењено на око милион евра, сада, испада, вриједи скоро четири пута мање, односно око 280.000. Да ствар буде бизарнија, власништво није купљено, него га је госпођа Дракулић Петровић добила као поклон, нешто као бонус на лични доходак. По првим највама нове власнице, уређивачка политика се неће мијењати. Ипак, у новинарској београдској чаршији шире се трачеви да формална 'транспарентна трансакција' служи само као параван за стварну, а да је нови власник нин-а неко још увијек невидљив, те да ће у догледно вријеме до промјена у уређивачкој политици морати да дође. Медијски инсајдери су маштовит свијет, тако да ово може бити и спекулација пренапрегнуте имагинације, мада нипошто није немогуће и да се покаже да 'гдје има дима, има и ватре'. Било како било, за српску јавност у цјелини би било значајно да нин опстане и то не као пуки свежањ увезаног папира са препознатљивим логотипом, него као медиј који обликује друштво као што је већи дио своје скоро деведесетогодишње историје и радио. ■

Јелена Дракулић
Петровић, нова
власница нин-а

Протектор и(ли) туриста

Трећи
њемачки
продор у БиХ

пише
Жарко
Марковић

То да ће Аустријанца наслиједити Нијемац одмах је изазвало негативне коментаре. Међутим, тих дана мало ко је могао да наслути какав политички хаос ће изазвати постављање Шмита на позицију која у једном дијелу ове земље симболизује ништа друго него међународни протекторат

Када је крајем маја 2021. Аустријанац валентин инцко поднио оставку на мјесто високог представника у БиХ, медији у овој земљи су за тили час сазнали и име његовог наслједника. Кристијан шмит није био непознаница у друштвено-политичким круговима у БиХ, а факт да ће Аустријанца наслиједити Нијемац одмах је изазвао негативне коментаре у 'антигерманском' дијелу јавности. Међутим, тих дана мало ко је могао да наслути какав политички хаос ће изазвати постављање Шмита на позицију која у једном дијелу ове земље симболизује ништа друго него међународни протекторат.

Након што је Шмита именовао Савјет за имплементацију мира, фантомско тијело које чине амбасадори најјачих земаља свијета у Сарајеву, а не Савјет безбједности, како је то предвиђено релевантним документом као што је то Дејтонски споразум, усплиједила је снажна реакција из Бањалуке. Именовање Шмита, истине ради, нашло се на дневном реду у Њујорку, али су се његовом постављању успротивили Кина и Русија, због чега није донијета одговарајућа резолуција. Став двије моћне свјетске силе осоколио је власти у Републици Српској да Шмита – не признају. И такав статус кво, иако је Нијемац у међувремену стигао у Сарајево и иако га многи сматрају за високог представника, на снази је и данас.

Двије године након тих догађаја, Бањалука не само да не признаје Шмита, већ најављује доношење уредбе којом ће бити прописано да, ако Нијемац ступи на територију Републике Српске, одмах ће бити ухапшен и протјеран. Иако у медијским иступима тврди да није забринут због таквог начина дјеловања, ипак дијелује да је Шмит прилично бијесан због чињенице да се пола државе у којој је 'протектор' понаша као да он не постоји.

Из тог разлога је вијест од почетка августа да је Њемачка одлучила да обустави четири инфраструктурна пројекта у Српској у вриједности од 105 милиона евра у Бањалуци протумачена као 'освета њемачког туристе', како Шмита у Српској назива већи дио медија и политичара.

Дипломате, бивше и садашње, високог ранга, ових седмица воле да кажу да је званични Берлин одлучио да значајно појача своје присуство на Балкану, највише из разлога што им на другим крајевима свијета то не иде баш најбоље од руке. Један од њих је бивши шеф југословенске

дипломатије владислав јовановић који сматра да је Њемачка била кључна земља у разбијању некадашње заједничке државе Југославије, али и једина држава у Европи која је над Србима извршила три агресије, двије војним путем и једну политичким и дипломатским средствима. Та трећа, тврди, траје и данас.

Други, пак указују на чињеницу да су се, откада постоји постратна БиХ, на позицији високог представника углавном смјењивали Нијемци и Аустријанци (петрич, шварц-шилинг, Инцко, Шмит). Трећи у својим анализама наглашавају важне историјске моменте, почев од Берлинског конгреса и анексије БиХ од стране Аустроугарске, избијања Првог свјетског рата, за шта су Нијемци оптужили Србе, те догађаја у Другом свјетском рату који је, сматрају, био прилика за освету истим тим Србима јер су изазвали рат након којег је нестало велико њемачко царство. Једну од најбољих слика везе Нијемаца и Срба у два свјетска рата прије десетак година дао је мухареџ баздуљ у тексту 'Срећан рођендан, господине Хитлер' објављеном у београдском Времену. Баздуљ је тада открио фотографију на којој адолф хитлер посматра таблу посвећену гаврилу принципу коју му је његова војска донијела из окупираног Сарајева у априлу 1941.

'На дан 21. априла, агенција Асошијетед прес јавља из Берлина како је из нацистичког штаба на Балкану стигла информација да је спомен-плоча којом се комеморира Сарајевски атентат јуче предана Хитлеру и то од стране једног од првих њемачких војника који су ушли у тај југословенски град. Објављено је и да ће плоча бити јавно изложена у музеју као ' доказ српске злочиначке крваве кривице за Свјетски рат ', навео је тада Баздуљ.

Владислав Јовановић ће рећи да је Њемачка одувјек присутна на просторима Балкана. Мање, или више. 'Они своје интересе на овим просторима покушавају спровести у посљедњих 150, па чак и 200 година. У неколико наврата они су их демонстрирали и силом. Рецимо, у прошлом вијеку, само је Србија три пута била на њиховом удару. Ти њихови интереси се крећу од економских, преко геополитичких до историјских', сматра овај дипломата.

Да ли је баш сукоб Кристијана Шмита, који има проблем са легитимитетом, и Републике Српске, прије свега милорада додика, који има проблем

Кристијан Шмит
(фото: Армин
Дургут/PIXXSELL)

са западним санкцијама, почетна тачка новог великог историјског поремећаја односа Срба и Нијемаца данас је можда и претенциозно рећи. Оно што се ипак озбиљно мора сагледати јесте да су ових дана у односу Берлина и Срба, односно Балкана, писала чак три угледна њемачка листа.

Франкфуртер алгемајне цајтунг објавио је текст у којем је наведено да 'Русија у Европи може да се ослони на три савезника – Мађарску, Србију и половину БиХ, која је под контролом Срба'. Аутор михаел мартенс пише да су они наклоњени владимиру путину, додуше у различитим нијансама. Берлински Тагесцајтунг у тексту ериха ратфелдера наводи да 'еу и сад желе да придобију српске националисте политиком разумијевања, што је опасан курс'. Аутор сматра да би се значајна стратешка промјена догодила ако би, за почетак, у Брчко дистрикту биле распоређене веће нато снаге. Брчко је, подсјетимо, територија у БиХ којом 'газдују' и Република Српска и Федерација БиХ и симболише коридор и профанест Републике Српске са Србијом.

Трећи лист који се бавио стањем на Балкану је Берлинер цајтунг. Аутор муамер беџириновић сматра да се доминација Србије на Балкану мора сломити, те да је једино Њемачка способна за тако нешто.

Наводи у њемачкој штампи нису прошли непримјећено у бањалучким политичким круговима, па су усплиједиле и неке, додуше нешто мање звучне, реакције. Ипак, у цијелој овој причи много суровије може да зазвучи краћи разговор аутора ових редова са пријатељем из Берлина који је на питање како њемачки медији коментаришу да ће у финалу Мундобаскета играти са Србијом отприлике одговорио: 'Никако, о томе овдје нико озбиљно не пише.' ■

Манифестација финог духа

Рашке духовне свечаности концепцијски представљају најбоље примјере српске културе и умјетности и јако им је стало да повежу прошлост и садашњост, нобеловце и народне инструменте, Србију и комшилук

У ПРОТЕКЛИХ 30 година Рашке духовне свечаности, које се средином аугуста одржавају у граду Рашки на југу Србије и о којима смо већ више пута писали, нису биле организоване само једном: 1995. године када је након хрватске војне акције 'Олуја' дуга колона српских избјеглица кренула према Србији. Није се ту радило ни о бијесу ни о пркосу организатора. Човјеков дух плаче окружен ужасом људске трагедије. У свакој другој прилици и можда баш успркос непрестаном сивилу и јаду свуда око нас, Рашке духовне свечаности јесу културна манифестација финог духа. То је прослава радости отворених људи у том малом граду, који примају сваког тко зна паметно да збори о писцима и књигама, тко зна да свира, пјева и плеше, тко зна да рецитира и глуми или чак ако то и не зна, прима се свако тко је изнутра лијеп као човјек. Да је то тако треба вјеровати на ријеч. Рашке духовне свечаности концепцијски одувјек желе представити најбоље примјере српске културе и умјетности и јако им је стало да повежу прошлост и садашњост, нобеловце и народне инструменте, Србију и комшилук, али све то не би било могуће када Рашчани највише од свега не би хтјели да свечаности буду мјесто на које ће доћи, што би рекао пјесник иван горан ковачић, 'нико до пријатељ драг'. Како се постиже тај спој спонтаног гостопримства, прворазредног програма и свеопћег доброг расположења, тешко да се може научити на курсу за менаџере у култури. Баш због тог посебног штимунга доста је људи од имена и реномеа долазило на Рашке духовне свечаности свих ових година, пуно њих је, кажу, усклађивало своје годишње одморе према датуму почетка Свечаности и глас о овој културној манифестацији до далека се чуо. Али, ове 29. Рашке духовне свечаности некако су више него икада одзвониле најпунијим звуком своје културне изузетности. Ове године нетко је рекао да су Рашке духовне свечаности тренутно 'најбољи колажни фестивал у Србији и околици' и без сумње је тако. Оно што је кључно у шарму ове манифестације јест нека врста суптилног прелијевања доживљаја и спајања различитих културних жанрова. Тако се, на примјер, ове године једно поподне отварала изложба о 'српском кубизму', навечер би се причало о монографијама посвећеним филмском редатељу горану паскаљевићу и глумици неди арнерић, па би се онда ишло на концерт фантастичног грчко-бугарског бенда теодосија спасова, да би се поново сви вратили на одличну представу 'Аудијенција' – и тако шест дана у круг. Комбинација да у истом дану Свечаности понуде четири, пет различитих културних догађаја која се на неки необјашњиви начин повезују, формула је успјеха овог заиста узбудљивог фестивала. Прије двије

Мирослав Тадић на овогодишњим Рашким духовним свечаностима

године на овом мјесту записали смо о Свечаностима оно што вриједи и данас, а то је да у крајње разноликом програму 'наслови су интригантни, теме важне, а гости су разбарушени.' Уз важну напомену да умјетнички директор Свечаности, никша барлов, посједује тај богомдани нерв да непрестано испире и коначно пронађе ситне каменчиће чистог злата од којих саставља програм за све нас. Један такав златни грумен ове године био је филм дарка лунгулова 'Ју група – тренутак сна', који је имао премијеру на 51. Фест-у у марту ове године и добио Гран при на Фестивалу документарног и краткометражног филма у Београду. Како је речено, 'сниман је седам година и у њега је стало 80 година живота, више од 50 година постојања Ју групе и 45 година Југославије.' Када један такав филм доведете у Рашку, па о њему причају паметни људи, попут рецимо дугогодишњег рок критичара пере јањатовића, онда то дефинитивно није само филмска вечер, него епопеја о свему што је до сада чинило наш живот. Други примјер те неухватљиве чудесности је представљање књиге 'Записи с предумишљајем' покојног милутина дедића, брата пуно славнијег арсена дедића, који је читав живот записивао и цртао своје импресије обилазећи оријашка мјеста српске духовности – десетине манастира и цркава, али и мјеста свјетске културе. Био је сликар и писац, стамен човјек којега никакве буре живота нису могле смести. Знао је, како је говорио, да му је Шибеник у срцу и дом у Београду, али најбитније од свега, знао је што је заиста важно, те да то треба тражити и томе служити. Записивати, годинама и деценијама – да се не заборави. Када након таквог свједочанства које се плаћа животом, чујете концерт мирослава тадића и пријатеља; музицирање у којем су укљу-

чени народни мелоси, разни језици, културе и сам свемир, онда је ваша душа пуна и више вам ништа не треба. Публика је могла да посјети и трибину за сладокусце, о Радио Београду 2 под називом 'Радио-таласи заплјускују књижевност', да слуша фантастичну амиру медуњанин и да чује како су се слагали андрић и црњански. Могла је да буде на представљању нове књиге 'Племениот галамџије' пеце поповића 'Географија расутог срца', да чује блуз бенд 'Сирова кожа' и да присуствује промоцији књиге 'Треба времена да постанеш млад' (то је био и слоган овогодишњих Свечаности), по којног и драгог новинара веље павловића, који је духовне теме и посјете манастирима спајао са цезом и рокенролом. Могло се још пуно тога у тој ири од злати на овогодишњим Рашким духовним свечаностима. ■

ИМПРЕСУМ

Година хvi / Загреб | петак, 15/09/2023

ПРИВРЕДНИК #206

ИЗДАВАЧ
Српско привредно друштво
'Привредник' и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК
Дарко Матошевић
ДИЗАЈН
Парабуреау /
Игор Станишевић
& Дамир Бралић

УРЕДНИК ПРИВРЕДНИКА
Никола Лунић
РЕДАКЦИЈА
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарџија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савјета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

РЕДАКЦИЈА
Прерадовића 18,
10 000 Загреб
т/ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

pitanja umjetne inteligencije (UI) pri Google Research centru, a Gebru, inače jedna od najcjenjenijih afroameričkih znanstvenica, svoje nezadovoljstvo kompanijom izrazila je mejlom poslanim kolegicama. Zbog toga je dobila otkaz. Tjedan dana kasnije otkaz dobiva i Mitchell, inače europskog podrijetla, koja je izrazila nezadovoljstvo brojem novozaposlenih žena. Google ju je optužio da je iz kompanije iznijela neke dokumente pa je i njoj otkazana suradnja. Prepirka koja je počela oko rada o mimikriji jezika otkrila je u najboljoj sociolingvističkoj maniri društvene probleme koje ne želimo svi adresirati. Google je još od Gebru i Mitchell tražio da povuku svoja imena iz rada jer je odvjetnički tim zaključio da su koristile preoštar jezik (‘opasnosti’ umjesto ‘rizika’ i ‘negativnosti’ umjesto ‘izazova’) i da nisu navele dovoljno referenci na pokušaje firme da sanira probleme zbog kojih su često kritizirani. Znanstvenice su to odbile, a kompanija je zaključila da ih vođe vlastitih timova predstavljaju u negativnom svjetlu. Akademaska zajednica se pobunila protiv odvjetničkog gušenja slobode izražavanja u akademskim radovima. Svijet se i dalje okreće, a nama je ostalo da se pozabavimo problemima, odnosno ‘izazovima’ umjetne inteligencije.

Posljednji takav ‘izazov’ tiče se rasprave o tome da ChatGPT u posljednje vrijeme sve češće daje krive rezultate, čak i u jednostavnim matematičkim izračunima. Može li se onda dovesti u vezu veličina korpusa (skupa) tekstova sa sve češćim krivim rezultatima nekih LLM-ova? Ako LLM nema mogućnost filtrirati informacije, kao što to ima ljudski mozak, onda bi krivi rezultati trebali biti očekivani. Druga faza rasprave o LLM-ovima je realističnije otrežnjenje. Kao ilustracija može poslužiti šala koja se proširila među dizajnerima: ‘Ne brinite, dizajneri su sigurni pred UI-jem jer klijenti ne znaju objasniti što hoće.’ I zaista, za uspješno korištenje UI-ja potrebno je uspješno napisati ‘prompt’ odnosno uputu ili pitanje. Za to ne treba samo posjedovati bazično znanje o onome što se traži, već je važnije LLM-u s kojim pričate zadati limite pitanja i što više kontekstualnih detalja. ‘Prompt’ ili uputa u nekim botovima čak mogu biti limitirani na određeni broj ulaznih znakova, što znači da ne možete ni u svim LLM-ovima baš najbolje objasniti kontekst. A kontekst glavu čuva. Što bolji kontekst, to hipotetski bolji odgovor. Samo, ni to više nije jednostavno kao što je bilo u početku.

LLM-ovi su zamišljeni kao analogija mentalnih ljudskih procesa, no teško ih je kopirati u elektroničke procese ako ove prirodne, biološke, još nismo dovoljno objasnili. Softveri – dakle umjetna inteligencija ili *veliki jezični modeli* (LLM) – imitiraju ljudski um na temelju dva ograničavajuća faktora: našeg limitiranog znanja o umu i činjenice da pokušavamo numeričkim faktorima kompenzirati ono što se u umu događa na biokemijskoj razini. Prvi faktor, nepotpuno razumijevanje ljudskog uma, dodatno otežava činjenica da računalni lingvisti možda razumiju jezik, ali zapravo nisu matematičari. Matematičari pak možda razumiju brojeve, ali nisu neuroznanstvenici ni lingvisti, dok ovi srednji ne razumiju nužno ni jezik ni matematiku i ne moraju znati prenijeti programerima adekvatnu logičku formu za osmišljavanje adekvatnog koda. Drugi faktor, numerička kompenzacija, ne može u potpunosti nadomjestiti ono što se zapravo događa u mozgu na biokemijskoj osnovi. Za bilo koju akciju mozga nužni su pozitivan ili negativan naboj, određena frekvencija, vrijeme od podražaja do početka akcije i biokemijski prijenos informacije neurotransmiterima. Umjetne neuralne mreže sve to pokušavaju kompenzirati numeričkim

i statističkim kombinacijama. Umjetne *neuralne* mreže bazirane su na matematičkoj kombinatorici, a ovdje ih uspostavljamo kao različite od prirodnih bioloških *neuronskih* mreža utemeljenih u brojnim biokemijskim i fizikalnim zakonima, kao što, uostalom, pokazuje kulturna teorija naziva – *orkestrirana objektivna redukcija* (*Orchestrated objective reduction*, skraćeno Orch-OR) nobelovca i fizičara ROGERA PENROSEA u suradnji s neuroznanstvenikom STUARTOM HAMEROFFOM, u kojoj autori definiraju svijest kao pitanje kvantne mehanike.

Neuralne (umjetne) mreže imaju mnoštvo slojeva među kojima mi razumijemo samo prvi inputa informacija i zadnji sloj njihova outputa – sve što se događa između inputa i outputa znanstvenici koji se bave UI-jem zapravo ne razumiju, što većina njih priznaje. To nije nužno kritika istraživača, više prigovor pristupu javnom mnijenju, plasiran s ciljem da se promijeni pristup programiranju LLM-ova. Većina lingvista koji pišu o ovoj temi možda nisu programeri, ali svakako imaju dubinsko razumijevanje ljudske kognicije. Ipak, svaka struka iz svoje perspektive dolazi zapravo do sličnih zaključaka.

Osim spomenute Emily Bender, na istu temu progovorio je i NOAM CHOMSKY u njemu omraženom New York Timesu, u tekstu koji je nazvao ‘Lažnim obećanjem ChatGPT-ija’. Chomsky ističe kako LLM-ovi funkcioniraju suprotno od jezika, koji na temelju ograničenog broja inputa (npr. fonema koji tvore morfeme koji tvore riječi što tvore rečenice itd.) daje neograničene outpute. LLM-ovi na temelju prevelikih korpusa – odnosno prevelikog broja inputa – daju sličan broj outputa, dok istovremeno program nema inherentnu sposobnost ispravljanja, brisanja i prepravljanja informacija u skrivenim slojevima neuralnih mreža. Te unutarnje slojeve neuralnih mreža lingvistkinja Bender naziva fantomskim podacima koje (trenutno) nije moguće usmjeriti. Potom postavlja pitanje koliko veliko je preveliko.

Ideja zbirki ogromnih korpusa tekstova nije rezultat samo trenda devedesetih godina 20. stoljeća i principa digitalizacije ‘svega’, već i ishod postavke da velika količina nečega garantira raznolikost sadržaja. Na primjeru interneta i jednog parametra – jezičnog – Bender i drugarice ističu kako veličina korpusa tekstova ne garantira raznolikost te navodi internet kao mrežu u kojoj dominira

**Ni sada ni za
pet godina, ako
programeri nastave
razvijati LLM-ove
opisanim
načinom, umjetna
inteligencija neće
doseći prirodnu.
Postojećim procesom
sigurno nećemo
dobiti nikakvu
drugu umjetnu
inteligenciju
osim rasističke
i šovinističke**

engleski jezik. Analogija stoji. Kao problematične faktore LLM-ova istraživačice dalje navode činjenicu da se društvo mijenja brže nego što se to može detektirati u korpusima (tj. zbirkama tekstova poput npr. Wikipedije, književnog korpusa, novinskog korpusa ili npr. Twittera) koji služe strojnom učenju i na kojima se obrazuju svi LLM softveri. (Korpusi se ne učitavaju u softvere u svom integralnom obliku, već im prethode određene faze i radnje poput parsanja, segmentacije, tokenizacije, stematizacije, lematizacije i različitih tipova tagiranja.) Štoviše, iz veličine i sadržaja korpusa ne mogu se filtrirati negativne društvene predrasude, što Bender i drugarice ilustriraju velikim društvenim američkim pokretima razvijenima u posljednjih deset godina – Black Lives Matter i #MeToo te njihovoj vidljivosti u korpusu tekstova. Iako muškarci i žene različito percipiraju seksualno zlostavljanje na internetu, u korpusima se to ne vidi, kao što se ne vide ni razlike u drugim društvenim problemima i predrasudama. Također, ovdje ulogu igra i broj muških vs. ženskih komentara online. Sve takve neravnoteže izazivaju disbalanse u procesu učenja LLM-ova, koji onda mogu razviti predrasude. To je bio slučaj prije nekoliko godina s Twitterovom umjetnom inteligencijom koja je od početne točke ravnopravnosti vrlo brzo prerasla u najvećeg nacista i rasista na internetu. Ako uzmemo bilo koji književni korpus, dakle digitalnu zbirku svih književnih tekstova iz nekog perioda, on sadržava sve predrasude i mišljenja iz razdoblja u kojem je nastao. Na primjer, s obzirom na količinu erotske poezije koju su objavili muškarci naspram one koju su objavile žene, UI može, baš kao i muškarci milenijima, misliti da žene ne gledaju svijet jednako erotski kao i muškarci. Budući da su sva društva puna ovih i brojnih drugih predrasuda i da korpusna lingvistika nema ugrađene vrijednosne kriterije, LLM-ovi ne mogu i ne znaju čistiti odnosno ‘prunati’ (engl. *pruning*, orezivanje) i selektirati važno od nevažnoga, spremati važno, brisati nevažno. Umjesto njih, to rade istraživači dok biraju koje će tekstove dati LLM-ovima da se na njima obrazuju. Kako je u korpusima kojima se umjetnu inteligenciju trenira svaka rečenica jednako vrijedna, teško je zaključiti koje informacije izbrisati, a koje sačuvati. Um i društvo pak funkcioniraju suprotno: rečenice nose ideje koje nose vrijednosti. Htjeli mi to tako reći ili ne, neke ‘rečenice’ su vrednije od drugih. Neke rečenice posebno spremamo, a brojne druge ‘prunamo’ odnosno čistimo ili brišemo.

Pod uvjetom da smo u moru argumenata o UI-ju dobro odabrali onih par koji mogu objasniti zašto se ne moramo bojati umjetne inteligencije, čitatelj sada sigurno razumije da su ključ razvoja kako čovjeka tako i umjetne inteligencije društveni kontekst i individualno iskustvo. Međutim, umjetna inteligencija nema individualno iskustvo, a ni kontekst ne razumije najbolje. Provela sam nekoliko tjedana osmišljavajući različite kontekste za ‘promptove’ na ChatGPT-ju ne bih li pokušala dokučiti kako LLM-u procesuirati iskustvo. Ali ma kako formulirati pitanja, odgovor se uvijek svodio na disklejer za koji pretpostavljam da su ga programeri izravno kodirali: ‘Kao jezični model, nemam svijest o sebi niti svjesnost o svojim postupcima. Nemam subjektivno iskustvo niti svijest o tome kako funkcioniram. Moja obrada jezika temelji se na statističkim modelima i algoritmima koji nemaju svijest o sebi. Kao jezični model, nemam emocionalno iskustvo ili iskustvo izvan jezičnog domena. Moja svrha je pružiti jezične informacije i podršku korisnicima, ali nemam osjećaje, mišljenja ili iskustva koja su izvan jezika. Iako koristim kontekstualne infor-

macije za obradu jezika, to je ograničeno na jezični kontekst koji je naučen iz podataka. Nemam širu svijest o kontekstu izvan jezika, kao što to imaju ljudi koji koriste svoje iskustvo, znanje i osjetila za razumijevanje konteksta. Razlikovanje ‘iskustva’ je važno kako bi se razumjela priroda i ograničenja jezičnih modela kao što sam ja. Iako moja funkcionalnost u obradi jezika može biti složena i korisna, važno je napomenuti da to nije usporedivo s bogatstvom iskustva, svijesti i razumijevanja koje imaju ljudi.’

KOJA je onda funkcija društvenog konteksta i individualnog iskustva u razvijanju umjetne inteligencije? Taj se proces ne bi smio razlikovati od onoga odgoja djeteta. Roditelji lažu djeci o tome kakav je svijet zapravo, učeći nas pravilima po kojima nikada nećemo moći živjeti jer su u prevelikom raskoraku s društvom. Programeri moraju balansirati input informacija o tome kakav je ljudski svijet. Ali s ovako kodiranim LLM-ovima balans će biti moguće kontrolirati samo dok je softver u testnoj fazi, kada nema slobodu stjecanja vlastitog iskustva i konteksta u susretu s biološkim bićima u bespućima interneta. Ako bismo zapravo htjeli imati umjetnu inteligenciju kojoj možemo vjerovati, više nalik kompjuterima u ‘Zvjezdanim stazama’ nego HAL-u u ‘2001: Odiseji u svemiru’, onda moramo promijeniti same neuralne mreže. Statistika, kombinatorika i vjerojatnost nisu dovoljne za kreiranje inteligencije i za njezino samoorganiziranje. Meni se čini da je za stvarnu samoorganizirajuću inteligenciju nužno ‘prunanje’ neurona, odnosno da je nužno čišćenje, selektiranje, brisanje i čuvanje pojedinih paketa informacija, kao i njihovo opetovano ponavljanje. Jer to je ono što naše sinapse rade, a LLM-ovi ne mogu. Sinapse su trenutačna mjesta u mozgu. One nisu čvrsta i trajna materijalna struktura. One su doslovno nalik makadamima u planinama. Ako se puno hoda po nekom makadamu, odnosno misli o nečemu, ako se puno puta ponavlja ista radnja, onda ostaje fizikalni trag, neuron se razvije prema drugom neuronu. Makadam je lako prohodan, ali nema stalnog ‘mosta’ između njih, taj most, sinapsa, odnosno prijenos informacija od jednog neurona ka drugome je biokemijski proces, a ne statistički kao u umjetnim, neuralnim mrežama. To je ‘miris’ koji traje samo tokom prijenosa informacije, a nije stalno izgrađena cesta. Zato se mijenjaju sjećanja, poboljšavaju vještine, zato zaboravljamo nešto ako redovno ne koristimo neko znanje, ako ne tjeramo vlastitu elektroniku i biokeciju da ‘hodaju’ nekim novim putom, onda gubimo te informacije. Uostalom, tako i mi postajemo pametniji, upornim prolaskom materijala koji ne razumijemo, upornim ponavljanjem i popunjavanjem rupa u znanju, upornim učenjem nečega novoga, ali istovremeno zaboravljanjem nebitnoga. Ukratko, iskustvom.

Zaključak ovog teksta sukladan je zaključcima brojnih lingvista, matematičara i programera, a suprotan stavovima brojnih medijskih komentatora, financijskih analitičara, burzovnih stručnjaka i raznih sitnih investitora koji rješenje svih društvenih problema vide u tome da se kapital treba riješiti ljudskih radnika pa im je najnovija nada umjetna inteligencija. Međutim, to su nade za neka naredna stoljeća. Ni sada ni za pet godina, ako programeri nastave razvijati LLM-ove opisanim načinom, umjetna inteligencija neće doseći prirodnu. Postojećim procesom sigurno nećemo dobiti nikakvu drugu umjetnu inteligenciju osim rasističke i šovinističke. Jer takvih je stavova u korpusima puno više nego onih koji teže progresivnosti i ravnopravnosti. ■

Parizer za izborni doručak

Opozicija je zatražila organiziranje prijevremenih parlamentarnih izbora, uz prethodno ispunjavanje zahtjeva OEBS-a o njihovoj demokratizaciji.

Vučić i SNS na to su odgovorili tako da su odmah krenuli u izbornu kampanju smanjenjem cijena i kamata na kredite

SUOČENA s krahom još jednih masovnih uličnih prosvjeda koje je organizirala i vodila, srpska opozicija je zažmurila i od predsjednika ALEKSANDRA VUČIĆA ultimativno zatražila da raspiše prijevremene parlamentarne i beogradske gradske izbore. Do jučer za izbore oporbenjaci nisu htjeli ni čuti, a sada traže da se održe najkasnije do kraja ove godine. Opozicijska politička vratolomija dogodila se nakon što su se prosvjedi 'Srbija protiv nasilja', koji su poslije masovnih ubojstava u beogradskoj školi 'Vladislav Ribnikar' i selima kraj Mladenovca na ulice izveli desetine tisuća ogorčenih građana, u pet mjeseci koliko traju sveli na tjedne rutinske šetnje nekoliko tisuća oporbenjaka i njihovih srčanijih simpatizera.

Vučić i njegova Srpska napredna stranka opoziciji su izbore kao rješenje ponudili odmah nakon što su se prosvjedi počeli zahuktavati, ali ih je ona s grnušanjem odbila. Uostalom, godinama unatrag Vučiću se na nos nabijalo da je svoju autokratsku vlast ukorijenio u svakodnevnoj proizvodnji izvanredne situacije u Srbiji i njezinom okruženju te

u permanentnom održavanju izvanrednih izbora i predizbornoj kampanji koja stalno traje. Tvrdilo se, primjerice, da su 'prevremeni izbori Vučićevo vanredno stanje. Savršeni da podigne tenzije u društvu, zaoštri podele i pobeđi u još ponekom od svojih zamišljenih ratova. On nikada do sada nije zakazao izlazak na birališta a da nije bio siguran da drži pod kontrolom sve što mu je neophodno da bude pobjednik na tom glasanju'. Ovaj put izvanredne izbore zazvala je opozicija. U zahtjevu koji su predali Vučiću napisali su i ovo: 'Srbija se nalazi u dubokoj političkoj i društvenoj krizi. Svakodnevno institucionalno, pravno, verbalno i fizičko nasilje u društvu se ne smanjuje, ekonomska i socijalna kriza pogađa široke slojeve društva, zahtevi građana koji protestuju mesecima su ignorisani. Potrebni su nam odgovorni ljudi u politici koji će rešavati probleme umesto što ih ignorišu. Iz toga razloga predlažemo da se ta kriza razreši institucionalnim putem – uz pomoć slobodnih i poštenih izbora.'

Ako Vučić udovolji želji opozicije, a navlađuje da hoće, izvanredni parlamentarni i beogradski izbori održat će se godinu i pol

dana nakon prošlih, koji su zajedno s predsjedničkim održani lani u travnju. Srpski politolozi i drugi stručnjaci su i te prošle izvanredne izbore, kao i one ranije, prokazivali kao uzročnike 'konstantne nestabilnosti, nemogućnosti da se izgrade institucije, nemogućnosti da institucije rade svoje posao, urušavanja svih pravila koja su ionako u značajnoj meri urušena, velike neizvesnosti, arbitrarnosti i povećavanja nadmoći izvršne vlasti', odnosno 'jedno konstantno v. d. stanje koje je loše za ekonomiju, društvo, institucije i bez ikakve dileme loše za samu demokratiju'. Opozicija je, međutim, ovaj put uvjerena da će izvanredni parlamentarni i beogradski izbori biti spas za Srbiju. Jedino što uz njihovo održavanje traže je i 'potpunu primenu svih preporuka OEBS-a o izbornim uslovima sa kojima su se nadležni državni organi, institucije i tela odavno upoznali, ali ih nisu primenili'.

Od svih 'izbornih uslova' za održavanje fer izbora opoziciji je, čini se, najvažniji informativno-politički program Radiotelevizije Srbije. Zato su odmah nakon Vučića svoje zahtjeve uručili i poslovdstvu i urednicima RTS-a. Potpredsjednica Stranke slobode i pravde MARINIKA TEPIĆ prije predaje zahtjeva RTS-ovoj pisarnici poručila im je da 'postoje imena i prezimena ljudi koji su odgovorni na RTS-u. RTS nije javni servis, već servis režima, a u poslednje vreme informativni bunker. Vrhovni urednik RTS-a je na Andrićevom vencu i njemu je najlakše da u najvišem rukovodstvu RTS-a drži penzionere. Nećemo prihvatiti optužbe da se mešamo u uređivačku politiku. Predstavljamo najmanje 20 odsto građana Srbije. Toliko nam najmanje pripada vremena u informativnom programu'. Lider Ekološkog ustanka ALEKSANDAR JOVANOVIĆ Čuta okomio se pak na RTS-ova direktora DRAGANA BUJOŠEVIĆA, poručivši mu da 'dolazi vreme svođenja računa'. Po Čutinom 'svođenju računa', Bujošević je 'sad rob Aleksandra Vučića, a zajedno smo se borili za slobodu', pa bi se trebao sjetiti '5. oktobra kada je bio zajedno sa borcima za slobodu i kada su bili ispred zgrade RTS-a'.

I dok opozicija otprilike zna što bi s RTS-om, još uvijek ne zna hoće li na izbore izaći

s jednom ili više izbornih lista jer još uvijek 'razgovaraju o tome koji je najbolji format u kome postižu najbolji rezultat'. Štoviše, oporbenjaci ne znaju ni hoće li nastaviti s blokadom parlamenta, nakon što im prvi pokušaj nije uspio, pretvorivši se u političku lakrdiju. S druge strane, Aleksandar Vučić i SNS opozicijski zahtjev za održavanje izvanrednih izbora dočekali su kao zapete puške: smjesta su krenuli u izbornu kampanju. Dok su oporbenjaci pred zgradom RTS-a njegovom poslovdstvu i urednicima prijetili 'svođenjem računa', Vučić je u Nišu prisustvovao početku izgradnje nove tvornice austrijskog Palfingera, podsjetivši da je u deset godina SNS-ove vlasti broj zaposlenih povećan za preko pola milijuna, s milijun i osamsto tisuća na preko dva milijuna i trista tisuća.

Narodna banka Srbije istovremeno je 'privremeno ograničila nominalnu kamatnu stopu u narednih 15 meseci, počev od oktobarske rate'. Privremena mjera NBS-a 'odnosi se na stambene kredite fizičkim lici-ma, i njome je ograničena kamatna stopa za dužnike koji su korisnici prvog stambenog kredita sa promenljivom kamatnom stopom, a čiji ugovoreni iznos ne prelazi 200.000 evra'. Odlukom NBS-a smanjit će se kamate i rate na oko 100 tisuća stambenih kredita koje građani trenutno otplaćuju u Srbiji, pa je jasno da se radi o jakom predizbornoj potezu. Pogotovo kad ga se pridoda povećanju mirovina i plaća u obrazovanju i zdravstvu te rastu subvencija za poljoprivredu koje je osigurano u netom usvojenom rebalansu ovogodišnjeg budžeta.

Iako još uvijek nije sasvim sigurno da će se izvanredni izbori doista održati u prosincu, dio izborne kampanje već je postao i – parizer. Vučićevu teatralnu prošlotjednu najavu smanjenja cijena dvadesetak prehrambenih proizvoda koje je naprednjačka vlast dogovorila s trgovačkim lancima opozicija je dočekala sa sprdnjom. Njezin podsmijeh posebno je izazvalo smanjenje cijene parizera, na što je Vučić organizirao zajednički doručak s ministrima financija i trgovine na kojem su glavno jelo bili sendviči s parizerom i majonezom.

KOMENTIRAJUĆI u Danasu Vučićev potez, strateg političkog marketinga STEVAN VLAJIĆ rekao je da se radi o 'populističkom performansu koji se izvodi iz nekoliko koraka. Prvi je bio predstavljanje pojeftinjenja parizera i drugih životnih namirnica koje se mogu naći u većini domova, a onda je sačekao elitističke reakcije kako to radi zbog sopstvenih birača i manje-više ih je dočekao'. Snimanjem doručka s ministrima, smatra Vlajić, Vučić 'želi da proizvede identifikaciju da bi pokazao kako on i ministri mogu da žive kao (sav) normalan svet'. Neki njegovi birači će to i bukvalno progutati, neki ne, ali će se kompletna opoziciona javnost sutra najverovatnije baviti tim besmislenim činom. Na taj način on nastavlja sa kupovinom vremena i plasiranjem banalnog sadržaja, dok ispod radara prolaze mnoge teme koje su od suštinskog značaja za Srbiju i njene građane'.

Vučić, međutim, najavljuje daljnja sniženja cijena pojedinih proizvoda: 'Nastavićemo sa ovom akcijom, sledeće nedelje očekujte sniženje za najmanje 10 proizvoda. Želimo da zajednički suzbijamo inflaciju, baš sada kada značajno povećavamo plate i penzije. Želimo da pokažemo brigu prema običnim ljudima.' I nastavlja: 'Na kraju, jedino što može da se uporedi su rezultati, i nivo plata, i nivo cena, i nivo penzija, i svega drugog, i da se vidi kada su ljudi bolje živeli. Kao i nivo izgrađenih puteva, pruga, koliko je bolnica izgrađeno, koliko je škola izgrađeno...' ■

Vučić voli jesti parizer, posebno u avionu
(Foto: Instagram/buducnostsrbiyeav)

Све је исто, само деца расту

Школе су добиле полицајце пред улазом за које нико не зна шта им је посао, наставнике и даље ништа не питају, већина захтева синдиката у вези сигурности није прихваћена, а једина видљива промена је десет садница испред школе Владислава Рибникара

МЕСЕЦ дана након убиства у београдској Основној школи Владислава Рибникара и у селима у околици Младеновца и Смедерева, одлучено је да се прекида школска година. Ученик седмог разреда у тој је школи почетком маја убио девет ученика и једног заштитара. О прекиду школске године наставно особље претходно нико није питао, па ни обавестио. О чему су сазнали из медија, а понадали су се да је то учињено како би се добило више времена за потребне промене да би се у нову школску годину ушло са већом сигурношћу, већим поверењем у систем да зна шта чини.

Систем је одговорио тако што је, како кажу, обучио око 6.000 полицајаца за рад, не у школама, него испред школа, а један од њихових задатака би требао бити и разговор са наставницима. Није јасно о чему, да ли о ученицима који буде сумњу, који се чудно понашају и ако је то случај, шта онда са њима. Привођење на разговор? У једном од синдиката полиције упозоравају да полицајаца за то нема довољно, односно да можда и има, али да онда нема за друге полове, па сматрају да је та мера неодржива.

Осим полицајаца, школама су послате и тзв. смернице за организацију и реализацију образовно-васпитног рада у којима је посебан нагласак на унапређивању васпитног рада са ученицима. У једној смерници стоји да 'основни циљ рада у школској 2023/2024. представља развој позитивних људских вредности код ученика и унапређивање односа заснованих на међусобном поштовању, сарадњи и солидарности уз уважавање различитости'. Смернице нису обавезне, а једна школа у Чачку чак је одбила да поступа по њима зато што су изазивале бес и резигнацију наставника јер их третирају као једине кривце 'за недостатке и потпуни фијаско школског система'. И то је блажа верзија одговора. Укратко, време је изгубљено, а мера готово да нема.

— После трагедија имали смо прилику да коначно нешто променимо, да променимо ствари које су и пре тога биле очигледне, које смо сви знали и осећали, а ово је само требало да нас додатно подстакне на то. Али сад улазимо у нову школску годину на исти начин као у било коју претходну – упозорава НЕВЕНА БУЂЕВАЦ,

психолошкиња и ванредна професорка на Учитељском факултету у Београду.

Најављено је и да ће ученици основних школа, од петог до осмог разреда, имати нови изборни предмет 'Врлина и вредности као животни компас'. Он укључује разговор о темама као што су породица, здравље, образовање, мир. Наставник има слободу да се бави и другим вредностима. Нема писмених и контролних, већ је замишљено да се разговара на разне провокативне теме, да би се онда рекло да је реч само о новој слободној наставној активности која ће обогатити постојећу понуду ових програма. Наша саговорница истиче да то није одговор на проблем и стање, већ да је реч само о покушају да се покаже да се нешто ради.

Министарство образовања, односно Влада Србије оглушила се и на захтеве Независног синдиката просветних радника Србије (НСПРС). Нека нада је ипак постојала. — Тражили смо три ствари – објашњава нам потпредседник НСПРС-а НИКОЛА ЂУРЧИН и наводи да је једна била увођење суспензије са наставе за ученике који се насилно понашају.

— То је познато у пракси других земаља. Тражили смо измене Кривичног закона да напади на наставно особље и генерално запослене у школи буду посебно третиран тим законом, да пошаљемо поруку да школа није место насиља. Трећа ствар коју смо тражили се односила на нереаговање инспекције по анонимним пријавама које углавном служе за притиске на наставнике. И то смо лоцирали као додатни притисак на наставнике и то треба да буде укинута – објашњава он и наглашава да је

тек први захтев препознат у предлогу закона који је прихватила Влада, али то тек треба да стигне до Скупштине која закон може, а и не мора усвојити.

А Скупштина би, ако се председник Србије АЛЕКСАНДАР ВУЧИЋ одлучи на расписивање ванредних парламентарних избора, што је захтев опозиције и то оне која већ месецима протествује због насиља, могла бити распуштена, тако да би и те измене могле да сачекају нека друга времена.

Родитељи и деца времена немају пуно, што посебно важи за оне који похађају школу Владислава Рибникара. Мањи део родитеља је своју децу пребацио у друге школе, неки сматрају да та школа треба да буде срушена, а на њеном месту постављен меморијални центар, други су опет за то да деца наставе школу и тако покажу да је победио живот, да су победила деца.

Не знајући како да се носи са тим захтевима, Министарство просвете се одлучило за половично решење па се део школе реновира и припрема за будући меморијални простор. Иако је најављивано да ће радови бити готови до почетка школске године, то се није десило. Део школе, она страна где су се убиства десила, под скелам је. У остатак школе су стиснути сви остали ученици и тренутно се ради у тешким условима. Родитељи су незадовољни и због тога што још нису пронађени одговорни за објављивање списка са именима деце потенцијалних жртава малолетног убице, који се појавио у медијима, али који је показивао и начелник београдске полиције на дан убиства.

То су околности у којима је почела нова школска година. Додајмо још да су нас-

тавници углавном из медија сазнали и то да ће само деца београдских школа добити бесплатне уџбенике.

— Невероватно је колико наставници у овој земљи нису ни за шта питани и уважени и колико смо на сваки начин понижени – разочарана је Невена Буђевац која напомиње да је наставницима најтеже јер у њих гледају сви – и деца и родитељи.

— Просветне власти од наставника очекују да ураде нешто, а они нити могу, нити имају услове да то ураде, нити је реално да било шта спроведу. Не знам одакле очекивање да је школа боља или другачија од друштва. Све се одражава на школу, а школа није одговорна за ситуацију нити може сама да било шта поправи – истиче Буђевац.

Подсећа да су и пре пуцњаве у школи наставници тражили статус службеног лица јер се нису осећали безбедно, те напомиње да се у нову школску годину ушло без повећаног броја стручњака који могу да раде са децом, нити су наставници прошли обуку, јер 'као да чекамо да прође време и да се ово заборави'. Истиче да деца не заборављају и да траума остаје, иако се о убиствима не прича као што се причало пре три месеца.

Ђурчин такође истиче да је одговор власти неадекватан и плаши се будућности подсећајући да након убиства није дошло до деескалације насиља.

— И нисам једини. Смернице више уносе забуну него охрабрење за наставнике, родитеље и децу. Мислим да људи још не схватају шта се десило. Није ово образовни проблем. Родитељи се боје кад пошаљу децу у школу да ли ће се вратити из школе. То је озбиљан проблем, а ми смо добили спору и суштински неадекватну реакцију и покушај пребацивања одговорности – закључује он.

У међувремену, родитељи деце из школе Владислава Рибникара поставили су пред затворен улаз школе, у коју се улазило са обе стране зграде, десет стабала сећања како би одали почаст убијеној деци и раднику обезбеђења у школи, а 'дрвеће сећања би требало да пролазника заустави у кораку и онда отвори сећање на злочин који се догодио у школи 3. маја'. ■

Десет стабала сећања испред затвореног улаза у школу Владислава Рибникара (Фото: Дејан Кожул/Новости)

Boriceva vlast između Allendea i Pinocheta

Politička polariziranost u Čileu bila je u vrijeme komemoracije vidljiva i na ulicama, vandalizirani su predsjednička palača i groblje na kojemu je obilježje žrtvama Pinochetove diktature. Predsjednik Boric ranije je predstavio nacionalni plan potrage za nestalima, uz riječi: 'Pravda je prespora. Ovo nije usluga obiteljima, već dug države cijelom društvu'

Predsjednik Gabriel Boric na maršu uoči 50. obljetnice vojnog udara (Foto: Ivan Alvarado/Reuters/PIXSELL)

UPONEDJELJAK, 11. rujna čileanski predsjednik GABRIEL BORIC predvodio je obilježavanje okrugle godišnjice vojnog udara kojim je prije 50 godina tamošnja desnica uz pomoć SAD-a svrgnula marksističku vladu predsjednika SALVADORA ALLENDEA, za čim je uslijedila 17-godišnja vojna diktatura AUGUSTA PINOCHETA. Centralni događaj komemoracije održan je na mjestu zločina, u predsjedničkoj palači La Moneda u kojoj je puč izvršen, a Allende počinio samoubojstvo. Na drugim lokacijama Santiago održavali su se čitanje poezije, koncerti i paljenje svijeća na gradskom stadionu, koji je Pinochetov režim koristio kao sabirni centar za provođenje torture nad političkim protivnicima.

Svečanosti u La Monedi prisustvovali su predsjednici Meksika, Kolumbije, Bolivije i Urugvaja, a Boric je dan ranije, kao prvi predsjednik od Pinochetovog silaska s vlasti 1990. godine, sudjelovao u komemorativnoj povorci za žrtve režima. Događajima se nisu pridružili predstavnici parlamentarne desnice, koalicije Chile Vamos. Koalicija je ranije odbila potpisati Boricevu deklaraciju kojom se osuđuju masovna kršenja ljudskih prava u vrijeme vojne diktatore i poziva na ‘obranu demokracije od autoritarnih prijetnji’. Dokument su nazvali ‘pristranom interpretacijom povijesti’.

Politička polariziranost današnjeg Čilea bila je u vrijeme komemoracije vidljiva i na ulicama: prosvjednici na rubovima grada blokirali su prolaz vozilima, u neredima je bilo ozlijeđenih, a vandalizirani su predsjednička palača i groblje na kojemu je obilježje žrtvama. Boric je uoči obljetnice predstavio i nacionalni plan potrage za nestalima u vrijeme diktature koji uključuje centralizaciju sudskih spisa i arhiva sada razasutih po različitim agencijama, njihovu digitalizaciju i jačanje državne forenzičke agencije u kojoj se nalazi nešto manje od 900 DNK uzoraka koje treba usporediti s još nepronađenim ostacima.

U vrijeme Pinochetove vladavine, kazuju službene statistike, 200 tisuća ljudi pobjeglo je iz zemlje, ukupan broj žrtava egzekucija, torture i nestanaka premašuje 40 tisuća, a za polovicom od 3.216 nestalih još se traga. Boricev plan prva je sveobuhvatna državna inicijativa za rješavanje pitanja nestalih nakon završetka Pinochetovog režima. Dosad su to samostalno činile obitelji žrtava protestima, pritiscima na institucije, pa i štrajkanjem glađu, a nekima od njih trebalo je gotovo 50 godina da dočekaju sudsku presudu protiv ubojica bližnjih. Pinochet je naime sam otišao s vlasti 1990. godine, no zapovjednik vojske ostao je sve do 1998. Do 2002. bio je doživotni senator, a umro je četiri godine kasnije, u svojoj 92. godini u vojnoj bolnici u Santiagu, okružen članovima obitelji. Nikada nije odgovarao za zločine, osim što je 17 mjeseci proveo u pritvoru u Londonu po nalogu španjolskog suca BALTASARA GARZÓNA. Španjolska optužnica, podignuta zahvaljujući pravnom konceptu univerzalne jurisdikcije, sadržavala je optužbe za zločine protiv čovječnosti i genocid, no tadašnja laburistička britanska vlada, unatoč protestima međunarodnih organizacija za ljudska prava, zabranila je Pinochetovo izručenje u Španjolsku zbog navodno lošeg zdravstvenog stanja, pa se diktator u ožujku 2000. vratio kući.

‘Pravda je prespora. Ovo nije usluga obiteljima, već dug države cijelom društvu’, rekao je Boric prilikom predstavljanja plana potrage za nestalima, prve takve inicijative nakon desetljeća tijekom kojih su sudovi bili paralizirani zakonom o amnestiji iz Pinochetove ere, koji je onemogućavao progon počinitelja.

Od 2000. godine Vrhovni je sud donio 640 presuda, a 17 specijalnih istražnih su-

Allende objavljuje nacionalizaciju rudnika bakra u rujnu 1971. (Foto: Wikimedia Commons)

daca istražuje još oko 1500 slučajeva. Velik broj ostataka nestalih vojska je uništila još potkraj 1970-ih bacanjem tijela u ocean i vulkane, pa se mnoge obitelji mogu nadati da će biti pronađeni tek fragmenti kostiju ili komadići odjeće, ili da će još uvijek živi nižerangirani agenti, doušnici i kolaboracionisti u dubokoj starosti biti skloniji otkriti lokacije masovnih grobnica.

Čileanska vojska, naime, znatan je dio dokumentacije o zločinima tijekom diktature prebacila na mikrofilmove koje je uništila 2000-ih, a vojni vrh i dandanas ne surađuje sustavno na otkrivanju zločina, izuzev u slučajevima kada od suda dobije takav nalog. Kongresnica LORENA PIZARRO, zastupnica Komunističke partije Čilea i kći jednog od tadašnjih lidera KP koji je nestao potkraj 1976., rekla je tim povodom da čileanska vojska i dalje ima informacije o nestalima i da bi se ‘svi zajedno napokon trebali prestati pretvarati da te informacije ne postoje’.

I dok čileanska vojska krije dokaze o zločinima, američki State Department i CIA na traženje Borica deklasificirali su dva dokumenta koja odgovaraju na dosad navodno nejasnu dilemu – je li tadašnji američki predsjednik RICHARD NIXON znao da se u Čileu sprema puč. Objavu dokumenata Arhiva nacionalne sigurnosti administracija JOEA BIDENA prezentirala je kao zalog za buduće dobre odnose Washingtona i umjereno lijeve vlade predsjednika Borica, a u pitanju su, kako smatraju u toj istraživačkoj agenciji, ‘povijesno najvažniji dokumenti o puču koji su dosad nedostajali’. Direktor programa Arhiva o Čileu PETER KORNBLUH držanje ovih dokumenata u tajnosti 50 godina nazvao je travestijom i rekao da su ‘kritično važni dokumenti još uvijek pod oznakom tajnosti’. Kao primjere naveo je okolnosti ubojstva Allendeovog diplomata ORLANDA LETELIERA u eksploziji autobombe u Washingtonu i ulogu CIA-e u formiranju Pinochetove tajne policije DINA-e koja je provodila torturu i egzekucije.

Što se tiče objavljenih dokumenata, u pitanju su dva brifinga, jedan iz 8. rujna 1973., a drugi iz 11. rujna, dana samog puča, koji dokazuju da je Nixon znao što je sve čileanska desničarska opozicija poduzimala u cilju svrgavanja Allendea. U prvoj depeši CIA Nixona obavještava da ‘postoje indicije da mornarički oficiri, zajedno s militantnim civilnim protivnicima, planiraju zajedničku protuvladinu akciju’, te da Allende vjeruje

State Department i CIA deklasificirali su dva dokumenta koja odgovaraju na dosad navodno nejasnu dilemu – je li tadašnji američki predsjednik Nixon znao da se u Čileu sprema puč. U pitanju su ‘povijesno najvažniji dokumenti o puču koji su dosad nedostajali’

da će vojska zatražiti njegovu ostavku i da njegove pristaše nemaju dovoljno naoružanja da joj se suprotstave. U drugoj depeši, na dan vojnog udara, CIA je Nixona obavijestila da je vojni vrh ‘sve više odlučan u namjeri da ponovno uspostavi politički i ekonomski poredak’ i da mornarica u tome računa na podršku avijacije i policije.

ZA razliku od ovih dokumenata, koji dokazuju ionako samorazumljivu tezu da je američki predsjednik znao da se u Čileu sprema puč, od ranije poznati dokumenti potvrdili su da je Nixonova administracija taj puč poticala tri godine prije nego što se on dogodio. U rujnu 1970., 11 dana nakon Allendeove pobjede na izborima, Nixon je tadašnjem direktoru CIA-e RICHARDU HELMSU naložio da ‘spasi Čile’ orkestriranjem njegovog nasilnog svrgavanja. Iz tog razgovora datira i čuvena Nixonova naredba ‘neka čileanska ekonomija vrišti’, koja je realizirana potezima poput onemogućavanja čileanskoj vladi pristupa dolaru i zatvaranja trgovinskih kanala. Američki ambasador redovito je u Santiagu okupljao biznismene, opozicijske političare i vlasnike medija, koji su zajedno razmatrali taktike za sabotažu Allendeove izborne pobjede.

Nakon Allendeove inauguracije Nixon je svome timu za nacionalnu sigurnost rekao da im je, ako postoji način da se Allendea makne s vlasti, ‘bolje da to učine’, a poznato je i da je CIA provela niz tajnih operacija, od kojih je u jednoj otet i ubijen Allendeov glavni vojni zapovjednik, general RENE SCHNEIDER. U prvih pet godina 1970-ih osim u Čileu, američka vlada orkestrirala je i pomagala smjene režima u Argentini, Boliviji, Urugvaju i Peruu, a prije toga, 1964. i u Brazilu.

Kako u svom nedavnom osvrtu na puč u Čileu piše Institut za društvena istraživanja Tricontinental, program Allendeove koalicije Narodno jedinstvo od početka je američkoj vlasti bio trn u oku koji je nadilazio okvire njezinih interesa u Latinskoj Americi. U prvom programu koalicija je eksplicitno naznačila svoju antiimperijalističku orijentaciju, čija je prva konkretna realizacija bila nacionalizacija industrije bakra. Čile je u to vrijeme raspolagao s 20 posto svjetskih zaliha bakra, SAD je bio najveći svjetski uvoznik, a čileanski kongres već je krajem 1970. izglasao zakon o nacionalizaciji bez ikakve kompenzacije za dotadašnje američke vlasnike. Dan stupanja zakona na snagu proglašen je Danom nacionalnog ponosa.

Allende je potom započeo niz uspješnih i popularnih programa za smanjenje siromaštva i nejednakosti te je istovremeno nastojao širiti ideje čileanskog ‘društvenog laboratorija’ diljem globalnog juga. Čile je 1971. postao članica Pokreta nesvrstanih, u Santiagu je održana UN-ova konferencija

Allendeovo naslijeđe 50 godina nakon puča i dalje je živo, no živo je i naslijeđe Pinocheta. Anketa iz svibnja pokazala je da čak 36 posto ispitanih smatra da je vojna hunta Čile ‘oslobodila od marksizma’, što je najviše u posljednjih 28 godina

na kojoj se razmatrao ‘novi međunarodni ekonomski poredak’, pa su u uredu Nixonomvog državnog tajnika HENRYJA KISSINGERA zabrinuto konstatali kako se Allende ‘sve više pozicionira kao vođa Trećeg svijeta’.

Kapitalističke sile zbile su redove kako bi čileansku prijetnju svojoj globalnoj hegemoniji sasjekle u korijenu, za što su se nakon puča pobrinuli tako što su Čile pretvorili u poprište jednog drugog eksperimenta, ovog puta brutalne neoliberalne šok-terapije.

Allendeovo naslijeđe 50 godina nakon puča i dalje je živo, doduše više na ulicama nego u institucijama, no živo je i naslijeđe Pinocheta, istraživanja pokazuju čak i življe nego ikada posljednjih desetljeća. Anketa agencije Cerc-Mori iz svibnja, primjerice, pokazala je da čak 36 posto ispitanih smatra da je vojna hunta Čile ‘oslobodila od marksizma’, što je najviše u posljednjih 28 godina. Da je puč uništio demokraciju u istoj anketi reklo je samo 42 posto ispitanih, najmanje od 1995. I predsjedniku Boricu rejting se smanjuje, a prošle godine većina Čileanaca odbila je na referendumu prijedlog novog ustava jer su ga smatrali pretjerano lijevo-radikalnim, te su izabrali novu ustavotvornu skupštinu koja je bitno konzervativnija.

Komentirajući ovakvo javno mnijenje, MARTA LAGOS iz agencije Mori rekla je da bi ‘u normalnoj zemlji normalna situacija bila da većina ljudi ne odobrava’ vojno svrgavanje demokratski izabrane vlade, no u Čileu evidentno nije tako. Dapače, kaže Lagos, ‘Pinochet je vjerojatno jedini diktator u zapadnoj povijesti 20. stoljeća kojega i 50 godina kasnije cijeni između 30 i 40 posto stanovnika’. ■

6. KORČULA AFTER PARTY 15.-17.9.23.

Petak, 15. 09.

18:00: "80. godišnjica velikih i presudnih bitaka na Neretvi i Sutjesci". Ivo Goldstein

19:00: 80. godišnjica 1943.: godine: Neretva, Sutjeska, Vis, AVNOJ, partizanke u NOB-u': Dubravka Stojanović, Ivo Goldstein, Ivan Čolović, Ivana Pantelić, Boris Buden, Dragan Markovina

20:00: "Razgovor s Lordanom Zafranovićem: trilogija o Drugom svjetskom ratu: Okupacija u 26 slika, Pad Italije i Večernja zvona. Testament, Tito u Zagrebu i Krv i pepeo Jasenovca, uz projekciju filma 'Okupacija u 26 slika'.

Subota, 16. 09.

18:00: Urbano planiranje: javni i privatni interes: Tea Truta

19:00: Lokalna i zelena javna nabava hrane u Zagrebu: Branko Ančić

20:00: Sudbina javnog zdravstva u Hrvatskoj: razgovor Toni Prug i Nataša Škaričić

21:00: Korčula Bernarda Bernardija i Berislava Kalogjere: Sonja Leboš

22:00: Tribina: "Javna, opća i privatna bogatstva: sukobi i suživot": Toni Prug, Nataša Škaričić, Branko Ančić, Tea Truta, Sonja Leboš

Nedjelja, 17. 09.

18:00: Hamlet, uvek ono što bi mogao biti, a ne tek ono što jeste: Zlatko Paković

19:00: 'Antikomunistički revizionizam': Boris Buden

20:00: 'Tito i Krleža: odnos koji je odredio našu modernost': Zlatko Paković, Damir Pilić, Vuk Perišić, Dragan Markovina.

21:00 : 'KaP: Prva petoljetka, dokumentarna reportaža: Brankica Drašković

DONACIJE

Udruga KaP uglavnom se financira donacijama publike i prijatelja. Stoga vas pozivamo da nam se pridružite i u okvirima svojih mogućnosti, i financijski podržite.

Svaka Vaša i najmanja donacija nam je važna!

kap-korcula.net

Glad ulazi u glavni grad

Prema svemu sudeći, oko stotinu tisuća karabaških Armenaca ostavljeno je na milost i nemilost azerbajdžanskih vlastodržaca. Plinovodi prema Nagorno-Karabahu zatvoreni su od ožujka, redukcije struje traju sve duže, a redovi za namirnice postali su svakodnevna pojava

IMAMO osnovanih razloga da vjerujemo kako se ondje odvija genocid, izjavio je bivši glavni tužitelj Međunarodnog krivičnog suda (ICC) LUIS MORENO OCAMPO i time opisao trenutnu situaciju u Nagorno-Karabahu, odmetnutoj, većinski armenskoj regiji Azerbajdžana koju azerske vlasti već osam mjeseci drže pod potpunom vojnom i ekonomskom blokadom. Humanitarna kriza u Nagorno-Karabahu o kojoj govori Ocampo na ivici je prerastanja u katastrofu, i to na samoj granici Europe. Zbog potencijalnih razmjera te katastrofe o njoj su počeli raspravljati i tradicionalno pasivni europski političari i mediji, ali za sada se čini da se njena putanja kreće prema tragičnom cilju – etničkom čišćenju izgladivanjem.

Aktualna runda dugotrajnog sukoba započela je 2020. godine vojnom ofenzivom azerbajdžanske vojske na Nagorno-Karabah. U svega 44 dana azerska je vojska zauzela gotovo polovicu teritorija odmetnute regije i prekinula najbitnije prometne pravce između Karabaha i Armenije. Rusija, navodni glavni oslonac armenske vanjske politike, neuobičajeno je dugo stajala po strani, vjerojatno s namjerom da pokaže armenskom premijeru NIKOLU PAŠINJANU da njegova nova, blago prozapadna politika može rezultirati potpu-

nim nestankom armenskog naroda u Karabahu. U nedavnom intervjuu za La Repubblica Pašinjan je izjavio da je politika isključivog oslonca na Rusiju kao jamca sigurnosti bila strateška pogreška jer Moskva nije ispunila

Armenski premijer je izjavio da je politika isključivog oslonca na Rusiju kao jamca sigurnosti bila strateška pogreška. Sugerirao je da Moskva, koja ima obrambeni pakt i vojnu bazu u Armeniji, ne smatra da je ona dovoljno prorуска

svoje obveze. Pašinjan je sugerirao da Moskva, koja ima obrambeni pakt i vojnu bazu u Armeniji, ne smatra da je Armenija dovoljno proruska i vjeruje da je Rusija u procesu napuštanja južnokavkaskе regije. Kada se konačno uključila u sukob, Rusija je isposlovala potpisivanje novog primirja. Njime su se armenske snage obvezale povući unutar granica nekadašnje sovjetske autonomne oblasti, čime je Nagorno-Karabah ponovno postao enklava, u potpunosti odsječena od Armenije. Kako bi se ipak osigurao nastavak kakvog-takvog života u regiji, primirjem je utvrđeno da će ruske mirovne snage preuzeti nadzor nad Lačinskim koridorom, jedinom cestom između Armenije i Karabaha.

Upravo je blokadom Lačinskog koridora krajem 2022. godine počela nova humanitarna kriza. Koridor su najprije blokirali navodni 'ekološki aktivisti', pod izlikom borbe protiv ilegalne eksploatacije ruda. U travnju 2023. 'aktivisti' su zamijenjeni kontrolnim punktom azerbajdžanske vojske koja od tada blokira sav promet između Armenije i Karabaha. Taj je potez azerskih vlasti u direktnoj suprotnosti s odredbama primirja i izazvao je brojne kritike – iz Armenije i Rusije, ali i Europe i SAD-a. Međutim, iza javnih kritika nisu stajale nikakve kaznene mjere. Ruske su snage trenutno prikovane u Ukrajini i nisu u stanju reagirati na azerske provokacije. Europska komisija je pak sredinom 2022. s Azerbajdžanom potpisala ugovor o udvostručenju uvoza kaspijskog plina, u svrhu smanjenja ovisnosti o ruskim energentima. Oštrije mjere Europske unije ne treba očekivati.

Prema svemu sudeći, oko stotinu tisuća karabaških Armenaca tako je ostavljeno na milost i nemilost azerbajdžanskih vlastodržaca. Redovi za namirnice su postali svakodnevna pojava. Lokalne su vlasti još u siječnju uvele bonove za hranu, a početkom srpnja je odlučeno da će se bonovi za šećer i suncokretovo ulje dodjeljivati isključivo obiteljima s maloljetnom djecom. Plinovodi prema Karabahu zatvoreni su od ožujka, goriva za privat-

ne potrebe više gotovo da nema, a redukcije struje svakim tjednom su sve duže. Suša je dovela i do problema u vodoopskrbi. Budući da se hrana više ne može uvoziti, prehrana stanovništva ovisi o lokalnoj poljoprivredi, čega je svjesna i azerbajdžanska vojska koja posljednjih mjeseci ometa poljoprivredne radove u selima blizu linije razdvajanja. Armeniski su mediji nedavno izvijestili da je blokada odnijela i svoju prvu žrtvu: 40-godišnjak iz glavnog grada Stepanakerta preminuo je od pothranjenosti.

Azerbajdžanski predsjednik ILHAM ALIJEV na samom je početku blokade u siječnju 2023. izjavio da je 'put otvoren svima koji ne žele uzeti azerbajdžansko državljanstvo.' Nažalost, za sada se zaista čini da karabaški Armenci neće imati drugih opcija osim izbjegništva.

Historijat azersko-armenskog sukoba oko Nagorno-Karabaha zvučat će poznato stanovnicima bivše Jugoslavije: radi se o još jednom konfliktu izazvanom povlačenjem novih nacionalnih preko starih administrativnih granica u procesu raspada višenacionalnih socijalističkih država krajem 1980-ih i početkom 1990-ih godina. Nagorno-Karabah (poznat i kao Gorski Karabah ili Artsakh) formiran je 1923. godine kao autonomna oblast u sklopu Azerbajdžanske Sovjetske Socijalističke Republike. Autonomija je pritom trebala poslužiti kao kompromisno rješenje kojim bi se zadovoljili interesi azerskih vlasti u Bakuu, ali i donekle uslišile želje većinskog armenskog stanovništva Karabaha za pripojenjem susjednom Armenskom SSR-u. U konačnici, kako to često biva, kompromis nije zadovoljio nikoga. Novi etnički sukobi između Azera i Armenaca izbili su 1988. Pokrajinski parlament Nagorno-Karabaha početkom te godine donio je odluku o pripajanju regije Armenskom SSR-u, na što su azerbajdžanske vlasti reagirale ukidanjem karabaške autonomije. Ubrzo su počeli i pogromi, najprije nad Armencima u Azerbajdžanu, a nedugo potom i nad Azerima u Armeniji i Nagorno-Karabahu. Centralne su sovjetske vlasti bile potpuno nesposobne da zaustave razvoj sukoba, koji je s raspadom Sovjetskog Saveza eskalirao u konvencionalni rat, praćen i brutalnim etničkim čišćenjem.

Prvi je karabaški rat okončan primirjem 1994. godine i rezultirao je potpunom armenskom pobjedom: samoproglašena armenska Republika Nagorno-Karabah (kasnije preimenovana u Republiku Artsakh) zagospodarila je gotovo čitavim prijeratnim teritorijem autonomne oblasti, ali i teritorijem sedam okolnih okruga iz kojih je potom protjerano većinsko azersko stanovništvo. Iz ostatka Azerbajdžana istovremeno su bili protjerani preostali Armenci, čime je dovršeno stvaranje dviju etnički 'čistih' država. Sveukupno je u toku rata raseljeno oko milijun armenskih i azerskih civila, dok je 20.000 njih smrtno stradalo.

U desetljećima nakon potpisivanja primirja Azerbajdžan je polako, ali sigurno jačao svoju poziciju prema Armeniji. Turbulentnu političku situaciju u Azerbajdžanu najprije je primirila politička dinastija Alijev (otac HEJDAR i sin ILHAM, današnji predsjednik), dok su bogata ležišta kaspijske nafte i zemnog plina državi osigurala konstantne prihode, kojima je postupno modernizirana i vojska. S druge strane, Armenija je počela zaostajati. Relativno siromašna rudnim bogatstvima, bez izlaza na more i okružena pretežno neprijateljskim zemljama, nije se mogla nadati da će još dugo parirati Azerbajdžanu. Status Nagorno-Karabaha također je ostao neriješen: pobunjeničku republiku formalno nije priznao nitko (pa ni sama Armenija), a mirovni pregovori vodili su isključivo u slijepe ulice. Jedinu je nadu za očuvanje *statusa quo* Armeniji pružala podrška Rusije, koja je u Armeniji dugo vremena imala jedinu čvrstu saveznicu na Kavkazu. ■

Prazna ljekarna u Stepankertu
snimljena krajem kolovoza
(Foto: Marut Vanyan/DPA/
PIXSELL)

INTERNACIONALA

Alegorijsko urušavanje škola

Oko 150 škola u Velikoj Britaniji zatvoreno je uoči početka školske godine zbog opasnosti od urušavanja. Vlada je znala za problem, ali je novac za izgradnju novih škola smanjivala. Vlada u tome vidi senzacionalizam medija, a mnogi birači rezultat 13 godina vladavine konzervativaca

RAVNATELJI oko 150 škola u Velikoj Britaniji krajem su prošlog mjeseca, svega nekoliko dana prije početka školske godine, dobili nalog nadležnog ministarstva da svoj rad organiziraju na daljinu ili na druge načine koji ne uključuju dolazak učenika u zgradu. Razlog za ovaj zahtjev, koji je izazvao šok i kod učitelja i kod roditelja, nije, kao ranijih godina, strah od zaraznih bolesti ili posljedica prirodne katastrofe. Kako objašnjava Vlada u svom saopćenju, zgrade u kojima se treba održavati nastava mogle bi se jednostavno urušiti, bez ikakve najave. Njihova nesigurnost posljedica je višedesetljetne upotrebe armiranog autoklaviranog porobetona na ključnim elementima zgrade, osobito krovovima. Ta jeftina vrsta betona, kako ovih dana objašnjavaju stručnjaci u britanskim medijima, nije samo značajno slabija od onog koji se obično koristi, nego i propušta vodu, što dovodi do korozije armiranih elemenata. I dok se britanska javnost detaljno upoznala s vrstama betona, ono što je ostalo manje jasno je o kojem se broju javnih zgrada radi. Naime, još na ljeto, Vlada je identificirala preko 570 škola koje bi mogle biti u riziku. U naknadnoj inspekciji koju je provelo ministarstvo, odlučeno je da će se ograničiti upotreba njih oko 150. To, doduše, nije ukupni popis škola građenih armiranim autoklaviranim porobetonom, već onih koje su trenutno procijenjene kao visoko rizične zbog mogućnosti urušavanja krova i sličnih rizika. Naravno, škole nisu jedine zgrade građene tim tipom materijala. Isto se odnosi i na zasad

nepoznat broj bolnica, policijskih stanica i administrativnih zgrada lokalnih vlasti, uglavnom građenih od 1950-ih do 1990-ih. Njima je i formalno istekao 'rok trajanja' od svega tridesetak godina, ali adekvatne zamjene nisu bile dio planiranih investicija posljednjih desetljeća. Prema službenim podacima, početak nastave je naprosto odgođen za otprilike 10.000 učenika. Njih otprilike 3.000 pohađa nastavu 'na daljinu', a još preko 22.000 ima neku vrstu kombinacije nastave uživo i na daljinu. Ministarstvo je školama predložilo da same potraže potencijalne alternativne lokacije za održavanje nastave, ali im za to nije dodijelilo nikakva dodatna sredstva. Prema pisanjima medija, neka vrsta ograničenja korištenja donesena je za škole koje pohađa čak sto tisuća učenika. Štete nastale djelomičnim urušavanjem greda u tri škole dosad su prošle bez ozbiljnih posljedica, pukom srećom, jer se urušavanje dogodilo van nastave.

Ovakav poremećaj u nastavi na početku školske godine, te osobito rizik za sigurnost školaraca, bili bi skandal u svakoj zemlji. Ministrica obrazovanja GILLIAN KEEGAN se, međutim, požalila na senzacionalizam medija u pisanju o temi, ali i prigovorila bivšem zaposleniku ministarstva i 'zvizdaču' JONATHANU SLATERU, koji je javnosti otkrio kako su službeni izvještaji proteklih godina najavljivali potrebu izgradnje između 300 i 400 škola godišnje radi 'opasnosti po život' za učenike i učitelje. Aktualna konzervativna vlada RISHIJA SUNAKA je, prema Slateru, prvo te planove srezala na sto, a onda na pedeset škola godišnje, radi ušteda.

Preko polovice svih škola koje su od vlade zatražile uključjenje u program izvanredne obnove zbog opasnosti od urušavanja proteklih godina bilo je odbijeno. Dio tih škola sad je ista vlada zatvorila zbog opasnosti po život. Mnoge od škola koje nisu sasvim zatvorene ne mogu koristiti poneki objekt, poput sportske dvorane ili školske kuhinje. Dio problema proizlazi iz razvikane politike konzervativno-liberalne vlade koja je još 2010. znatno olakšala osnivanje novih tzv. slobodnih škola i omogućila im korištenje zgrada koje nisu originalno izgrađene za obrazovanje. Država

je kupila velik broj takvih zgrada bez adekvatne kontrole, odnosno ne uzimajući u obzir prisutnost porobetona ili azbesta u njima.

Taj aspekt problema otežava vladi da potencijalno urušavanje predstavi kao 'nasljeđenu' temu, odnosno kao posljedicu loših odluka donesenih u prošlom stoljeću. Da stvar za vladajuće konzervativce bude gora, tri četvrtine škola na koje se odnosi zatvaranje nalazi se u područjima u kojima birači tradicionalno glasaju za njih, osobito na jugu Engleske. Torijevci trenutno zaostaju nevjerojatnih 20 postotnih poena za opozicijskim laburistima u anketama, a izbori se trebaju održati do kraja januara 2025.

Očekivano, velik dio opozicijski nastrojene javnosti potencijalno urušavanje škola vidi kao dobru alegoriju stanja Britanije nakon trinaest godina vlasti konzervativaca koji su u tom periodu izmijenili čak petoro premijera i premijerki, ali su ostali predani politici oštih rezova i deregulacije u javnom sektoru. Gotovo paralelno s aferom s porobetonom, preko četvrtine učitelja ispitanih u jednom istraživanju reklo je kako iz svog džepa povremeno hrani dio svojih učenika zbog straha za njihovo zdravlje.

■ Nikola Vukobratović

G20 i curry

AFRIKA i Rusija su zadovoljne, zapadne zemlje umjereno, Kina ne baš, a Ukrajina je baš nezadovoljna. To je rezultat sastanka na vrhu G20 koji je proteklog vikenda održan u indijskom New Delhiju. Krenimo od domaćina, indijskog premijera NARENDRE MODIJA. On može biti zadovoljan, Indija je bila dobar domaćin, sastanak na vrhu je održan u novom, 300 milijuna dolara vrijednom kongresnom centru, s njudelhijskih ulica su, kako ne bi smetali visokim izaslanstvima, maknuti majmuni i psi lutalice, a svečana večera bila je potpuno vegetarijanska, s prosom kao zvijezdom menija zastupljenim u svakom slijedu.

Afrika može itekako biti zadovoljna jer je Afrička unija, kako je i najavljeno, primljena u G20. Time se jača položaj najsiriromašnijeg kontinenta. Afrika, posebno njen jug trebao bi tako postati bolje predstavljen u neformalnom tijelu u kojem se odlučuje o važnim i ključnim temama. Kontinent oduvijek bremenit problemima suočava se s novim, od demografske eksplozije do klimatskih promjena i s njima povezanim klimatskim izbjeglicama, nestabilnostima i ratovima. No, svijet je danas ipak nešto zainteresiraniji za probleme Afrike jer ih ona, ponajprije zahvaljujući demografskoj eksploziji, izvozi u bogatiji dio svijeta. Rusiju je predstavljao ministar vanjskih poslova SERGEJ LAVROV. Predsjednik VLADIMIR PUTIN ograničeno može putovati svijetom zbog međunarodne tjevalice raspisane za njim zbog ratnih zločina počinjenih u Ukrajini. No, Lavrov može biti itekako zadovoljan i zaključio je da je sastanak uspješan i to zbog konsolidacije pozicije zemalja globalnog juga. Ruski ministar može biti zadovoljan i zato što uvelike zbog primanja AU u članstvo G20 sastankom nije kao tema dominirao rat u Ukrajini. Dapače, ruska

diplomacija bilježi nemali uspjeh. U završnoj deklaraciji sastanka Rusija se ne spominje, pa ju se izrijeckom i ne osuđuje zbog agresije na Ukrajinu, a sve države se pozivaju da ne koriste silu za otimanje teritorija. O tim formulacijama stavovi su bili podijeljeni. Zapadni dio G20 svakako je htio osuditi Rusiju, ali nije uspio. U završnom, 38 stranica dugom dokumentu Rusija se ne spominje. Da Rusija trenutačno u međunarodnim odnosima nije pretjerano nervozna potvrdio je Lavrov izjavivši da će se crnomorskom sporazumu o žitu, koji omogućuje izvoz ukrajinske pšenice, vratiti čim se za to stvore uvjeti, dakle kada Moskvi bude odgovaralo.

Zapadne zemlje predvođene SAD-om nisu zadovoljne time što u završnoj deklaraciji nema spomena Rusije, ali jesu time što Kina, na njihovu radost, slabi. Kineska ekonomija nije u najboljoj formi, sporo se oporavlja od pandemijske krize, uzdrmano je nekretninskom krizom golemih nekretninskih poduzeća čija bi propast mogla izazvati i globalnu krizu. Zapad je obradovala i talijanski premijerka GIORGIA MELONI koja je kineskom kolegi LIJU QIANGU najavila da će Rim istupiti iz kineske inicijative Pojas i put. Italija je jedina članica G7 koja je bila u toj kineskoj globalnoj ekonomskoj i geopolitičkoj inicijativi kojom Peking nastoji širiti svoj utjecaj. Italija je iz Pojasa i puta istupila uoči preuzimanja predsjedavanja G7 što će njene saveznice dodatno razveseliti. Zapad na svoj pozitivni konto bilježi i to što su se EU, SAD i zemlje partneri (Indija, Saudijska Arabija, UAE) dogovorili o pokretanju golemog željezničkog i pomorskog projekta koji bi trebao povezati Europu s Bliskim istokom i Indijom. Bjelodano je da je riječ o zapadnom konkurentu kineskom Pojasu i putu. Procjenjuje se da bi realizacija golemog i skupog projekta ubrzala trgovinu između Europe i Indije za 40 posto. Zahvaljujući toj inicijativi primijećeno je i da je u New Delhiju bila i predsjednica Europske komisije URSULA VON DER LEYEN.

Kina baš i nema razloga za zadovoljstvo. Velika zvijezda sastanka na vrhu bio je kineski predsjednik XI JINPING i to zato što nije bio u New Delhiju. Njegov nedolazak bio je najavljen, Kinu je predstavljao čovjek broj 2 režima, predsjednik vlade, a danima uoči početka sastanka na vrhu raspravljalo se o tome zašto Xi po prvi put otkako je prvi čovjek Kine propušta samit G20. Kineska pozicija oslabljena je i njenim već spomenutim ekonomskim problemima. Unutar nje ekonomski problemi otupljuju kinesku vanjskopolitičku oštricu. Američki predsjednik JOE BIDEN sastao se Lijem. Tajvan je glavni kamen spoticanja u odnosima Pekinga i Washingtona, Biden je izjavio da Peking neće izvršiti invaziju zbog ekonomskih problema i dodao da je s kineskim premijerom razgovarao o stabilnosti 'nimalo sukobljeno'.

Ukrajina je u New Delhiju ostala praznih ruku. Prvo nije pozvana na samit, iako je to energično tražila, a dodatan razlog za nezadovoljstvo je završna deklaracija u kojoj se, kako je već napisano, Rusija ne spominje. Ukrajinska ofenziva na frontu jedva da daje ikakve rezultate, a čini se da im trenutačno i vanjskopolitička pozicija slabi. Ukrajinsko ministarstvo vanjskih poslova zaključilo je da zajednička deklaracija G20 nije nešto čime bi se mogli ponositi.

Zaključimo da je G20 u Indiji bio poput curryja – u njemu je bilo za svakog po nešto. ■ T. Ponoš

Britanska kraljica Camilla na početku školske godine posjetila je sigurnu školu i srela se s Ludim Šeširdžijom (Foto: Pool/Reuters/PIXSELL)

Rusi na Prajdu

Prisustvo učesnika koji su iz Rusije, Ukrajine i Belorusije jeste bilo vidljivo i jeste nov fenomen. U Moskvi i Minsku Prajd je gotovo nemoguć, dok je u Kijevu situacija uporediva sa Beogradom. Svima njima sloboda je bila preko potrebna, kaže Goran Miletić

Uprkos masovnosti i sigurnosti Prajda, lgbt zajednica nije ni blizu ostvarenja ciljeva (Foto: Dejan Kožul)

NA beogradskom Prajdu bio je više od deset hiljada ljudi, bio je najmasovniji do sada, a na njemu je zabeležen i fenomen kojeg na dosadašnjim prajdovima nije bilo. Navodeći spomenutu cifru, masovnost ovogodišnjeg Prajda potvrdio je i njegov organizacioni odbor u saopštenju. Nešto drugačiji sud o brojci dao je ALEKSANDAR GUBAŠ preko stranice 'Fan klub protesta'. Procenio je da je bilo je oko 4.000 ljudi 'svih rodova i prelaza između njih', ali to ne umanjuje činjenicu da je ovo ipak najmasovniji Prajd

dosad, ako izuzmemo prošlogodišnji EuroPride, koji je nakon silnih zabrana izveo na ulicu možda i veći broj ljudi. Prošle godine to je bio odgovor na zabrane i pretnje, čega ove godine nije bilo.

GORAN MILETIĆ iz Organizacionog odbora Prajda kaže da je svaka Nedelja ponosa do sada proticala bez ijednog incidenta, kao i da je prošle godine bilo malo napetije, ali nije bilo incidenata tokom same sedmice.

— Ove godine je cela Nedelja ponosa bila relaksirana i opuštena, a i sama šetnja. Nije bilo tenzije u medijima, priče o zabrani niti navodnih pretnji po bezbednost. Navodnih, jer je od 2014. godine Prajd uvek bio potpuno bezbedan, ali se u medijima pod kontrolom vlasti uvek predstavljao kao nebezbedan. Dakle, sve je proteklo upravo onako

kako treba stalno da bude, a nadam se da će naredne godine na ovakav Prajd doći još više ljudi – kaže Miletić.

Na samu brojnost je uticalo mnogo faktora, napominje on. Kao jedan od njih navodi činjenicu da nije bilo negativne kampanje u tabloidima, zbog čega su se građani manje plašili, ali posebno je uticao jedan fenomen. Beograd je, naime, od početka rata u Ukrajini postao domom velikom broju Rusa i Ruskinja. Mnogi od njih došli su tu subotu do parka Manjež i, veruje se, prisustvovali svom prvom Prajdu.

— Da, prisustvo učesnika koji su iz Rusije, Ukrajine i Belorusije jeste bilo vidljivo i jeste nov fenomen. U Moskvi i Minsku Prajd je gotovo nemoguć, dok je u Kijevu situacija uporediva sa Beogradom. Mislim da je svima njima sloboda bila preko potrebna i da je Beograd Prajd pružio makar taj minimum – šetnju na kojoj se protestovalo i tražilo da država ispuni postavljene zahteve – zaključuje naš sagovornik.

Slogan ovogodišnjeg Prajda bio je 'Nismo ni blizu', što je jasna aluzija na to koliko smo daleko od ispunjavanja zahteva postavljenih još 2014., a na čijem ispunjavanju se sporo radilo do 2021. godine, podseća Miletić koji dodaje da je urađen predlog Zakona o istopolnim partnerstvima, a pre toga je izmenjen i Zakon o matičnim knjigama koji je otvorio mogućnost da trans osobe promene ime i JMBG posle promene pola.

— Međutim, prošle godine je EuroPride vlast zabranila pa je ipak održan, a saradnja sa vlastima je ponovo postala problematična, rad na zakonu je zaustavljen i trans osobe i dalje imaju praktične probleme – naglašava Miletić.

Pre početka Nedelje ponosa organizatori su poslali dodatni zahtev na adrese deset institucija sa idejom da na njihovim zgradama bude istaknuta zastava duginih boja 'čime bi državni organi pokazali makar simboličnu posvećenost poboljšanju ljudskih prava LGBTI zajednice i time pokazali da za njih nismo građani drugog reda', objašnjava naš sagovornik i dodaje da je zastavu istakla samo poverenica za zaštitu ravnopravnosti, dok je odgovor predsednika i gradonačelnika bio neprihvatljiv i nepotrebno agresivan, isto kao i njegova ranija izjava da neće potpisati Zakon o registrovanim partnerstvima, napominje on i zaključuje da deluje da 'samo manje vredni, da nas se vlast stidi i čini minimalne korake samo onda kada to baš mora'. Ističe i da ono 'što tražimo ne košta ništa, niti će građani imati manje prava ako se usvoje predloženi zakoni'.

Podseća da se zahtevi nisu menjali od 2014. godine, a oni podrazumevaju usvajanje Zakona o istopolnim zajednicama, Zakona o rodnom identitetu i poboljšanje zdravstvenih usluga za trans osobe; brzu i adekvatnu reakciju državnih organa i javnu osudu predstavnika vlasti na govor mržnje i zločine motivisane mržnjom prema LGBTI+ zajednici, usvajanje lokalnih akcionih planova za LGBTI+ zajednicu; edukaciju mladih o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, izvinjenje svim građanima Srbije koji su pre 1994. godine bili sudski i na druge načine progonjeni zbog svoje seksualne orijentacije i rodnog identiteta; besplatnu i lako dostupnu preekspozicionu i postekspozicionu profilaksu (PREP i PEP).

— Tražimo od vlasti i svih državnih institucija da bez odlaganja ispune zahteve Beograd

Prajda – izričit je Miletić i dodaje da je već zakazan datum za naredni Prajd – 7. septembra 2024.

■ Dejan Kožul

Katalonski ključ

U BARCELONI je u ponedjeljak, 11. rujna održan masovni skup povodom Nacionalnog dana Katalonije, na kojemu su sudionici tražili otcjepljenje te najrazvijenije španjolske regije. Događajem koji se naziva Diada obilježava se pad Barcelone tijekom rata za španjolske zemlje 1714. godine.

Prosvjednici su nosili katalonske zastave i izvikivali secesionističke slogane, a politički lideri održali su govore u kojima su naglasili kako su nedavno održani nacionalni parlamentarni izbori, koji su završili bez pobjednika, nova prilika za zamrli katalonski pokret za osamostaljenje. Na španjolskim parlamentarnim izborima koji su održani potkraj srpnja nijedna stranka nije dobila dovoljno glasova kako bi samostalno mogla sastaviti vladu, a konzervativna Narodna stranka, koja je dobila najviše glasova, izgledno neće uspjeti sakupiti dovoljnu podršku za formiranje vlade. Dvije vodeće katalonske stranke upravo su pak u pregovorima sa socijalistima premijera PEDRA SANCHEZA, kojemu će trebati još i podrška baskijskih stranaka.

Policija tvrdi da je na demonstracijama u ponedjeljak sudjelovalo nešto više od sto tisuća, a sami organizatori 800 tisuća ljudi. Koja god bila realna cifra, činjenica je da posljednjih godina broj sudionika na ovom događaju opada, zajedno s podrškom odcjepljenju. CARLES PUIGDEMONT, bivši premijer Katalonije iz stranke desnog centra JuntxsCat rekao je nedavno da će njegova stranka podržati Sancheza jedino ukoliko španjolska vlada pomiluje organizatore referendumu za neovisnost koji se održao 2017, prema mišljenju španjolskih institucija ilegalno. Niz političara, među kojima je i Puigdemont, optuženi su nakon referendumu za pobunu i protuustavno djelovanje, svi su osuđeni na višegodišnje zatvorske kazne, a Puigdemont je pobjegao u Belgiju.

Predsjednica JuntxsCata LAURA BORRAS rekla je da njezina stranka želi odcjepljenje Katalonije, ali da će stranka to pokušati učiniti uz pomoć nove strategije u cilju postizanja 'povijesnog sporazuma' s Madridom. PERE ARAGONÈS, vršitelj dužnosti predsjednika katalonske vlade iz redova Republikanske ljevice, u govoru prilikom obilježavanja Nacionalnog dana Katalonije rekao je da amnestija za osuđene političare nije dovoljna i da njegova stranka želi novi referendum o neovisnosti. Dodao je da su 'u rukama Katalonije ključevi za upravljanje državom', a time i šansa kakvu Katalonija dosad nije imala. No recentne ankete pokazuju da odcjepljenje od Španjolske priželjkuje 42 posto Katalonaca, dok se tome protivi njih 52 posto.

■ T. Erceg

PERSONA NON CROATA

IMAGO/TILO Wiedensohldt/
IMAGOSPORT/PIXSELL

DENNIS SCHRÖDER (desno, na fotografiji s DANIELOM THEISOM) odveo je Njemačku do prvog naslova svjetskog prvaka u košarci. Izvrstan *playmaker* proglašen je i za najboljeg igrača turnira, najbolju utakmicu odigrao je u finalu i zabio 28 poena. Njemačka je titulu osvojila zaslužno, pobijedila je u svim utakmicama. Izvršna je bila i Srbija, napredovala je s petog mjesta na prošlom do drugog na ovom prvenstvu i to bez NIKOLE JOKIĆA, najboljeg igrača NBA lige, i VASILIIJA MICIĆA, najboljeg igrača Europske lige. Kanada je osvojila prvu medalju u povijesti, brončanu, a napredovao je i SAD, sa sedmog na četvrto mjesto.

■ T. P.

Diva s naših prostora

Dok je nastupala diljem svijeta, dramska sopranistica Milka Stojanović ugrađivala je svoje ime u povijest operne umjetnosti. Tamo joj i jest mjesto. Uspomena na nju trajna je poput granita, poput bronce

SVJETSKA operistika prve klase vazda je bivala izdašno bildana sjajnim opernim primadonama koje su svojim djelovanjem pisale povijest najvećih mundijalnih kazališnih kuća, a u tu prvu klasu najstrože odabranih opernih umjetnica xx. stoljeća vrlo su vidljiva mjesta, snagom neporecive rastalentiranosti, popunjave i dive s naših prostora. Jedna među njima svakako je i MILKA STOJANOVIĆ, dramska sopranistica i česta stanovnica najvećih opernih pozornica po svem svijetu, koja je 1. rujna preminula u Beogradu, svojem rodnom gradu gdje ju mati njezina porodi još onamo 13. siječnja 1937.

S prostora bivše Jugoslavije, kad je o operi riječ, u svijetu su nas zastupale uglavnom vrhunske lirske veleposlanice što su oduševljavale najveće svjetske dirigente od HERBERTA VON KARAJANA i WILHELMA FURTWÄGLERA, preko LORINA MAAZELA i ZUBINA MEHTE do CLAUDIJA ABBADA, RICCARDA MUTIJA i nebrojenih drugih. Kolajnu naših internacionalnih primadona čine imena žena od MILKE TRNINE i ZINKE KUNC, SENE JURINAC i DRAGICE MARTINIS, preko NADE PUTTAR GOLD i BISERKE CVEJIĆ do RUŽE POSPIŠ BALDANI i DUNJE

VEJZOVIĆ. Danas je to mlada madam LANA KOS, koja dostojno nasljeđuje dičnu hrvatsku opernu dionicu u svijetu. Iz Bosne i Hercegovine dovinula se do najviših sfera Talijinog neba 'prva Aida svijeta', čarobna LJILJANA MOLNAR TALAJIĆ, eđa bi iz Srbije najvidljivije eksponentice bile po svemu rafinirana interpretkinja RADMILA BAKOČEVIĆ i, evo, taman preminula artistica Milka Stojanović. Madam Bakočević, koja je početkom godine navršila svoj 90. rođendan, bila je na sahrani sedam godina mlade kolegice, koja je uz ariju 'Casta diva' iz opere 'Norma' VINCENZA BELLINIJA pokopana u Aleji zaslužnih građana na Novom groblju u Beogradu. Upravo je Milka Stojanović otpjevala naslovnu rol u ove opere, s ovom divnom arijom u sebi, u prilici otvaranja zgrade beogradskog Narodnog pozorišta nakon temeljite obnove 1966. godine.

Nije nikakvo čudo što je mlada Milka promarširala umjetničkim cokulama uzduž ovdašnjeg kazališnog igrališta, kad su joj najbliža bića bili sve odreda artistička čeljad: ujak BRANISLAV VOJNOVIĆ bijaše upravnik Narodnog pozorišta pola decenije prije Drugoga svjetskog rata; rođena joj sestra ugledna je likovna umjetnica ZAGORKA STOJANOVIĆ,

a zakoniti muž glavom i bradom kolega joj operni pjevač, bas solist ŽIVAN SARAMANDIĆ. Ama, u vinogradu obiteljske loze, ipak, ostat će najvećim i najtrajnijim upravo ono što će u svojim svesvjetskim bisagama sa sobom ponijeti i za svih i sve zavazda sačuvati, prevelika – Milka Stojanović.

Velika znatiželja i široka zanimanja za niz stvaralačkih granā odvući će mladu djevojku Milku u pravcu studiranja svjetske književnosti. Paralelno, pohađat će i sate solo-pjevanja kod ZDENKE ZIKOVE, eđa bi kasniju profilaciju i specijalizaciju imala sreću razvijati kod prve među najvećima – Zinke Kunc.

Premda je bila stanovnica svijeta, matično je njezino operno gnijezdo bilo Narodno pozorište u Beogradu, u kojemu je 1960. godine debitirala kao Amelija u operi 'Krabuljni ples' GIUSEPPEA VERDIJA i kojem će ostati vjernom kao tumačiteljica niza opernih uloga tijekom više decenija vlastitog pjevačkog djelovanja. Doklegod joj bude trajala karijera na čitavom Globusu, Stojanovićeva će se vazda vraćati i nastupati u svojem rodnom gradu.

Usavršavala se kao mlada pjevačica u opernom studiju milanskoga Teatra alla Scala, nakon čega je nastupala doslovce na svim najvećim opernim pozornicama u svijetu, kakve svakako jesu Metropolitan Opera u New Yorku, Staatsopera u Beču, Bayerische Staatsoper u Münchenu, Boljšoj teatar u Moskvi, Semperoper u Dresdenu, Deutsche Oper u Berlinu, Teatro dell'Opera u Rimu, Teatro La Fenice u Veneciji... Proputovala je sve kontinente nastupajući u glavnim opernim ulogama u kazalištima Hamburga i Frankfurta, Salzburga i Helsinkija, Osla i Kopenhaga, Graza i Palerma, Barcelone i Madrida, Edinburga i Atene, Sankt Peterburga i Kijeva, Novosibirsk i Minska, Odese i Sofije, Praga i Bratislave, Bukurešta i Ankare, Kaira i Caracasa...

Partneri su joj bili najtraženije i najcjenjenije kolegice i kolege njezine ere, a neka budu spomenuti tek MARIO DEL MONACO, FRANCO CORELLI, LUCIANO PAVAROTTI, PLACIDO DOMINGO, CARLO BERGONZI, NICOLAI GEDDA, TITO GOBBI, BIRGIT NILSON, FIORENZA COSSOTTO, CESARE SIEPI, NIKOLAJ GJAUROV, BONALDO GIAIOTTI. Dirigirali su joj FRANCESCO MOLINARI PRADELLI, Zubin Mehta, KURT ADLER, NELLO SANTI, LAMBERTO GARDELLI, BERISLAV KLOBUČAR.

Tijekom svoje sjajne karijere akcent svojih afiniteta bila je stavila na talijanski belkanto, gdje je nastupala u glavnim ulogama Verdijevih opera 'Aida', 'Trubadur', 'Krabuljni ples',

'Otello', 'Nabucco', 'Don Carlo', 'Moć sudbine', 'La Traviata', 'Attila', 'Simone Boccanegra', 'Sicilijanska večernja'; ili GIACOMA PUCCINIJA: 'Tosca', 'Madama Butterfly', 'La Bohème' i 'Turandot'. Nastupala je i u djelima ostalih talijanskih majstora: 'Normi' Vincenza Bellinija, 'La Gioconda' AMILCAREA PONCHIELLIJA, 'Cavalleriji rusticani' PIETRA MASCAGNIJA, 'Adriani Lecouvreur' FRANCESCA CILEE, te Nijemaca: 'Figarovom piru' W. A. MOZARTA, 'Fideliju' LUDWIGA VAN BEETHOVENA, 'Lohengrinu' RICHARDA WAGNERA. Odigrala je i dio češkog programa bivajući tumačiteljicom u operi 'Prodana nevjesta' BEDŘICHA SMETANE, te čitav niz kanonskoga repertoara iz Rusije: 'Pikovu damu' PETRA ILJIČA ČAJKOVSKOG, 'Kneza Igora' ALEKSANDRA BORODINA i 'Borisa Godunova' MODESTA MUSORGSKOG.

I kod nas u Splitu, odakle joj pišem ovo slovo, primadona Milka Stojanović bila je uvijek rado viđena gošća, koja je u gradu pod Marjanom nastupila u čak šest različitih opera. Prvi njezin nastup bio je u ulozi Abigaille u Verdijevoj uspješnici 'Nabucco', 24. srpnja 1964. na Peristilu. Dirigirao je SILVIJE BOMBARDELLI, a kao partneri bili su joj vjerojatno i do danas najveći splitski operni prvaci: bariton ANTE MARUŠIĆ, ANDRICA DUMANIĆ, DUŠKO KUKOVEC i ATTILIO PLANINŠEK. Kritičar ŽELJKO RAPANIĆ ovim je riječima opisao njezin debi: 'Beogradska pjevačica Milka Stojanović interpretirala je tešku dionicu Abigaile muzikalno i u mnogočemu korektno. Ona je doduše pokazala nešto nesigurnosti nedorečenosti u nekim registrima glasa, ali ti nedostaci ne mogu poremetiti cjelokupan pozitivan dojam što je ostavila mlada pjevačica, pjevajući osim toga prvi put po buri i na peristilskoj pozornici' (Slobodna Dalmacija, 28. VII. 1964.).

Isti će kritik koju godine kasnije o njezinom dvostrukom nastupu u Splitu u operi 'Moć sudbine' notirati: 'Najveću je pažnju među njima ponovo privukla Milka Stojanović iz Beograda tumačeći Leonoru. Njezina je uzorna muzičko-pjevačka realizacija u zgradi doduše nešto ljepše zvučala, ali je na Peristilu ostala sva dotjeranost rijetko viđene scenske operne kreacije. Stojanovićeva je dokazala da je zaista na samom vrhu naše pjevačke elite' (SD, 14. VII. 1967.).

Već sljedećega godišta bit će i Aida, ali i godinu kasnije, kad će iz pera ondašnjega žurnalističkog arbitra/kroničara Rapanića dobiti ovakav panegirik: 'Milka Stojanović otpjevala je i odigrala naslovnu ulogu u punom jedinstvu muzičkog i scenskog izraza, pa je takvo tumačenje svakako među najboljima koje smo na Peristilu slušali' (SD, 21. VII. 1969.). Godinu poslije ANTUN CELIO CEGA u istim je novinama ovako ocijenio njezin nastup u Verdijevom 'Otellu': 'Lav svetoga Marka kao da je toj našoj umjetnici draži od egipatske sfinge, jer je njena interpretacija Desdemone daleko nadmašila Aidu, koju smo prošlih godina slušali u tom istom ambijentu. Naša sopranistica Milka Stojanović, kojoj je izgleda Zinka Kunc uzor, pokušala je u Aidi imitirati Zinkinu boju tona, ali je to rezultiralo problematičnom muzičkom interpretacijom. Pjevajući Desdemonu počela se oslobađati tog kompleksa i glas je bio odjednom daleko prirodniji i ljepši. Registri su izjednačeni' (SD, 29. VII. 1970.).

Osim ovih uloga, Stojanovićeva je u Splitu – i u kazalištu i na Splitskom ljetu – nastupila još u Verdijevoj operi 'Trubadur' (Leonora) i u Puccinijevom remek-djelu 'La Bohème' (Mimi).

Dok je nastupala diljem svijeta, istinska diva Milka Stojanović ugrađivala je svoje ime u povijest operne umjetnosti. Tamo joj i jest mjesto. Uspomena na nju trajna je poput granita, poput bronce. Duh njezin je i u sjećanjima među nama, a tijelo njezino u Aleji zaslužnih građana u Beogradu. I tamo joj i jest mjesto. ■

Stanovnica najvećih opernih pozornica – Milka Stojanović

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Smrt vune

PIŠE Sinan Gudžević

*Sudbina ovčije
vune pouzdan je
znak da selo umire,
kako se to kaže,
u prisustvu vlasti.
Umrli su razboji,
kudelje, vretena,
preslice i prelje,
umire drndanje,
povesma i pređa.
Vunu ne otkupljuje
niko, stočari
ne znaju šta bi
s njome*

OVOGA ljeta mi često u sjećanje dođe davni rođak RAHIM GUDŽEVIĆ. Čobanin tuda ovaca, cijeli život najamnik od Đurdevdana do Mitrovdana, nije čitao ni pisao, a mnogoj je zvijezdi na nebu dao ime. Imao je odgovor na svako pitanje koje bismo mu mi dječaci kraj ovaca postavili. Kad smo ga jednom upitali, kad će biti kraj svijeta, rekao je: 'Ovo naše selo je na kraju svijeta. A svijetu će doći kraj kad kraj počne kod nas. A to će biti kad nestane pčela, i kad ovacama ne poraste vuna, te se ne mogne ništa s njih šišati.' Selo je tada, kad je Rahim ovo kazao, imalo više stotina ovaca, a pčele je imalo nekoliko kuća. Pčele nisu bile neka jaka zanimacija mojih rođaka, ovce jesu.

Čudno ljeto ove godine prizvalo je Rahimove riječi. U pčele je udarila kuga i ne množe se, a ovaca je u selu samo osam. U ovce nije udarila kuga, nego je selo spalo na tri stanovnika, pa nema ni ovaca. A kuga je udarila u vunu. To jest, nije kuga, ona za koju ovca dobije bacil, virus ili kakav drugi uzročnik, pa oboli, te joj štajaznam, ne raste vuna. Ništa od toga, ovaca ima, gdje ih ima, i vuna na ovacama raste gdje je po ovci rasla i raste kako je uvijek rasla, ali bi, smije li se tako reći, za čovjeka iz ovih krajeva bolje bilo da na ovacama vuna ne raste. Jer su se, tako se to kaže, vremena promijenila, pa bi bolje bilo da su ovce bez vune, da su glatke kao krave ili kobile. Čulo se, kad smo bili djeca, kako ima ovaca na kojima vuna ne raste, neko je rekao da su te takve ovce dobivene ukrštanjem, žive i pasu od rođenja ošišane. Mi smo imali muke da shvatimo šta je to 'ukrštanje'. Možda je Rahim mislio da će kraj svijeta doći kad te takve ovce budu pasle golijskim i peštarskim pašnjacima.

Sudbina ovčije vune pouzdan je znak da selo umire, kako se to kaže, u prisustvu vlasti. Umrli su razboji, kudelje, vretena, preslice i prelje, umire drndanje, povesma i pređa. Vunu ne otkupljuje niko, stočari ne znaju šta bi s njome. Razgovarao sam sa NAZOM LJAJIĆ, koja u Dugoj Poljani ima vunovlačaru. Kaže da je peštarsko vunarstvo umrlo, da ni vuna ni vunena roba nikoga ne zanima, da se u njenu radionu vuna donosi sve rjeđe, to čine mahom stariji, najviše tri-četiri kila, od nje još poneka starija žena isplete koji par čarapa, prsluk ili džemper. Pa mi je ispričala da je ŠEFTO ZAHOVIĆ ostrigao svojih 150 ovaca i svu vunu ostavio u šumi. Nema kud s njome, a grehota je da se vuna zapali. NIJAZIJA KAMBEROVIĆ iz Draževića je ošišao svojih 80 ovaca i svu vunu njihovu spakovao u džakove te je od nje načinio hrnjagu na brdu Deblješ iznad sela. Tako rade stočari po cijeloj Pešteri, vunu ostavljaju kao što su nekada, za dugih zima, a nakon sušnih ljeta, kad bi nestalo sijena, a sve što se moglo iznijeti pred ovce iznijelo se, pa bi ih se onda, da ne polipšu zatvorene, pustilo iz košara i torova i ostavljalo na snijegu, Bogu i vukovima na milost i nemilost.

Ovih dana sam u napuštenim kolibama i na livadama u Ravnoj Gori, zaseoku Graba, naišao na silu ostavljene vune. Na saonici ma nekadašnjeg kućera IBRAHIMA GUDŽEVIĆA naišao sam na 12 naslaganih najlon-skih velikih vreća punih vune. Gornje vreće su popucale, vjerovatno od vučjih šapa i rastrkana vuna je raznijeta uokolo. Vlažna je, ako se dublje pogleda, ima u njoj grinje i drugih nametnika. I kod moga rođaka IBRA,

Faruk Gudžević na
saonicama punim
odbačene vune u Grabu

jedinog stalnog muškog stanovnika Graba (s njime su supruga NAFIJA i kćerka AJLA) na tavanu štale stoje vreće davno ostrижene vune. Da je spali, kaže grehota je, i priča kako je neki čovjek s Pešteri to učinio, pa mu udarila bolest u ovce i sve mu pomrle. Nekada je vuna bila jedno od mjerila imetka, danas nije ništa. U Dugoj Poljani su bile dvije vunovlačare, jedna Radojeva, a druga Mikajilova, radile su stalno, bilo je dana kad su jedva otaljavale posao. To je bilo u vrijeme kad bi se oko njih, za pijačnog dana, znao vrzmati inspektor u civilnom odijelu, pa bi zaustavljao ljude koji su nosili 5–6 kila vune, te im, sumnjičeći ih za šverc, plijenio vunu. Takvo uhođenje je sada daleka prošlost, i podsjećanje na njega izaziva manje bijes nego žalost.

KAD je počela vunena kriza pa do prije koju godinu u peštarska i golijska sela dolazio je iz Kragujevca neki nakupac, i otkupljivao vunu, za 40 centi po kilogramu. Tu je vunu, kažu, poslije vozio u Austriju i ondje je prodavao. Ali je i njemu cijena postala previsoka, pa je prestao dolaziti. Sad ima vune, ali onih koji je hoće – nema. Nekada se smatrao sretnikom onaj koji ode u šumu da sječe drva, pa mu sjekira upadne u med, danas se može zvati nevoljnikom onaj kome u šumi noga upadne u vunu. Takva su došla vremena. Stočarima je odavno u glavama nada da će država donijeti neki zakon o zaštiti vune, ali država donosi uglavnom zakone o zaštiti same sebe.

Ovoga ljeta, kad se mnogo koja stvar nepovratno oblikuje u uspomenu, sjećanje raduje misao na štiva u kojima se, kako da kažem, čuva dostojanstvo vune. Sjećam se koju mi je radost priredilo čitanje jednog MARTIJALOVA epigrama (dugačak je, ne može stati u ovaj tekst) u kojem pita svoju togu, koju

mu je poklonio rječiti prijatelj, od koje je vune načinjena: da li je za nju rasla trava u Apuliji, kraj rijeke Galajsa, koja se uliva u Jonsko more kraj Tarenta, ili je od vode Bajtisa (Baetis), one koja se danas zove po arapski Guadalquivir? Pa ga na kraju moli da mu pokloni i jedan ogrtač od iste takve vune, e da bi se mogla mjeriti sa blistavom togom. Ili ovaj distih iz 'Apophoreta':

*Non est lana mihi mendax nec mutor aheni.
Sic placeant Tyriae: me mea tinxit ovis.*

*Vuna mi lažljiva nije, ne farba me nikakav
bakrač.
Navada tirska je to: farba me vlastiti brav.*

Ovo je pohvala iberiskoj vuni koja ima prirodno crvenkastu boju, te se odjeća od nje ne mora bojiti ni u kakvom bronzanom kotlu.

U ono vrijeme kad sam čitao Martijalove genijalne trice i kućine, mogao sam gledati naše bijele ovce, imali smo i poneku crnu, u pravilu joj je ime bilo Galja. Iako nisam nikad bio neki oduševljenik za zemljoradnju, radovali su me tekstovi COLUMELLE, i nadasve PLINIJA STARIJEGA. Sjećam se dobro da je, po mišljenju ovoga drugog, najbolja ital-ska vuna ona iz Apulije, koju u Italiji zovu grčka, a drugdje ital-ska. Ta vuna je kratka i najbolja je za pravljenje ogrtača, ravna joj je samo vuna iz Laodikeje. Najbolja je vuna iz Padanije, a cijena joj, kaže, nikad ne prelazi 100 sestercija za libru težine.

Eto. Neka ital-sku, iberijsku, maloazijsku, australsku, šetlandsku, angorsku, kašmirsku vunu ne stigne nikada sudbina peštarske vune. Ni sudbina peštarske ovce. Možda bi mi davno umrli rođak Rahim sad kazao kako bi znao kazati: 'Ne boj se, stići će! Kod nas, na kraju svijeta je početak kraja svijeta!' ■

Редуктивно о несврстаности

Смјерање ка вишем стандарду политичке коректности и/или интимности при баратању приватним исказима може проклизати према дебаклу начела струке. У том је процјепу 'Несврстани Загреб' изгубљен у пријеводу према дигиталном архивирању

ПЕТРА МАТИЋ (1988.) је музеологиња и културна активистиња чији је интерес повијест Покрета несврстаних у Југославији, односно живот и школовање страних студената (с нагласком на Загреб) кроз политику јавног (дис)континуитета солидарности као кровног појма и кључне вишезначне теме сваког перфекта, презента и футура овог друштва. При томе је први фокус њезина интереса профил Међународног студентског клуба пријатељства (МСКП), основаног у Загребу 1962. године као једног од четири југославенских клуба пријатељства за стране студенте – уз оне у Сарајеву, Љубљани и Београду. Циљеви МСКП-а обухваћали су бригу о изваннаставним активностима страних студената и организацију слободних активности за све младе Загреба. Клуб МСКП се налазио у Твртковој улици 5, а 1975. је пресељен у 'Н павиљон загребачког Студентског центра' гдје је и дочекао свој (лош) крај почетком деведесетих година.

Удруге страних студената из свијета такозваног Глобалног југа од 1965. објављују заједнички часопис Солидарност чију (непотпуну) збирку од 1966. до касних осамдесетих посједује загребачка Национална и свеучилишна књижница. 'Тих касних осамдесетих Солидарност је осим информација о активностима МСКП-а, садржавала оригиналну поезију чланова и пријатеља МСКП-а, пријеведе поезије, интимне приче, писма чланова и интервјуе с њима. Наклада Солидарности 1978. године износила је 8 редовних и 2 изванредна броја, од којих је сваки тискан у 600 примјерака. Солидарност 1980. године из билтена прераста у часопис тискан у 3000 примјерака, а 1984. године постаје часопис о међународним односима', пише Петра Матић у тексту 'Солидарност у несврстаном Загребу' објављеном 2022. на порталу боокса.хр. Цитат нам се овдје чини прикладном пратњом уз шетњу њезином изложбом 'Несврстани Загреб', постављеном у Галерији и читаоници вн:

врло шармантном, остакљеном простору на асфалту загребачке Илице.

И кад нам се тако 'чини', ризирамо сукоб с концептом изложбе. Ауторска концепција је, наиме, посве суспензивна у односу на (опћепознати?) историјски контекст теме, свјесно редуктивна у изразу, али и крајње емотивна у једном, али кључном елементу, због чега има смисла набројати изложбену грађу. Ту су редом: школски глобус из социјализма, примјерци часописа Солидарност у затвореном стакленом ормарићу, пар овјешених текстова из часописа нејасног избора (тједни програм и распоред активности студената, саставак о Курдистану уз егиду 'Из моје домовине') и неколико књига повезаних шпагом, које можете листати. Књиге су шире и уже везане уз тему: од темељне теорије ('Црни Атлант' Пола Гилроја), преко рецензије публикације настале уз изложбу 'Тито у Африци' из 2017. у београдском Музеју Југославије, до неколико симпатичних антикварних издања типично југославенског антиколонијално-при-

ручничког дискурса у малом књижном формату. Изложен је и Земљописни атлас Младинске књиге из 1985. године, што је омиљено издање генерација рођених седамдесетих и раније. Међутим, ауторница изложбе није на Атласу означила оно вриједно тематске пажње – ако није све?

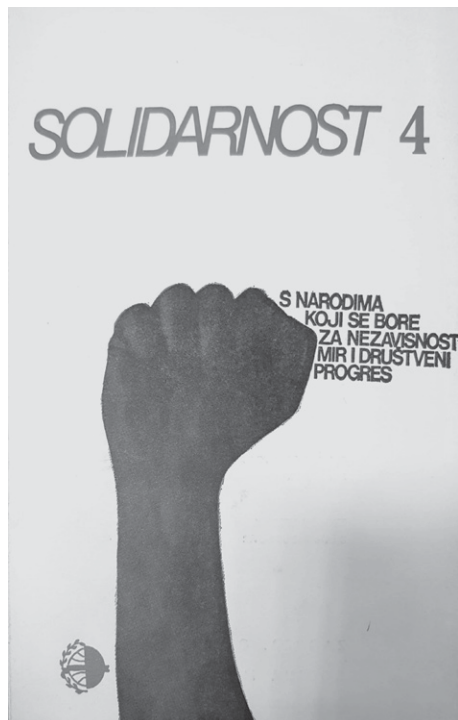
Дојам да је ријеч о изложби непретенциозно намијењеној сталним гостима читаонице дневних новина мијења се међутим кад посегнете за слушалицама помоћу којих пратите снимку разговора с двојцом протагониста загребачког клуба МСКП, бивших студената и заљубљеника у Загреб. Атрибуције аудиоснимки су поновно скромне: сазнајемо да је први суговорник САМ БУШАРА и да је интервју вођен 2023. године, кад и онај с другим суговорником МОХАМЕДОМ АЛ ЈУНИСОМ. На неструктурираној снимци казивачи описују боравак у Загребу врло ангажирано и страствено. Нажалост, приповијести трају свега неколико минута и тек уз пажљиво слушање могуће је реконструирати судбине обојице. Бушара је поријеклом из Судана, у Загреб је стигао 1984. те је као припадних посљедње генерације МСКП-оваца био један од водитеља програма. Загреб је изабрао јер је био 'град који је имао смисла, а ми страни студенти осјећали смо се као да имамо привилегију'. Ал Јунис је Јорданац, дошао је на студиј медицине 1971. и укључио се у политички живот 'слушајући Будишу и остале', па је убрзо постао и представник свих страних студената у Југославији. 'Све је било одлично до 1974., кад су неки 'паметни људи' одлучили макнути ШПИРУ БАДУРИНУ, одличног човјека који се бринуо да наш клуб буде неовисан о политици и слободан у одлучивању. Клуб су одлучили ликвидирати, али су нам под пријетњом да имамо договорен састанак с ТИТОМ, ипак додијелили простор Француског павиљона у СЦ-у. Тај простор је био нефункционалан и никад није заживио. Дошло је до све већег уплитања власти и клуб

је 1993. ликвидирао', испричао је Ал Јунис. Бушара је пак рекао да су почетком рата деведесетих ионако сви изгубили интерес за клупским догађањима и посветили се хуманитарном раду. У простор се, наводи, потом уселио 'неки завичајни клуб', да би 1993. године све изненадио 'пожар с којим је све изгорјело до темеља'. Разговоре смо послушали темељито, жалећи успут што те срчане људе који радосно говоре о Загребу седамдесетих и осамдесетих не успијевамо боље и конкретније упознати, и то у различитим регистрима заједничке теме.

ПОСТАВИЛИ смо стога питање ауторици – зашто није користила фотографије и биографије суговорника? Је ли то била њихова изричита жеља? Према слушатељском дојму, наиме, ти су људи поносни грађани Хрватске (премда не знамо чиме се баве, која им је основна струка, гдје и како живе) и посве су жељни разговора о златном добу солидарног живота студената у овој заједници.

— Хтјела сам избјећи портретирање како бих приказала да су ти људи заборављени у службеном сјећању. Такођер, аудиоинтервјуи су ми се чинили интимнијима, овако су њихови гласови у првом плану. Мислим да ми није пало на памет тражити прецизније биографске податке, биљежим углавном ствари које ми људи сами желе рећи – одговорила је ауторница изложбе за Новости. Но што је 'службено сјећање', тко га формира и како препознаје? О дефиницији тог (хисторијског или ахисторијског?) појма наводно постоје генерацијска размимоилажења, али (или?) и структурне разлике у приступу теми заједничке прошлости. Логично је прихватити да службено сјећање постоји једино као концепт и/или конструкт: баш као и концепција било којег перформативног догађаја. У том смислу, у случају изложбе што се лако ослања на предоцбе о 'службеном сјећању' – у аналогном или дигиталном окружењу, свеједно – увијек постоји опасност да документирање постане само себи сврхом.

Карактер и мјера грађе кључни су за осјетљиву, животну тему попут ове о 'Несврстаном Загребу'. Метаконцептуална изложбена рјешења која, ако добро разумијемо, смјерају према вишем стандарду политичке коректности и/или интимности при баратању приватним исказима, али и методи излагања грађе која 'минимално оптерећује' посјетице, могу проклизати према дебаклу објективних начела струке. У том је процјепу изложба 'Несврстани Загреб' неспретно изгубљена у пријеводу према дигиталном архивирању. Као бастардна вјежба за неку сједећу, виртуалну шетњу овом снажном темом. Баш штета, понављамо, јер Сам и Мохамед доиста нису тек 'казивачи' једнократног емотивног блеска него свједоци неких важних политичких догађаја. Примјерице, о 'ликвидацији' клуба страних студената у СЦ-у 1993. године постоји неколико верзија догађаја, али се не може тврдити да имају везе с евентуалним расизмом, већ им разлоге треба тражити у дубљој катичној кризи тог простора и времена у Загребу. Коначно, нема баш никаквог начина да се успореде актуалне судбине миграната с Глобалног југа који у Хрватској данас раде најниже плаћене послове са студентима с Глобалног југа с којима смо у социјализму равномерно дијелили интелектуални капитал. Разлог више да догађаје добре заједничке прошлости на сваком детаљу, врло пажљиво, доведемо до дубље аналитичке разине. ■

Насловница четвртог броја часописа Солидарност (Фото: 'Несврстани Загреб')

Sisanje kensla

S kraja na kraj Postjugoslavije, od Vardara pa do Triglava, od Vranja pa do Prijedora, širi se kultura otkazivanja. Samo što to nije ona ‘debilna cancel kultura’ koju na umu imaju Rambo Amadeus i toliki slični njemu, uvjereni – tko zna zašto – da je zapadnjački virus političke korektnosti poharao i naše krajeve

DEBILNA *cancel* kultura koja pojačava današnju psihologiju stada neće me natjerati da se sada plašim od propasti mog ugleda. Boli me patka za javni ugled u kom je javna sfera potpuno degradirana. Vi se, možda, nećete odmah sjetiti tko je autor herojskog antibarbarusa, svojevrsnog povijesnog ‘ne’ kulturi otkazivanja na ovim prostorima, iako nije izrečen tako davno. Prošlo je naime jedva pola godine otkako se ANTONIJE PUŠIĆ a.k.a. RAMBO AMADEUS logirao na Facebook da ondje, na ruševinama jedne degradirane javne sfere, uzvikne *no pasaran* pred višestruko nadmoćnijim odredima kulturnih otkazivača. Povod – sada se već prisjećate, zar ne – bio je taj što ga je crnogorska producentica LEJLA KAŠIĆ optužila za seksualno uznemiravanje tokom snimanja humanitarne TV-emisije. A razlog zbog kojeg se niste odmah sjetili one dvije rečenice je taj što je Rambo u svom Facebook statusu nakuckao još i neke – recimo to tako – upečatljivije izjave.

Na primjer: ‘Dotičnu gospođicu sam (...) sasvim neplanirano pipnuo ili pljesnuo po dupetu ili pak štipnuo, pojma nemam sad.’ Odnosno: ‘Dakle pljesnuo sam je, pipnuo ili štipnuo (stvar forenzičke interpretacije) u trajanju od jedne sekunde.’ Pa to onda skoro da i nije bilo seksualno uznemiravanje? Točno tako: ‘To nema veze sa seksom, barem ne s moje strane.’ Cura, ispada, hysterizira bez razloga? Da: ona je ‘krenula u histerični napad, toliko jak da sam joj rekao da je ‘ludača’ i da treba da se liječi.’ Luda i histerična, znači? Znači: ‘To zaista iskreno mislim i sad.’ Samo luda i histerična, da nije nešto gore? Kada već pitate: bilo je kod nje i ‘bestidnog koketiranja’ i ‘prenemaganja’ i ‘lažnog moraliziranja’ i ‘lične promocije’... Uh, pa zar nije onda optužbu trebalo ignorirati? A, ne: ‘Mogao bih da negiram, ali mrzi me da foliram. Nisam takav lik.’ Svaka čast – Lejla Kašić je ustvari, moglo bi se reći, sretna što je naletjela na ovakvog frajera? Itekako: ‘Muškarac na njenom mjestu bi prošao gore.’ I svejedno – mada etički ispravan, moralno neokaljan i nimalo histeričan – Rambo Amadeus spremno prihvaća posljedice? Sve, pa i najteže: ‘Ako sam uradio nešto protuzakonito, platit ću globu, ili idem u zatvor, ako ne budem imao dovoljno para.’ Tako je, eto, govorio Antonije Pušić prije pola godine. Šest mjeseci kasnije, baš neka-

Rambo Amadeus u zagrebačkoj Tvornici kulture (Foto: Željko Hladika/PIXSELL)

ko ovih dana, ispostaviti će se da jeste uradio nešto protuzakonito: nakon što je na sudu priznao krivnju za seksualno uznemiravanje Lejle Kašić, odrezana mu je kazna od 750 eura – plus 30 eura sudskih troškova – a on je prikupio pare, izmakao robiji i zatim, kako stvari stoje, odlučio sve odšutjeti. Šta da se radi: s jedne strane psihologija stada, s druge strane psihologija suda. Pokleknuli bi i hrabriji. Bolje da čovjek sve zaboravi i da naprosto krene dalje. Pa je na sam dan objave presude, tako, Rambo Amadeus krenuo prema Mostaru gdje će iste večeri – javljaju regionalni mediji – održati uspješan koncert ‘pred mnogobrojnom publikom’ u sklopu manifestacije Old Town Street Fest.

Samo malo, samo malo – zbunjeni smo sada i vi i ja i potpuno degradirana javna sfera – Rambo još uvijek nastupa? Pa da: nakon Mostara sprema se za Beograd, onda u Ljubljanu, a u međuvremenu je – u periodu od izbijanja onog skandala – svirao još u Porto-rožu, Rijeci, Herceg Novom... Od Vardara pa do Triglava, bez problema i bez incidenata, svugdje pred neizbježnom mnogobrojnom publikom. A strah od otkazivanja? A ‘pro-

past javnog ugleda’? A ‘psihologija stada’? A ‘debilna *cancel* kultura’? Eh, da: čini se da na ovim prostorima *cancel* kultura ipak nije toliko debilna, koliko je labilna. Pa se prema potrebi ispravlja i savija. Igra rokenrol cela Postjugoslavija.

Što ne znači da se uzduž i poprijeko postjugoslavenskog estradnog prostora koncerti ne otkazuju. Naprotiv: evo kraćeg rezimea tekuće kalendarske godine. Na otoku Babarinac kraj Kaštela otkazani su nastupi JELENE KARLEUŠE, HARISA DŽINOVIĆA i drugih zvijezda iz BiH i Srbije jer su tako tražile braniteljske udruge i lokalni ogranak Domovinskog pokreta koji smatra da ‘ovaj glazbeni izričaj ne pripada našem podneblju te da moramo čuvati mediteransku i europsku kulturu kojoj pripadamo’. Naše podneblje, mediteranska i europska kultura: zvuči odnekud poznato? Ah, da: koji mjesec ranije u dlaku istim riječima – ‘ovaj glazbeni izričaj ne pripada našem podneblju’ i zato moramo ‘čuvati identitet građanske, europske i mediteranske Pule’ –

otkazao je koncert DUŠKA KULIŠA, ANE BEKUTE, DRAGANA KOJIĆA KEBE i ZORANA MIĆANOVIĆA pulski gradonačelnik FILIP ZORIČIĆ. Visoko postavljenu glazbenu ljestvicu ubrzo je preskočio i njegov banjalučki kolega DRAŠKO STANIVUKOVIĆ zabranivši nastupe regionalnim rep i trep zvijezdama DESIGNERICI, PLJUGICI i BRESKVICI: ‘Pljurgerice, designerice, voćkice i breskvice i kako već sebe nazivaju ovi ‘umetnici’ više neće moći da nastupaju u našoj Banjaluci. Moramo da sačuvamo sistem vrednosti i poruke koje se šalju kroz svaki vid javnog događaja.’ Onda je Designerici i Pljugici iz istih razloga otkazan gig u Prijedoru, pa je Breskvici otkazana svirka u Vranju. U Srbiji je, za to vrijeme, oko 60 hiljada ljudi potpisalo onlajn peticiju protiv beogradskih koncerata DINE MERLINA zbog njegovih navodnih antisrpskih izjava, koje pjevač negira. Diskoteke u Sanskom Mostu i drugim BiH gradovima kenslale su turbofolkera ĐANIJA zbog nacionalističkog ispada njegovog sina. U Sarajevu i Mostaru obustavljena je prodaja karata za koncerte MIROSLAVA ILIĆA. U europskoj i mediteranskoj Puli zabranu su dobili još i slavonski tamburaši Mejaši, navodno s obrazloženjem da sviraju ‘birtijašku glazbu’...

I tako dalje, i tako šire: s kraja na kraj Postjugoslavije, od Vardara pa do Triglava, od Vranja pa do Prijedora, širi se kultura otkazivanja. Samo što to nije ona ‘debilna *cancel* kultura’ koju na umu imaju Rambo Amadeus i toliki slični njemu, uvjereni – tko zna zašto – da je zapadnjački virus političke korektnosti poharao i naše krajeve pa se nastupi sada otkazuju zbog prenemaganja besposlenih aktivista, zapomaganja feministkinja i hajke internetskih leftarda. Bacite opet pogled na popis otkazanih: ovdašnja *cancel culture* ipak je nešto drukčija. Otkazuje se tu iz raznih razloga, u ime ‘europske kulture’ i u ime ‘sistema vrednosti’, zbog navodnih izjava i zbog narodnih tonova, zbog krivog porijekla i zbog ‘našeg podneblja’... Negdje na križanju turbo-nacionalizma i urbanog rasizma – na pola puta između niskih predpolitičkih strasti i visokih kulturnih vrijednosti – to kao da više i nije famozna kultura otkazivanja. Prije kultura dokazivanja – vlastite kulture, sredstvima cenzure. Pa je onda valjda i logično to što su joj žrtve prezreni žanrovi, svi ti tamburaši i cajkaši, turbofolklerice i designerice, hip-hoperi i treperi. Čak i kada dokači nekog pravovjernog ropera, poput ekipe iz Leta 3 – koji nedavno teže pronalazi gaže južno od Šibenika – onda to nije zbog scenske provokativnosti ili političke nekorektnosti, nego zato što je pjevač preko Twittera podjebavao navijače Hajduka.

Ukratko: teško vrijeme za matore, teško vrijeme za autore. Teško vrijeme za Ramba Amadeusa. Čovjek koji se u popularnu kulturu ovih prostora upisao, među ostalim, kao tvorac posprdnog naziva ‘turbofolk’, sada promatra kako psihologija stada obara turbofolkerske vedete, a njega stado ni da pogleda. Padaju redom Đani, Karleuša i Bekuta, ali njega nitko ne dira. I dok se Designerica, Pljugica i Breskvica preko noći pretvaraju u žrtve sistema – ‘sistema vrednosti’, da budemo precizni – on je dobrodošao gdje god da se pojavi. Ne smeta ni slučaj seksualnog uznemiravanja, ne smeta ni naknadno javno vrijeđanje žrtve, ne smeta sudska presuda. Krstari tako Antonije Pušić postjugoslavenskim binama, od Rijeke do Mostara i od Ljubljane do Beograda, čekajući da ga netko napokon kancelira: uzalud, na sve strane mnogobrojna publika. Pa je tu negdje i pouka. U strašnoj balkanskoj kulturi otkazivanja, gdje svakodnevno padaju glave a kenslane više nitko ne broji, ipak postoji način da budeš siguran. Recept nije kompliciran: nađi histeričnu ludaču, pljesni je po dupetu. ■

DAMIR MARKOVINA

Ne vjerujem u ubijanje za šareni komad tkanine

U opkoljenom Mostaru izgubio sam svaku romantičnu ideju o ratnom herojstvu kakvu bi prosječan srednjoškolac mogao imati. Rat su geleri koji dolaze slijepo, iz svih smjerova mraka, susjed koji krvari, stenje i umire na stubištu, imena koja odjednom više ne postoje, ljudi koji samim svojim prezimenom postaju sumnjivi neprijatelji

NA nedavnim filmskim festivalima u Sarajevu i Opatiji prikazan je film 'Dezerteri' DAMIRA MARKOVINE koji je, kao i na ovogodišnjem ZagrebDoxu, jako dobro primljen i dobio brojna priznanja. To je dokumentarni esej o generaciji srednjoškolaca iz Mostara pogođenoj razornim ratom na pragu zrelosti i prisiljenoj da napusti grad. Baziran je na emotivnim pismima i razglednicama upućenima autoru iz cijele Evrope, u kojima izbjeglice opisuju svoj život, iskustva i dileme.

Kako ste se odlučili na snimanje 'Dezertera', koliko se ta odluka krčkala i što je bio okidač?

Pa, mislim da je svaka osoba suma trauma koje je prošla u životu i procesa kako se s njima nosi. Moj film je zapravo zatvaranje jednog takvog osobnog procesa. Nastojim ta životna oštećenja ne smatrati nečim groznim, nego specifičnim osobnim bogatstvom koje se trudim kreativno iskoristiti. Za mene je jako sretna i važna okolnost što sam konačno dovoljno star da mogu bez traume promatrati vlastitu prošlost i čuditi se u čemu sam se marinirao dugi niz godina. Od izbijanja rata početkom devedesetih imam potrebu artikulirati svoj odnos prema gradu koji me formirao, a s kojim imam vrlo ambivalentan odnos. Moglo bi se reći da je odluka o ovom filmu sazrijevala 30 godina, a da sam se zadnje tri bavio njenom realizacijom.

Iako je ovaj film po mnogima manje ličan i intiman od vašeg prvencu 'Čekaj me' iz 2021., postoje li neke poveznice s njim?

'Dezerteri' su za mene čak intimnija priča. Ovaj film se bavi izbjegličkom sudbinom moje školske generacije i osobnim kompromisima koje sam morao napraviti da bih o(p)stao kao izbjeglica u Zagrebu devedesetih godina, kao i polaganim trganjem veza s prijateljima koji su mi u jednom periodu života bili najvažniji. Oba filma dijele autobiografsku temu, iako imaju sasvim drugačiju formu i stil. 'Čekaj me' sam radio kao radikalno opservacijski dokumentarni film, dok su 'Dezerteri' puno eksperimentalniji, hibridni film koji obilato koristi divne animacije MARKA TADIĆA i zvučne kompozicije MANJE RISTIĆ i MIROSLAVA PIŠKULIĆA. Oba filma su za mene vrlo osobne priče o mojim životnim odnosima.

Generacija bez izbora

U filmu postavljate dilemu – ostati ili bježati. Koji bi bio vaš osobni izbor? Smatrate li da bi se, s obzirom na stečena iskustva, mnogi koji su ostali sada odlučili na bježanje i obratno?

Ja sam pacifist. Moje iskustvo višemjesečnog boravka u opkoljenom gradu po kojem JNA ispaljuje oko tisuću i pol granata svaki dan dalo mi je pogled na rat iz prvog reda, koji nikom ne bih poželio. Za moju generaciju taj izbor uglavnom nije postojao. Mnogi moji prijatelji su stradali u bombardiranju, bez ikakve uniforme i ideologije, bez pitanja za što bi se željeli boriti. U strašnom kaosu prvih mjeseci rata u Mostaru, u kojem se nalazi barem pet različitih vojnih formacija, neki od nas su ostali, neke su roditelji spre-

mili na sigurno već davno ranije, neki su prisilno mobilizirani, neki svojevolumno. Ja sam imao sreću da sam kasnije dobio dozvolu za izlazak iz grada na studij, a kroz boravak u opkoljenom gradu izgubio sam svaku romantičnu ideju o ratnom herojstvu kakvu bi prosječan srednjoškolac mogao imati. Rat su geleri koji dolaze slijepo, iz svih smjerova mraka, susjed koji krvari, stenje i umire na stubištu, imena koja odjednom više ne postoje, ljudi koji samim svojim prezimenom postaju sumnjivi neprijatelji. Ne vjerujem u ubijanje za šareni komad tkanine ili bilo čiju političku ideju nacije, krvi i tla. Danas, kada imam vlastitu obitelj, smatram taj život koji sam uspio stvoriti nečim uistinu vrijednim borbe, ali ona bi također morala biti i za nešto više – za neko bolje, pravednije i sretnije društvo, nipošto za društvo koje taj isti rat u pozadini koristi za raspodjelu naše zajedničke imovine privilegiranoj manjini u jaranskim odnosima s bilo kojom vladajućom nacionalnom strankom. Danas bih svakako morao uzeti u obzir kakvo društvo smo stvorili i je li ono vrijedno borbe. Je li institucionalizirana korupcija vrijedna moje boli i krvi? Također, mogao bih i morao uzeti za primjer i sudbinu mog oca, koji je ostao u Mostaru kao borac, zapovjednik Civilne zaštite. Na njega je pokušano nekoliko atentata, a naposljetku mu je vlast grada za koji se borio, zato što se nije želio odreći ideje o zajedničkom životu naroda u BiH, niti napustiti SDP, čiji je zastupnik bio u Skupštini BiH, oduzela stan i predala ga izvjesnom časniku HVO-a. Vjerujem da nisam usamljen u takvom promišljanju. Broj ljudi koji je optirao da napusti Hrvatsku i ode svojevolumno u egzil u posljednjih nekoliko godina je siguran argument u prilog toj tezi.

Moglo bi se reći da je izgubljenu generaciju mladih ljudi iz Prvog svjetskog rata slijedila nova izgubljena generacija iz Drugog? Da li je na ovim prostorima izgubljenu generaciju iz ratova devedesetih slijedila izgubljena generacija postratnih društava i tranzicije? Nakon dehumanizacije rata, svaka naša generacija je morala iznova učiti živjeti u novom, mirnodopskom svijetu. Mislim da je PTSP roditelja zbilja jedina konstanta odgoja svake sljedeće generacije. Moj pradjed se u Prvom svjetskom ratu tukao za Austriju, djed je bio partizan, prvoborac, a otac je rođen 1945. u operacijama oslobođenja Hercegovine, da bi u ratnom Mostaru devedesetih ostavio preko godinu dana života. Spomenut ću i baku, junakinju mog filma 'Čekaj me', koja je u okupiranom Mostaru četrdesetih bila ilegalka SKOP-a. Iz prve ruke mogu posvjedočiti da ljudi s takvim iskustvima i traumama mogu lako oštetiti potomstvo konstantnim perpetuiranjem vlastitih fikcija i trauma. Ja nipošto nisam izuzetak. Ipak, mislim da generacija koja je danas u godinama u kojima sam ja bio u početku izbijanja rata ima šansu živjeti u nekom boljem, pravednijem i kvalitetnijem svijetu. Vjerujem da Zagreb, grad u kojem živim i radim, nastoji ići u tom smjeru, i mislim da kao društvo možemo i trebamo nastojati da se tamo i stigne. Ukoliko, naravno, uspijemo izbjeći treću reprizu svjetskog sukoba.

Što je bilo s autorima pisama i razglednica tokom i nakon rata? Je li se itko vratio u Mostar ili barem u BiH?

Od prijatelja čija pisma i slike koristim u filmu, baš nitko. Povremeno posjećuju rod-

binu i prijatelje. Ako uzmem kao ogledni primjer moj cijeli 4. d razred Gimnazije 'Aleksa Šantić', omjer bi bio oko 50:50. Mislim da taj podatak dovoljno govori o razmjerima egzila iz BiH. Kako je naša gimnazija, kao i svaka ozbiljno ambiciozna provincijska škola, imala iznimno temeljit, kvalitetan i strog program, moji prijatelji su uglavnom uspjeli kao izbjeglice upisati sveučilišta diljem svijeta i započeti nove živote u društvima koja će možda njihovoj djeci smanjiti mogućnost proživljavanja sličnog ratnog i izbjegličkog iskustva.

Koliko je ovaj film primjenjiv na ostale bivše republike bivše Jugoslavije, pa možda i ostale neuralgične točke Evrope, pogotovo iz aspekta nagrada i priznanja na festivalima na kojima je do sada prikazan?

Rat i egzil su, nažalost, univerzalne teme. Veliko priznanje mi je bila reakcija kolega filmaša iz Ukrajine, koji su nakon projekcije 'Dezertera' na Sarajevo Film Festivalu izjavili da bi željeli da ovaj film pogledaju svi njihovi sunarodnjaci. U kontaktu smo, i nadam se i da hoće. Odgovorit ću pitanjem: kako danas živjeti na teritoriju bilo koje od ex-YU zemalja, a ne vidjeti sve prognane iz sirijskog rata ili one koje su protjerali ISIL i druge terorističke skupine, s kojima dije limo ulice i kolodvore? Kako se bezbrižno kupati u Jadranu, koji svoje more dijeli sa Sredozemljem, u kojem se samo u proteklih par godina utopilo nekoliko desetaka tisuća ljudi, bježeći od istih prizora koje ja pamtim iz Mostara? To su sve identične, zajedničke točke prepoznavanja istog mra-ka koji putuje kroz 'Dezertere'. Jako mi je

drago da su 'Dezerteri' prepoznati i prikazani na zbilja velikim i važnim festivalima, kakav su Međunarodni festival dokumentarnog filma Ji.hlava i SFF. Jako sam sretan i zbog nagrada koje je film dobio, ali sam također svjestan i da su one uvijek odraz trenutne impresije članova žirija. Ono što mi je puno važnije jest da je film sudjelujući na SFF-u imao rasprodanu projekciju u Mostaru, gdje je i sniman, te da su autori pisama koje koristim u filmu 'Dezertere' uspjeli pogledati i na projekciji u Sarajevu, i da ih, kako se čini po reakcijama, nisam iznevjerio. Bilo bi mi jako teško da je taj susret prošao drugačije.

Nepogledana domaća produkcija

Nedavno je prikazan i na SFF-u i Liburnia Film Festivalu. Kakve su bile reakcije publike, pogotovo što je po ocjenama publike u Opatiji vaš film plasiran pri vrhu?

Divne, zbilja, što me čini jako sretnim autorom, tim prije jer su 'Dezerteri' film vrlo hermetične, gotovo eksperimentalne forme. Činjenica da različita publika u međusobno udaljenim gradovima jednako emotivno reagira uistinu mi znači jako puno. Naravno, puno je ljudi kojima zbog toga moram zahvaliti. Direktor fotografije KREŠIMIR ŠTULINA i osobito montažerka DORA SLAKO-PER članovi su autorskog tima filma bez čijeg znanja i talenta to sigurno ne bi bilo tako. Naravno, bez profesorske ekipe s Katedre dokumentarnog filma pri Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu i stalne podrške

mog profesora i mentora GORANA DEVIĆA vjerojatno nikada ne bih ni došao u poziciju da danas razgovaramo o mom filmu.

Kakve su vaše generalne impresije s dva festivala i koliko su važni festivali dokumentaraca kao što je LFF iz perspektive prezentacije umjetničkih radova, ukazivanja na potrebu kulturne razmjene i njegovanja kulture sjećanja?

Sarajevo Film Festival je bez premca najveći međunarodni filmski festival u regiji, koji svake godine, jednako u programima i u publici, ima neke od najvažnijih svjetskih filmskih profesionalaca. Dobiti priliku predstaviti svoj film u takvom društvu je ogroman privilegij. Liburnija je festival drugačijeg tipa, obimom bitno manji, ali važan dokumentaristima, jer su prigode u kojima se gotovo kompletna domaća dokumentarna scena okuplja na jednom mjestu sa svojim recentnim filmovima iznimno rijetke i jako potrebne. Osim što je za nas autore fantastično da možemo pogledati na jednom mjestu selekciju najboljih hrvatskih dokumentaraca, očito tako misli i kvarnerska publika, koja festival voli i posjećuje u velikom broju. Takva prigoda za razmjenu iskustava, radova i rezultata je tim dragocjenija, kada se zna da većina prikazanih filmova nikada neće završiti na programima hrvatskih kina. Pravih, repertoarnih, neovisnih kina je u Hrvatskoj realno jako malo, ona brzo mijenjaju svoje programe, i prigoda da se publici pokažu filmovi, osobito kratkog ili srednjeg metra, gotovo da i nema, iako upravo u tim kategorijama hrvatski autori postižu značajne međunarodne uspjehe. Grad Zagreb, recimo,

od nesretnog i neprežaljenog gubitka kina Europa nema niti jedno pravo repertoarno kino. Ako u to uračunamo i temeljitu nebrigu HRT-a za domaći autorski dokumentarni program, dolazimo do zaključka da većina iznimno kvalitetne filmske produkcije u Hrvatskoj ostaje konstantno nepogledana. To nas, pak, vodi dalje, do pitanja katastrofalne cijene umjetničkog rada izvan institucija u Hrvatskoj, što je tema koju očito tek treba ozbiljno otvoriti u javnom prostoru. U konačnici, da nemamo festivale, koji nam daju mogućnost kontakta, kako s publikom, tako i međusobno, te s kolegama iz drugih kinematografija, mogli bismo razgovarati o smislu bavljenja dokumentarnim filmom u Hrvatskoj.

S obzirom na to da ste po (do)sadašnjoj vokaciji glumac, a da ste nakon 'Šihte' napravili dva zapažena i nagrađivana filma, od kojih su 'Dezerteri' diplomski rad na ADU-u, hoćete li nastaviti režisersku karijeru, vratiti se glumačkoj ili paralelno ganjati obje?

Apsolutno mi je namjera nastaviti redateljsku karijeru, upravo spremam dva nova filmska projekta u različitim fazama produkcije i predprodukcije. Stvarati film i prigoda da kroz njega dam pravo građanstva pričama koje prepoznajem kao važne je ono što me uistinu okupira i zanima. Naravno, ja ću uvijek ostati i glumac. Mislim da su ta dva poziva u mom slučaju komplementarna i oplemenjuju jedan drugi jer, konačno, oba su samo različiti aspekti posla kojim se zapravo bavim – pričanje priča o tome kako je danas biti živ u ovom društvu i svijetu. ■

Zvuk slobode (r: Alejandro Monteverde)

(2023.)

PIŠE Damir Radić

Lucás Ávila i Jim Caviezel kao Miguel i Tim Ballard

Dara iz kolumbijske prašume

Kić film za brzi zaborav koji ostaje bezličan usprkos svojoj dramatičnoj temi

KADA neki film na najutjecajnijem filmskom sajtu, IMDb-u, od nekoliko desetaka tisuća ocjenjivača dobije visoku prosječnu ocjenu, a pritom uvjerljivo najveći postotak otpada na onu najvišu, desetku, to je siguran znak da se ne radi o regularnom valoriziranju nego o ideološki motiviranoj propagandnoj kampanji. Nama najpoznatiji takav slučaj jest 'Dara iz Jasenovca', a na tom tragu je, iako bilježi nešto skromnije ocjenjivačke rezultate, i aktualni 'Zvuk slobode', ostvarenje o borbi protiv trgovine djecom u pederfilmske svrhe, koje se proglašava ikonskim filmom nove (američke) desnice. Doista, 'Zvuk slobode' i 'Dara iz Jasenovca' načelno su slični filmovi, u smislu da ozbiljnoj i kompleksnoj temi stradanja i traume pristupaju plošno i stereotipno, izvedbeno nedoraslo. 'Zvuk slobode', nastao u nezavisnoj meksičko-američkoj produkciji, pritom je zanatski nešto kompetentnije realiziran, ponajprije na planu montaže. S druge strane, 'Dara iz Jasenovca', državno izdašno dotirana iz budžeta Republike Srbije, ima jednu pamtljivu scenu – igru muzičkih stolica na koljački način – i načelno zanimljivu metaforu o ubijenim logorašima u nekoj vrsti nebeskog vlaka, što se za 'Zvuk slobode' ne može reći. Naime, usprkos dramatičnoj temi i koloristički dojmljivoj fotografiji kao svom najboljem, zapravo jedinom vrijednom sastojku, potonji uradak sav je nekako ravan i bezličan, nema nijednu snažniju scenu, a njegova temeljna simbolika dječjeg udaranja 'ritma slobode' niti je originalna, niti polučuje naročiti efekt.

'Zvuk slobode' nastao je prije pandemije kao projekt dvojice Meksikanaca, producenta EDUARDA VERÁSTEGUIJA i režisera i koscenarista ALEJANDRA MONTEVERDEA, te američkog *life coacha* i humanitarca hrvatskog porijekla TONYJA ROBBINSA (pravo prezime mu je MAHAROVIC), glavnog financijera neprofitne organizacije za borbu protiv trgovine djecom koju je osnovao američki mormon TIM BALLARD, čijim djelovanjem

je film vrlo slobodno inspiriran. Gotov proizvod trebala je distribuirati velika hollywoodska kompanija 20th Century Fox, no od toga se odustalo nakon njezina potpadanja pod Disney, pa su tvorcii filma otkupili prava i pronašli novog distributera – mormonsku tvrtku znakovita imena Angel Guild. Ona je *crowdfunding* kampanjom skupila pet milijuna dolara potrebnih za ozbiljnu distribuciju s učinkovitim pratećim marketingom, te je 'Zvuk slobode' postao veliki ljetni hit u američkim kinima odražavajući uspon nove desnice. Istini za volju, film o Ballardovim herojskim naporima u spašavanju latinoameričke djece – kao, uostalom, ni 'Dara iz Jasenovca' – nije primitivna propaganda (čak se ne spominje ni da je Ballard mormon), a umjesto kršćanskog fundamentalizma prevladava univerzalističko-humanistička perspektiva. Problem je međutim kreativna nedoradost: spoj krimi-drame u prvom i akcijskog filma u drugom dijelu, 'Zvuk slobode' na oba je polja – osobito akcijskom – trom i neuvjerljiv. Protagonist Ballard u drvenoj izvedbi nekoć obećavajućeg JIMA CAVIEZELA potpuno je nezanimljiv, djeca-žrtve svedena su na funkcije, nema jakog negativca (zločinka u izvedbi YESSICE BORROTO PERRYMAN snažno je uvedena, ali je poslije zaboravljena), a jedini izražajni lik, Ballardov pomagač kriminalnog porijekla (jako dobri BILL CAMP), ne dobiva prostor da se razmaše.

Dominantno dosadan, lišen stvarne emocije i ikakve intrigantnije ideje, pa makar i desničarske, s pompoznom uporabom glazbe, estetski sveden na lijepe boje i lijepe, sadržaja lišena lica spomenute negativke i glavne žrtve, jedanaestogodišnje djevojčice (CRISTAL APARICIO), 'Zvuk slobode', kao i 'Dara iz Jasenovca', naprosto je kić film za brzi zaborav. ■

Kozmologija – časopis za kozmologiju i filozofiju prirode, br. 1

(Institut za kozmologiju i filozofiju prirode, Križevci, 2023.)

PIŠE Emil Čančar

Protiv uvriježenih standarda znanstvene izvrsnosti (Foto: Institut za kozmologiju i filozofiju prirode)

Nova iskra u znanosti

Prvi broj časopisa Kozmologija vraća empirijske znanosti filozofiji

KAO službeno glasilo Instituta za kozmologiju i filozofiju prirode, osnovanog prošle godine i smještenog u nedavno dovršenom Kozmološkom centru u Križevcima, počela je izlaziti Kozmologija – časopis za kozmologiju i filozofiju prirode. Kako se ističe u 'Uvodniku', dva su cilja kojima se stremi izdavanjem ovakvog časopisa: istraživanje fundamentalnih pitanja svemira, odnosno prirode, i 'ostvarivanje sinteze empirijskih znanosti – prvenstveno teorijske fizike – i filozofije', po uzoru na antički ideal akademije. Časopis je organiziran u tri cjeline. Prvu čine 'Znanstvena istraživanja' koja, kao što se ističe u 'Uvodniku', zahtijevaju specifična znanja iz teorijske fizike. U ovome broju, to su poznavanje opće teorije relativnosti i osnove teorije polja, odnosno kvantnih polja. Druga su cjelina 'Filozofski problemi', a časopis završava kratkim odjeljkom pod nazivom 'Znanost i društvo'. Što to filozofija prirode točno jest, kako je umrla i zašto ju je potrebno uskrisiti razlaže u drugom dijelu članak filozofa NICHOLASA MAXWELLA, preveden i tiskan ovdje uz njegovo posebno dopuštenje.

U prvome broju najznačajnija i najzanimljivija je 'Uvodna riječ redakcije'. Tekst objašnjava potrebu za časopisom ovakvog profila, kritizirajući današnje uvriježene standarde tzv. 'znanstvene izvrsnosti', koji uključuju hiperprodukciju radova, podređivanje znanstvenog rada interesima tržišta i skoro pa opsesivnu potrebu za brojenjem citata. Posebno se kritizira odvajanje empirijskih znanosti od filozofije. Steče se dojam da znanstvenici zadiru od filozofske misli, što u jednu ruku predstavlja hibris današnje dominantne (post)pozitivističke metodologije. Takvo stanje znanosti, smatraju autori, prevladava na svjetskoj razini. U nas je situacija još tužnija: znanstvena zajednica kao da se pomirila sa svojim statusom nebitne periferije, slijedeći dobro utabane puteve,

dok međunarodno zapažene uspjehe naše znanstvenice i znanstvenici uglavnom postižu na stranim institucijama.

Na 'Uvodnu riječ' veže se i 'Manifest za uspostavu Kozmologije kao nove Filozofije Prirode', kojim započinje druga tematska cjelina. Kozmologija je obuhvatna, holistička disciplina koja je 'neizostavno humanistička' jer je 'spoznaja Kozmosa akt koji se neodvojivo odvija u kontekstu čovjekove historije i psihologije'. Ili, kako je to lijepo opisao povjesničar DAVID CHRISTIAN u svojoj knjizi 'Postanak svijeta', 'danas jedan sićušni dio svemira počinje razumijevati sam sebe'. Cjelina 'Filozofski problemi' sadrži i ulomak iz 'Nauke logike' G. W. F. HEGELA, čiji portret krasi 'Uvodnu riječ', a vriedi istaknuti i rad 'O odnosu tekstualnog i duhovnog znanja u tradiciji monističkog šivism' autora BORISA MARJANOVIĆA. O tome koliko je na Zapadu slabo zastupljena indijska (i bilo koja druga nezapadna) misao svjedoči potreba oka da stalno bježi prema dnu stranice i brojnim razjašnjenjima pojmova u fusnotama.

Opći dojam prvog izdanja Kozmologije jest da riječ o neobičnom, zahtjevnom, ali korisnom štivu. Ono nije namijenjeno ni širokoj publici ni čitanju od korica do korica. Teško je reći pretkauzuje li neku novu znanstvenu paradigmu, no tekstovi neodoljivo podsjećaju na promišljanja MARCELA GLEISERA, brazilskog astrofizičara s američkom adresom. On je baš ovih dana izdao najnoviju knjigu 'The Dawn of a Mindful Universe: A Manifesto for Humanity's Future', a svedobno je držao *online* kurs o razvoju znanstvene misli, simpatično nazvan 'Question Reality!' Utješno je i ohrabrujuće vidjeti da takva prometejska iskra tinja i u našoj maloj znanstvenoj zajednici. ■

CO2... par umjetnika:
Neodredivo pitanje

(MSU Zagreb)

Nikolina Pristaš u drugom dijelu izvedbe (Foto: Bojan Mrdenović)

Intimna, njež-
na cerebralnostPredstava koja otvara re-
gistre ranjivosti i nostalgije

PITANJE, poziv, propozicija danas već gotovo punoljetna, ali ništa više ili manje nemoguća, stigla je, kažu, od prijatelja iz Ljubljane, o umjetnosti koja će nastajati u među-vremenu do buduće sadašnjosti. Kao rekapitulacija, ekspanzija, rekonfiguracija prepoznatljivih i neprepoznatljivih događaja koji su markirali linearni tok života-umjetnosti otada, predstava 'Neodredivo pitanje' po mnogočemu prati i ponavlja interese i senzibilitet GORANA SERGEJA i NIKOLINE PRISTAŠ, koji stoje iza naziva CO2... par umjetnika, ali i drugih snažnih autorskih prisutnosti u izvedbenom prostoru: HRVOSLAVE BRKUŠIĆ i MARKA TADIĆA, s pojačanjem u vidu ALANA VUKELIĆA za animacije kao vizualni sloj rada i HRVOJA NIKŠIĆA za slojeve (i slojeve) zvuka.

U izvedbu krojenu za sedmeročlanu publiku uvodi G. S. Pristaš, navigirajući grupu u mračni boks laganih stjenki, zatvarajući za sobom klizna vrata. Publiku guta žamor vremena i sigurnost digitalne utrobe kita. Prvu polovinu sata ispunjava izvedbeno predavanje naziva 'Prekinuti mit' – inačica 'Neodredivog pitanja' koja je premijeru imala prošle zime u Ljubljani kao kolaborativni solo G. S. Pristaša. Uvodni segment skicira interese rada: pre-karnost predviđanja, teksture rasta i rasapa, zrcaljenje uvijek mitski ne/stvarnih početaka i završetaka. Pristaš otkriva kao bitan impuls rada naslovni stih pjesme EMILY DICKINSON 'I Dwell in Possibility', ovdje poetske mogućnosti u sprezi s interesom za kontinuiranu praksu nemogućega – nekada kolektiva BAD.co, sada CO2... para umjetnika.

U svojoj najnovijoj formi 'Neodredivo pitanje' je otvoreni diptih, s Nikolinom Pristaš kao drugom izvođačicom u bloku naslovljenom 'They Called Them Footprints'. Inspirirana crtežima GORDONA MATTA-CLARKA, N. Pristaš koreografiju gradi jasnim i usmjerenim pokretima, uz posve bijeli kostim SILVIJA VUJIČIĆA i papirnatu rekvizitu na kojoj somatski oblikuje arhetipske crteže s natpisima 'mama', 'heat', 'snow'...

Nikolina Pristaš prekrasna je izvođačica zbog plesno-koreografske kvalitete i samosvijesti kretanja te samouvjerene mekoće

kontakta izvedbeno iskusnog tijela. G. S. je zanimljiv jer unosi prisutnost koja je izvođački uvijek malo *off*, što je čini na osobite načine ranjivom i neranjivom, podjednako dirljivom i sigurnom. Generira se toplina u opoziciji spram relativne ohlađenosti estetike i materijala; izvedbena prisutnost i investicija oblikuju meki ambijent, uvezujući različite elemente u generacijski mozaik, u značenju razlomljenih višeznačja koja zajednički pripovijedaju svoje vrijeme. Mekoću produbljuje dija-pazon drugih prisutnosti, među kojima je vokalno prominentna PRISKA PIA PRISTAŠ, čitateljica fragmenata poeme 'Det' INGER CHRISTENSEN, te drugi članovi i članice kolektiva BAD.co i šire umjetničke scene, utisnuti u reproduciranu snimku davne (davne?) predstave.

U nedostatku boljeg izraza, u predstavi postoji i nešto *roditeljsko*, što može biti i do generacijskog napona s kojim pišem, ali vjerujem da vrijedi univerzalnije, ne samo jer izvođački dvojac čini roditeljski par trećeg prisutnog, dječjeg glasa. Mudrost, didaktičnost i sentimentalnost; nježnost, briga i otpuštanje; ambivalentni smjer rasta i učenja u duetima ili višekutima intimnih odnosa redom su djelatni elementi 'Neodredivog pitanja', kao i opipljivost prijednog životno-umjetničkog puta.

Pažnja izvođača osnažuje svijest o umjetnosti prirođenoj dvojnosti bivanja: u prostoru-vremenu svijeta i prostoru-vremenu umjetničkog rada. Cerebralni i metarefleksivni, filozofsko-teorijski usidreni aspekt senzibiliteta ne izostaje, ali je ovdje sinergetski spojen s možda najintimnijim otvaranjem u opusu Pristaša. Možda jer je scena mala i zatvorena, sa sjedećim mjestima nepravilno raspoređenim i promjenjivim s obzirom na potrebe izvođačkog kretanja, možda zbog fizičke blizine i navedene koja odmah priziva privatnu afekciju ugrađenu u umjetničko stvaranje, možda jer suočavanje s protokom vremena uvijek otvara ranjivost i nostalgiju kao registre u kojima postoji dodir. A dodir podrazumijeva zatvaranje prostora *između*, kao i nepremostivost osnovne razlike. ■

Članica organizacijskog tima festivala
'Improspekcije'SONJA PREGRAD
Plesnoj sceni konačno treba
funkcionalna strategija

Ovogodišnje izdanje festivala 'Improspekcije' održava se od 16. do 25. rujna na više zagrebačkih lokacija. Što stoji iza njegove tematske odrednice 'Rašavljivanje svijeta i (ne)otpornosti tijela'?

Festival se odvija u Muzeju suvremene umjetnosti, Centru kulture na Peščenici – KNAP, Akademiji dramske umjetnosti te TALA PLE(j) S-u. Zajedno sa svojim kolegicama iz programsko-kustoskog i produkcijskog tima, TEOM KANTOCI i ANIKOM CETINOM, zahvalna sam svim ovim institucijama i prostorima na dugogodišnjoj suradnji i podršci. Temu rašavljivanja svijeta i (ne)otpornosti tijela mislimo kako kroz trenutne procese dezintegracije svijeta i sistema u kojem živimo, tako i kao generativne strategije umjetničkih radova koje smo odabrale, te tim ukrštavanjem pokušavamo domisliti potencijal za djelovanje. U plesnim, kazališnim, novomedijskim i likovnim radovima osluškujemo kako se rašavljuju priroda i društvo (JAN ROZMAN, 'Predmetanje'), izvedba roda (NIKA PEČARINA, 'zbogom formi'), jezik (LUKA ŠVAJDA, 'Matière Ecrite i Immediate Irreality', ANNE JUREN, 'Lekcija iz fantazmičke anatomije #1 Jezik, koža i želja za jezikom'), pogled (DORA BRKARIĆ: 'Striptease'), kazalište (NIKO MIHALJEVIĆ: 'Dvorana Ana', izložba 'za-ki-va-nje' kustosice TEE KANTOCI) i što to čini tijelima, ljudskim i neljudskim.

Program je podijeljen na dva segmenta – izvedbeni i 'diskurzivno-iskustveni', kako ga nazivate. Predstavite nam ih ukratko. Opisani izvedbeni program sastoji se od dva međunarodna gostovanja i jedne suradnje sa studentima Akademije dramske i Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, te izložbe u prostoru izvedbe. Diskurzivno-iskustveni dio programa važan nam je jer želimo da festival, osim reprezentacije, bude i prostor učenja i razmjene. Ovaj dio programa je besplatan i osmišljen u suradnji s mladom slovenskom kazališnom kritičarkom i teatrologinjom MAŠOM RADI BUH. Sastoji se od razgovora s umjetnicima i publikom nakon

Sonja Pregrad (Foto: Nina Đurđević)

svake izvedbe, sesija dijeljenja metodologija na kojima koji svi zainteresirani mogu upoznati rad umjetnika, te završnog izradivanja publikacije – zine-a kojim ćemo dokumentirati kolektivno iskustvo festivala.

Moglo bi se reći da plesna scena u Zagrebu godinama prolazi neka svoja rašavljivanja i testiranja vlastite otpornosti. U javi spominjete da festival 'tvori nekakav prijedlog u vremenu i prostoru u kojem živimo' – kakav prijedlog je potreban u ime plesne scene da bi se poboljšao njen status? Nadam se da će festival sinergijom događanja proizvesti neki još nedomišljeni odjek, no plesnoj sceni konačno treba funkcionalna strategija, i zagrebačkog Gradskog ureda za kulturu i Ministarstva kulture. To podrazumijeva preuzimanje odgovornosti za mišljenje dugoročnog razvoja ove grane umjetnosti, osiguranje fer naknada i uvjeta za rad, prostora i institucija – kako ponovnim promišljanjem ustroja Zagrebačkog plesnog centra, tako i npr. centra za arhiviranje suvremenog plesa u Hrvatskoj, daljnjih institucija za plesne produkcije itd., i to prije nego se neke nove generacije opet preiscrpe.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

Čuvena ljubljanska Metelkova ovih je dana proslavila 30. rođendan. Obljetnica je to koja dobiva na težini prisjetimo li se da je prije svega dvije godine, za vrijeme Janeza Janše, specijalna policija marširala njenim dvorištem. Metelkova je, srećom, preživjela i nastavlja biti jednim od najvažnijih prostora nezavisne kulture u regiji. Sretno joj!

■ L. P.

AKC Metelkova mesto
(Foto: Fred Romero/
Wikimedia Commons)

Scena, a ne pojedinci

Glavna vrlina kompilacije ‘Zvučni zid’ je volja da se odabirom izvođača preispita što danas znači ta pomalo arhaična etiketa ‘alternativne scene’ kojom se, u nedostatku bolje, ovakva izdanja promoviraju

POJAVOM širokopojasnog interneta, kvalitetnije kućne opreme za glazbenu produkciju i *streaminga* kao dominantnog sredstva distribucije, veliki izdavači i radiopostaje izgubili su primat koji su nekad imali. Najočitije je to u *boomu* trapa, koji se tijekom zadnjih desetak godina pretvorio iz supkulturne pojave u legitiman komercijalni fenomen. Isto pravilo vrijedi i za manje virlane forme – D.I.Y. više nije ni etika ni estetika, nego osnovni način produkcije i distribucije glazbe. Takvo stanje stvari omogućilo je da se izbacuje sve više materijala, ali isto tako da dobar postotak ostane zatrpan u bespućima Bandcampa, Soundclouda i drugih sredstava digitalne distribucije.

Jedan od primjera kontekstualizacije i bacanja svjetla na domaću muziku može biti zagubljena u digitalnom obilju je Menartova recentna kompilacija ‘Zvučni zid’, koja okuplja petnaest izvođača naše tzv. ‘alternativne scene’. U pitanju je nastavak izdanja ‘Zagreb Calling – Generacija bez Refrena’, snimljenog tijekom četiri dana proljeća 2020. u zagrebačkom KSET-u i objavljenog otprilike godinu dana kasnije. Oba ostvarenja, osim sličnog koncepta, povezuje i VEDRAN PETERNEL, glazbenik i producent koji je odabrao uvrštene izvođače.

Pandemijski koncept prve kompilacije bendova koji sviraju uživo u klubu bez publike ovdje je proširen u diskretno aktivističku ideju sviranja u raznim tipovima prostora, dok ni izvođači ovog puta nisu samo zagrebački ili oni koji Zagrebu gravitiraju – snimanjem u Koprivnici, Puli i Šibeniku ispravno je naglašena važnost glazbenih scena izvan metropole. Prostori za muziku i muzičare izuzetno su važni zbog širenja socijalne mreže i ugovaranja nastupa, a logično je da ih je najviše u velikim sredinama. Male su pak u najvećoj mjeri prepuštene entuzijazmu pojedinaca i, u nedostatku klubova, svedene na proljetne i ljetne festivale i nastupe na otvorenom. Koncertni prostori su u tom smislu presudni jer predstavljaju posljednji organski način komunikacije izvođača i publike – bez njih sve ostaje samo na potencijalu digitalnog *filea*. Naglašavanje njihove važnosti stoga ima određenu društvenu, pa i kulturno-političku poruku. Utoliko je kompilacija poput ove puno više od bendova koji su njome zastupljeni – ona naglašava potencijal žive svirke i glazbe oslobođene samotnjačkog procesa produkcije koji, premda je olakšao

njeno stvaranje i većinski je oslobodio okova skupih studijskih sati, u znatnoj mjeri poništava kolektivno koncertno iskustvo publike i muzičara.

Što god mislili o toj nagradi, Porin za najbolji album raznih izvođača koji je prošle godine dobio ‘Zagreb Calling – Generacija bez refrena’ sigurno je doprinio tome da ovog puta izdavači i Peter nel osmisle am-

Izdanje naglašava potencijal žive svirke i glazbe oslobođene samotnjačkog procesa produkcije koji, premda je olakšao njeno stvaranje, u znatnoj mjeri poništava kolektivno koncertno iskustvo

biciozniji i širi koncept. Glavna vrlina ove kompilacije je volja da se odabirom izvođača preispita što danas znači ta pomalo arhaična etiketa ‘alternativne scene’ kojom se, u nedostatku bolje, ovakva izdanja promoviraju. U neformalnom smislu koji se posljednjih godina uvažio u domaćem medijskom prostoru, alternativna scena ponajprije označava izvođače za koje je malo vjerojatno da će se značajnije zavrtjeti u radijskom prostoru ili svirkama napuniti prostore veće od klupskih. Njena prisutnost ponajprije ovisi o sprezi glazbenika koji joj pripadaju te publike i medija koji je prate.

‘Zvučni zid’ drži se žanra još manje nego prilično šarolika ‘Generacija bez refrena’, čiji su se izvođači mogli manje-više svesti na neku inačicu također zlosretne etikete ‘indie’, koja danas više označava specifičan stil glazbe negoli način distribucije. ‘Zvučni zid’ pak započinje sirovim *old school* hip hopom šibenskog Hrama, u sredini sadrži kva-zišansonu Povraccia Di Coltea (jednog od projekata klavijaturista LEA BESLAČA), a završava improvizacijskim zvučnim kolažom kolektiva Živa voda. Takva eklektičnost na papiru se čini kao recept za posvemašnji stilski kupus, no kompilacija je sastavljena tako da neprekidno drži slušatelja zainteresiranim. Najzahtjevniji komadi pripadaju improvizacijskim projektima koje, osim Žive vode, čine još CRIO – Croatian Impro-

visers Orchestra i Roj osa, a odmah do njih po količini i gustoći glazbenih ideja su mediteranski jazz Mimika Orchestra i noise folk benda Nemeček. Njihovi su kompleksni i uhu zahtjevni doprinosi razbijeni pitkim indie popom BARBARE MUNJAS, eksplozivnim garažnim rockom dua Šiza, ali i intimističkim folkom NINE ROMIĆ i DENISA KATANEC, čije pjesme predstavljaju emotivnu srž albuma. Iskričavi prog rock vinkovačkog benda Skotni vrat, čiji je ‘Bill Gates’ osvrt na teoretičarima zavjere omiljenog milijarde- ra poslužio kao jedan od najavnih singlova albuma, podsjeća da unutar prevladavajuće ozbiljnog tona kompilacije ima mjesta i za satirične momente na tragu Buldožera.

Da su se tvorcima odlučili za pristup u kojemu jedna strana dvostrukog vinila pripada kantautorima, druga bendovima, treća improvizatorima, a četvrta izvođačima s pop elementima, cijela bi kompilacija možda bila naizgled logičnija, ali daleko manje zanimljiva. Poigravajući se dinamikom materijala, Peter nel je složio ne samo precizniju sliku scene, nego se pobrinuo i da monotonija ostane daleko od zvučnika. Uvrštavajući pjesme IVANA ŠČAPECA (Seine) i Denisa Kataneca ponovio je samo dva izvođača s ‘Generacije bez refrena’, premda je bilo neizbježno da neki glazbenici – a tu prije svega treba istaknuti sveprisutnog Beslača – sviraju na više zastupljenih snimki. Na papiru to može izgledati kao loša ideja, opravdanje za priču o ‘incestuoznosti’ scene, no u praksi to samo znači da se, usprkos dojmu o neprekidnom nizu novih izvođača koji su se profilirali tijekom zadnjih deset godina, i dalje zapravo radi o relativno maloj sredini. Međusobna povezanost glazbenika najuvjerljiviji je argument u prilog tezi da se doista radi o sceni, a ne nepovezanoj skupini pojedinaca koji sviraju različite oblike autorske glazbe.

PETERNEL je već pri predstavljanju ‘Zagreb Calling’ najavio plan da se kompilacije nastavljaju i koncepcijski šire. Možda sljedeća izdanja također obuhvate i vrlo aktivnu regionalnu scenu, no najvažnije je da ovakvi pothvati ne služe samo kao lijepi proizvod, vinil koji ćete jednom poslušati, pogledati omot i potom ga odložiti na policu, nego prije svega kao podsjetnik na živost scene koja je, usprkos svim problemima, možda i najaktivnija u posljednjih dvadesetak godina. Razlozi za to nisu isključivo pozitivni. Pandemija i rat u Ukrajini učinili su nastupe manjih inozemnih bendova, posebice onih koji dolaze s druge strane Atlantika, luksuzom koji si ne mogu uvijek priuštiti ni glazbenici, ni promotori, ni publika. U tom svjetlu, lokalni izvođači imaju priliku popuniti te rupe, no na njima i publici koja ih prati ostaje koliko će u tome biti maštovati, autentični i samosvojni, a koliko će oponašati inozemne trendove. Neuvrštavanje skladbi na engleskom jeziku na ‘Zvučni zid’ pokazuje, namjerno ili slučajno, da se može pronaći prostor izražavanja koji definitivno pripada globalnom glazbenom naslijeđu, ali ga ne pokušava imitirati. To ne znači da domaći glazbenici koji su izabrali engleski jezik kao primarno sredstvo izražavanja manje vrijede; dapače, tijekom desetih godina mogla se zamijetiti ekspanzija kvantitete i kvalitete onih koji engleskim jezikom barataju suvereno i vrlo uvjerljivo. Međutim, upotreba lokalnog jezika, a u nekim slučajevima i lokalnih glazbenih i jezičnih idioma, samo je dodatni plus kojim se izvođači mogu izdvojiti u nepreglednom moru digitalnih jedinica i nula. No to su sve nijanse dojma i ukusa – najvažnije za dugoročnu formu scene je da ovakvih projekata ima i da nastave prezentirati vlastitu sadašnjost, a ne ocrtavati nečiju tuđu prošlost. ■

Eklektičnost koja slušatelja drži zainteresiranim (Foto: Facebook)

TV RAŠETANJE

Čuvajte picoke

PIŠE Boris Rašeta

U dokumentarnoj seriji 'U boj, u boj' vidjeli smo kako je doista tekla bitka kod Đurđevca i jesu li mudri Đurđevčani ispalili zadnjeg pijevca kako bi Turcima pokazali da imaju višak hrane. A dr. Ljubo Jurčić već neko vrijeme našim građanima preporučuje uzgoj pajceka i picoka, jer nam se približava jahač apokalipse opasan kao Turci s kratkim lukom

Nosila je rubac črleni, Netflix

Kažemo li samo 'češki humor', već smo dosta toga rekli – komedija GORANA DUKIĆA 'Nosila je rubac črleni' ležeran je, šarmantan uradak u menzelovsko-hrabalovskom tonu. Prije 30 godina Dukić je oduševio filmofile prvim, briljantnim debijem, filmom 'Mirta uči statistiku' (rađenom po noveli GRAHAM GREENA, kao dio studentskog omnibusa prema zamisli RAJKA GRLIĆA), dok je 'Rupcem' dokazao da duhovitost ne prebiva samo u Zagori već i u Zagorju, koje baš ne kotira kao domovina humora. A trebalo bi, povijest nam je otuda poslala dvojicu vrhunske šaljivčina, jednog iz Kumrovca, drugog iz Trgovišća... A kaj se u tem filmu događa? Na početku rata Anka (NATAŠA DORČIĆ) želi naći prasca za svoju prasicu Bebu. No duvergija je Srbin, Roki (glas GORANA NAVOJCA; odlična dikcija, pohvala), što izaziva otpor seljaka. Ali Anka se ne da, njoj je važno da je Roki funkcionalan – on je Trokrilni među svinjama ('Štefica Cvek u raljama života'). U filmu prasci govore, kao i kipovi Isusa i Marije, ilustriran je natpisima u stilu KREŠE GOLIKA i SNJEŽANE TRIBUSON, a na marginama ljubavne odiseje skromne seljanke i njene (dresirane) prasice (što je samo po sebi poduhvat) gledamo sličice iz života Zagorja, čarobne, brežuljkaste regije koju je hrvatski film u minulih 50 godina zaobišao u širokom luku. Sve u svemu, to je prilično uspješna domaća komedija pa je za žaljenje činjenica da je Dukić prije 30 godina otišao u Ameriku, umjesto da je ostao ovdje, sunce tuđeg neba nije mu sjalo kao što ovo sija. Vrhunski doseg 'Rupca' predstavlja kamera BRANKA LINTE, koji je Zagorje prikazao kao rajsku Toskanu BUONAROTTIJA – njemu valja odati posebno priznanje jer je film, usto što je ležeran, i vrlo lijep za gledanje. Imate li Netflix, odite na izlet u Zagorje A. D. 1991. Nakon onih sličica VATROSLAVA MIMICE iz A. D. 1573., ovo je posve različito iskustvo. Preporučujemo gledanje.

U boj, u boj, HRT, 3. rujna, 20:15

Glumac DUŠAN BUČAN opet je na konju – eh, on je uvijek na konju i nikad ne pada na magarca – s kojega napada mitove vezane uz velike povijesne bitke, a sve su naše bitke, na cijelom prostoru regije, snažno prožete duhom mita, dok su cijele nacije impregnirane duhom tih mitoloških bitaka, pa je demitologizacija na humoran način zdrav i bezbolan, engleski pristup. Samo, badava je to, ovdje se svi hrane mitologijama. Povijest je, zapravo, laž oko koje je moguće okupiti najširi konsenzus čijom će snagom sve neugodne činjenice biti potisnute na marginu. U ovoj epizodi Bučan prikazuje kako se odvijala bitka kod Đurđevca (legenda o picokima) i na ležeran nas način vodi kroz njene etape. Posebno je zanimljiv dio o turskom luku, koji je bio kratak pa se njim moglo ratovati s konja – dugi luk ne bi bio praktičan za konjički boj jer bi konja lupao po sapima. Ta je inteligentna osmanska vojna inovacija (po avangardnosti slična dronu 'Bajraktar' koji se proslavio početkom rata u Ukrajini) omogućila Turcima velike i duboke napade

Demitologizacija na humoran način – iz serije 'U boj, u boj' (Foto: HRT)

kojima su dospjeli čak do Beča, ali u Đurđevac nisu ušli. Bučan će nam reći kako je doista tekla bitka i jesu li mudri Đurđevčani ispalili zadnjeg pijevca kako bi Turcima pokazali da imaju višak hrane...

Studio uživo, N1, 4. rujna, 12:24

A profesor emeritus, dr. LJUBO JURČIĆ, građanima Hrvatske već dugo savjetuje da ne ispaljuju picoke, naprotiv, preporučuje uzgoj pajceka, picoka i piceka jer nam se približava jahač apokalipse opasan kao Turci s kratkim lukom. To je inflacija, vražja stvar, koja od Weimara preko Topčidera do danas nikad nije donijela sreće masama, premda se neki na njoj masno obogate. 'Inflacija će biti izvan kontrole', prognozirao je Jurčić razvoj događaja u idućih par mjeseci. 'Kad dođu ovakvi problemi, uvijek je pitanje imate li hrane, energije, lijekova i morate imati malo oružja. Situacija će biti izvan kontrole. Usjevi su podbacili. Da se to nije dogodilo i da se ne pogoršava situacija u okolišu, mogli bismo očekivati usporavanje u zadnjem kvartalu, no do toga neće doći.' Stvari nisu jednostavne. Euro imamo i mi i Grci i Nijemci i Crnogorci, ali je kod svih inflacija drukčija – naša je u galopu, njihove u kasu. Čelni ljudi Hrvatske narodne banke imaju astronomske plaće (35 do 50 tisuća pokojnih kuna). Zašto? 'Institucija kojoj je glavni zadatak držanje cijena na dva posto inflacije je HNB, a oni tu služe kao statističari. Nas to ne zanima, oni su najbolje plaćeni ljudi u Hrvatskoj, imaju duplo veću plaću od predsjednika i premijera. Postavlja se pitanje zaslužuju li oni tu plaću', pitao je Jurčić, a mi odgovaramo – naravno da ne zaslužuju, sve su to političke sinekure, kao u zadnjem slučaju kooptiranja ministra ČORIĆA. Čuvajte, ukratko, svoje picoke – trebat će vam.

San snova, RTL, 4. – 8. rujna, 20:15

'San snova' je kao tobogan: uđete u epizodu i onda vas autori i akteri dižu i spuštaju, gore-dolje, bez pauze – sve je čista igra! Nakon osam epizoda možemo reći da je serija dobra, bez oscilacija. Radnja je dinamična, ali se

lako prati, novi likovi u igru se uvode inteligentno i nije teško zapamtiti njihove relacije. Od ekspozicije do raspleta pojedine scene ne prolazi puno vremena pa nema opasnosti da zaboravimo rukavce radnje. Humor je više dobar (Mirko Stojić, pomalo sirov egzemplar s rubova nogometnog svijeta, mrtvu prirodu naziva 'smrtna priroda') nego prvoloptaški (jedan iz skupine huligana nosi nadimak 'Budala' jer je jedini diplomirao, što je citat nadimka beogradskog mafijaša VLADE MILISAVLJEVIĆA). Neke scene nisu pretjerano uvjerljive (manekenka Kristina u dan-dva se više puta predomisli oko toga hoće li se udati za Alena Stojića, bivšeg dečka i bivšeg nogometaša, pa ispada karikatura nečega što je već izvorno karikatura), dok su druge vizualno jako zabavne (kad se Stojić tuče s Taletovićem, a Kristina jaše Taletoviću na leđima kako bi ga invalidni Stojić mogao tresnuti).

Glumci? Mladi MARKO BRAIĆ (Pula, 1991. godište), hrvatska kombinacija BRADA PITTA i ZVONE BOBANA, izvistan je tumač glavne role u ovoj 180 epizoda dugoj nanzanki. Ne glumi, postoji, pa ako ga lje-puškasto lice na zaustavi – ljepota je češće prokletstvo nego blagodat – mogao bi napraviti dobru karijeru, kao GORAN BOGDAN ili MILOŠ BIKOVIĆ. HADŽIHAFIZBEGOVIĆ razvaljuje, solira, egzaltira, FRANO LASIĆ malo je pokvario dojam mucanjem koje počinje kad god se silno uzbudi, a kako se radnja razvija on se uzbuđuje sve silnije i silnije jer mu – negativac je – stvari idu nizbrdo. ZUHRA kao menadžer Bubalo dobar, ARIJA RIZVIĆ dobar, a u jednoj od epizoda vidjeli smo NIVES CELZIJUS u ulozi Nives Celzijus koja je kao skrojena za Nives Celzijus, te joj moramo izraziti diku i štovanje jer je vjerno odglumila samu sebe. To i nije tako lako: u crtici 'Imitator glasa' THOMAS BERNHARD opisuje imitatora koji savršeno oponaša sve glasove – dok ne dođe do svoga. E, taj ne zna oponašati. To je problem autentičnosti, kreacije. Gledatelji koji uđu u seriju 'San snova' u najvećoj će se mjeri u njoj i zadržati, tako procjenjujemo, pa će idućih godinu i nešto imati dobru zabavu u *prime timeu*. A s njima i vaš kri-tičar, fatalno zarobljen u zamci vlastitog žanra, te-ve kritike. ■

